

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

20

СНЕЖНЯ
1991 г.
№ 51 (3617)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ДУМА ПРА АДАМА ВАРЛЫГУ

«Восенню 1924 года жыхары вёскі Міхалкавічы дружнай талакою пачалі перавозіць з Краснага Бору панскі свіран і будаваць прасторную школу. Ударылі маразы, дык мусілі разаграваць мох. Кіраваў будаўніцтвам Язэп Гладкі. Ён і заняў справу навучання ў яшчэ адной беларускай школе. Ягонаў радасці не было канца».

СТАРОНКА 4

ПУЦЯВІНЫ АДРАДЖЭННЯ:

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ Ў КАНТЭКСТЕ ІНФАРМАЦЫЙНАЙ ТЭОРЫІ ЭТНАСУ

Гутарка Юрася ЗАЛОСКІ з выкладчыкам БДУ Паўлам ЦЕРАШКОВІЧАМ.

СТАРОНКІ 5, 12

ТРЫМАЙЦЕ ТЭАТР РАСЧЫНЕНЫМ

Нататкі са «Студыйных калядаў».

СТАРОНКА 10

ПАШТОВЫЯ МАРКІ СУВЕРЭННАЙ БЕЛАРУСІ

Экскурс у гісторыю і погляд у будучыню.

СТАРОНКА 11

КАТАЛІЦКАЕ ПЫТАННЕ Ў БССР І ПРАЕКТ ЯГО ВЫРАШЭННЯ

Зварот ксяндза Адама СТАНКЕВІЧА да Савецкага ўрада ў 1947 годзе. Прадмова Анатоля СІДАРЭВІЧА.

СТАРОНКІ 14—15

Тут «спее» хлеб...

Шумелі войны, мяняліся веры, рушыліся дзяржавы, падалі кароны і пасады, а земляроб спаўняў сваё адвечнае прызначэнне: сеяў хлеб. З году ў год хадзіў баранамі, маліў аб дажджы, баяўся граду, жаў, малаціў — каб быў хлеб, каб было жыццё. Чакаў хлеба, якім жыўся сам са сваёй сям'ёй. Чакаў хлеба, на якім трымаў свет.

Даў Бог дзень, дасць і хлеб.

Дасць, калі выйдзеш у поле, разгорнеш плугам зямлю, кінеш зерне і будзеш прасіць сонца і дажджу, будзеш баяцца граду і спадзявацца на працяг жыцця: ад ураджаю да ўраджаю.

Дасць Бог дзень, дасць і хлеб.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

Гэтым разам «Кола Дзён» больш нагадвае «дыпламатычную хроніку». І гэта не выпадкова, а хутчэй адлюстраванне рэальнага працэсу, што сёння набірае моц. З утварэннем Садружнасці Незалежных Дзяржаў іх дыпламатычная актыўнасць, можна не сумняваюцца, будзе ўзрастаць штодня. Але не павінна быць дыпламаты дзеля дыпламаты і перамоў дзеля перамоў. Зараз ідзе выпрабаванне незалежнай суверэннай Беларусі на самастойнасць яе знешняй палітыкі, закладваецца міжнародны аўтарытэт Рэспублікі.

12 СНЕЖНЯ

расейскі парламент ратыфікаваў пагадненне аб Садружнасці Незалежных Дзяржаў і прыняў рашэнне аб дэнасацыі Саюзнага дагавора ўслед за Беларуссю і Украінай.

13 СНЕЖНЯ

Прэзідэнт Малдовы М. Снегур вымушаны быў спыніць свой відзіт на Беларусь і тэрмінова вярнуцца ў Кішынёў. Прычына — ініцыятыва ў Дубасарах. Праз некалькі дзён сітуацыя ў Прыднястроўі (Трансністры) нармалізавалася. У раён канфлікту выехалі назіральнікі ад краін Садружнасці.

Прэзідэнт Казахстана, Кыргызстана і рэспублік Сярэдняй Азіі прынялі ў Ашхабадзе сумесную заяву, у якой падтрымалі «Мінскую ініцыятыву».

14 СНЕЖНЯ

у Маскве пачаўся з'езд Руху дэмакратычных рэформ, які падтрымаў у сваёй рэзалюцыі стварэнне Садружнасці Незалежных Дзяржаў. (Рух за дэмакратычныя рэформы на Беларусі быў прадстаўлены на з'ездзе назіральнікамі). Адзін з лідэраў руху — Гаўрыіл Папоў — неўзабаве аб'явіў аб сваёй адстаўцы з паста мэра Масквы.

15 СНЕЖНЯ

палітычны дырэктар Міністэрства замежных спраў Вялікабрытаніі спецыяльны пасланнік Л. Эпл'ярд і надзвычайны і паўнамоцны пасол гэтай краіны Р. Брайтвэйт правялі ў Мінску перамовы са Старшынёй ВС Беларусі С. Шушкевічам і Міністрам замежных спраў рэспублікі П. Краўчанкам. Абмяркоўваліся пытанні нацыянальнай бяспекі, абароны і барацьбы са злачыннасцю.

16 СНЕЖНЯ

у Рыгу па запрашэнні Старшынёй ВС Латвіі А. Гарбунова з кароткім візітам прыехаў Старшыня ВС Беларусі С. Шушкевіч. Падпісана «Дэкларацыя аб прынцыпах добрасуседскіх адносін паміж Рэспублікай Беларусь і Латвійскай Рэспублікай».

17 СНЕЖНЯ

пачала работу «чарговая нечарговая» сесія парламента Беларусі. Сярод галоўных пытанняў — падаткі, бюджэт, рэарганізацыя Вярхоўнага Савета.

Старшыня ВС Беларусі С. Шушкевіч прыняў пасла па асобых даражнях, супрацоўніка МЗС Германіі В. Хейнка. Ёсць дамоўленасць аб абмене генконсультамі.

18 СНЕЖНЯ

у Мінск прыбыў дзяржаўны сакратар ЗША Дж. Бейнер. Перад гэтым ён правёў перамовы ў Маскве з Б. Ельцыным і М. Гарбачовым (менавіта ў такой паслядоўнасці), пабываў у Бішкеку і Алма-Аце. Пасля перамоў у сталіцы Беларусі Бейнер накіраваўся ў Кіеў.

Снежань. Пляц Незалежнасці

Нядаўна Мінскі гарвыканком прысвоіў, нарэшце, афіцыйную назву плошчы перад Домам урада. Так што ў мінулыя нядаўныя дзенькі каля паўтары тысячы чалавек прыйшлі ўжо не на «плошчу Леніна», як пісалі раней, а на пляц Незалежнасці. У гэтым лёгка ўбачыць сімваліку. Але паміж словам, калі нават пісаць яго з вялікай літары, і яго рэальным зместам ёсць розніца. Пра гэта, у прыватнасці, ішла размова на мітынг, арганізаваным Беларускай народным фронтам.

Адметнай была значна меншая колькасць лозунгаў на мітынг. З лозунгаў «супраць» гэтым разам быў, бадай, усяго адзін: «Ураду Беларусі адстаўку!» Хоць і паўтараўся ён з рознымі варыяцыямі практычна ва ўсіх выступленнях, нельга было не адчуць новую, трохі нязвыклую танальнасць мітыngu. Гэта не была акцыя пратэсту БНФ ці парламентарнай апазіцыі. Апазіцыя — як сцвярджалі самі яе лідэры — вырашыла «параіцца з людзьмі», удакладніць учарашнія арыен-

ціры ў новай палітычнай сітуацыі, якая складаецца ў выніку ўтварэння Садружнасці Незалежных Дзяржаў.

Ці набыла Беларусь сапраўднае незалежнасць, фармальна абвешчаную некалькі месяцаў таму? На гэтае пытанне старшыня сойма БНФ Зянон Пазняк катэгарычна адказаў — не. Ён прапанаваў у сваім выступленні чатыры крытэрыі суверэнітэту: свая валюта, дыпламатычныя стасункі з іншымі дзяржавамі, уласнае войска, свая мытная сістэма. Нічога

гэтага сёння няма. Народ жа Беларусі — апазіцыя — рэальна ацэньвае сітуацыю — знаходзіцца пакуль што ў стане летаргіі. Людзі ў большасці разгублены, знаходзяцца ў пасіўным чаканні. Аднак ужо на пачатку наступнага года сітуацыя можа рэзка змяніцца. Народ, дэведзены да адчаю, можа выйсці на вуліцы. Ці гатовы да гэтага Вярхоўны Савет, сённяшняе кіраўніцтва рэспублікі? Верагодна, не. А ці сапраўды падрыхтаваны да такога павароту падзеі БНФ, дэмакратычныя партыі, незалежныя прафсаюзы? Зіма дасць адказ...

Віталь ТАРАС.

Уратаваць Беларусь

На сойме БНФ «Адраджэнне»

На снежаньскім пасяджэнні сойма БНФ абмяркоўвалася ўнутранае і знешнепалітычнае становішча Беларусі. Падпісанне пагаднення аб утварэнні Садружнасці Незалежных Дзяржаў — падвяржэнне прагнозаў БНФ адносна палітычнай бесперспектыўнасці савецкай імперыі. Удзельнікі абмеркавання падкрэслілі, што Садружнасць Незалежных Дзяржаў, абвешчаная ў Белавежскай пушчы, — гэта часовае ўтварэнне, кампраміс процілеглых інтарэсаў Расіі ды Украіны. Калі для Расіі, і гэта заявілі яе лідэры на сесіі ВС РСФСР, новае пагадненне — апошні шанец захавання адзінства рэспублік, г. зн. аднаўлення імперыі, дык для

Украіны Садружнасць — зручны і досыць бесканфліктны шлях да поўнай незалежнасці.

Кіраўніцтва ж Беларусі не мае канцэпцыі беларускай палітыкі, не бачыць перспектывы, не жыве інтарэсамі беларускай дзяржавы і яе народа. Таму Беларусь у навастворанай Садружнасці можа чакаць службовая роля ў рэчышчы інтарэсаў Расіі.

Сябры сойма БНФ віталі фактычны канец існавання СССР і структур Цэнтра — асноўнай крыніцы нестабільнасці на тэрыторыі былога Саюза. У новай сітуацыі Беларусь магла б рэалізаваць магчымасць стаць на незалежны шлях развіцця. Але з розных прычын — прына-

лежнасці да наменклатурных кланаў, арганічнай няздольнасці браць на сябе адказнасць за лёс краіны — ані Саўмін, ані Вярхоўны Савет, ані іхняе кіраўніцтва не здольныя ўратаваць Беларусь і ўзяць прыклад хаця б з прэзідэнта Краўчука.

Таму надзённай унутрыпалітычнай задачай Фронту, усіх дэмакратычных сіл застаецца лінія на адстаўку ўрада Кебіча і на новыя выбары ў вышэйшы орган улады Рэспублікі. Толькі ўрад Народнага Даверу і новы Вярхоўны Савет (ці Сойм) будуць у стане весці палітыку ў інтарэсах народа Беларусі, не дапусцяць, каб наша рэспубліка стала чужой калоніяй, аплачвала чужую

безгаспадарчасць, чужыя імперскія амбіцыі, карміла тых, хто не можа пракарміць сам сябе.

Сойм ухваліў падыход і практычныя захады апазіцыі БНФ у Вярхоўным Саваце ў дачыненні да белавежскіх пагадненняў. Беларусь патрэбна ствараць сваё войска на аснове армейскіх злучэнняў, што знаходзяцца на нашай тэрыторыі. Наша краіна мае законнае права на долю ўсіх каштоўнасцяў і маёмасці былога СССР, у тым ліку залатога запаса, флоту і г. д. Менск павінен стаць не цэнтрам бюракратычных структур недаўгавечнай садружнасці, а сталіцай незалежнай Беларусі. Стратэгічны шлях нашай краіны — вызваленне ад імперскіх, асімілятарскіх пугаў і вяртанне ў Еўропу.

В. ВЯЧОРКА,
сакратар управы БНФ.

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

ЁСЦЬ ТАКАЯ ПОСТАЦЬ

Хоць я і не грамадзянін Беларусі — 35 гадоў жыў у Амерыцы і маю грамадзянства Злучаных Штатаў, — але ідэнтыфікую сябе як беларуса, і на гэтай аснове дазваляю сабе выказаць меркаванні ў адным, на маю думку, прынцыпова важным пытанні, што цяпер актыўна дэбатуецца ў рэспубліканскім друку, пытанні помніка Леніну на плошчы Незалежнасці ў Менску.

Адзін з аргументаў, якім карыстаюцца прыхільнікі захавання помніка Леніну ў цэнтры сталіцы Беларусі, гэта тое, што няма, бачыце, у гісторыі Беларусі адпаведнае постаці, помнік якой мог бы стаць на месца абвержанага гісторыяй тэарэтыка і практыка ідэі камунізму. Але шмат хто, думаю, згодзіцца, што такая постаць ёсць. Гэта — святая Еўфрасінія Полацкая. Манумент Еўфрасініі, адпаведна спраектаваны, меў бы вялікую перавагу над помнікам Леніну. Ніжэй падаю аргументы ў падтрыманне свае прапановы.

1. Святую Еўфрасінію Полацкую прызнаюць абедзве царквы, праваслаўная і каталіцкая. Пры спалітызаванасці сучаснае праваслаўнае царква на Беларусі, якая цягне ў бок расейшчыны, і каталіцкага наццёла, які цягне ў бок польшчыны, помнік беларускай святой у цэнтры сталіцы падкрэсліваў бы патрэбу інстытуцыялізацыі хрысціянства ў Беларусі на сваёй народнай аснове, каб і праваслаўная царква, і каталіцкая задзіночалі беларускіх вернікаў абедзвюх канфесіяў у адно цэлае, а не раздзялялі іх на «рускіх» і «палюў». Святую Еўфрасінію Полацкую людзі абодвух веравызнанняў уважаюць за апіянку Беларусі. Гэта дадатковыя прычыны, чаму яна заслугоўвае на помнік у цэнтры сталіцы.

2. Еўфрасінія Полацкая — асоба гістарычная. Жыла яна ў дванаццатым стагоддзі. Па-

стаўленая сёння ў цэнтры увагі, яна будзе напамінаць сучаснаму беларускаму грамадству ягоную шматвяковую слаўную гісторыю, на працягу якое былі і ўздымы, і спады. Сёння, як і заўсёды, вельмі важна памятаць, што ў гісторыі народа бываюць цяжкія часіны, і чым яны цяжэйшыя, тым больш трэба ведаць, што цяжкасці перамагаюцца супольнымі намаганнямі, як пра гэта сведчыць мноства прыкладаў з нашай жа гісторыі.

Сваёй прысутнасцю на плошчы Незалежнасці слаўная дачка Беларусі Еўфрасінія Полацкая будзе нагадваць свайму народу пра багацце нацыянальнай гісторыі, як дадатковую крыніцу веры ў сілу народнага духу і веры ў боскую апеку над Беларуссю. Памыляюцца тыя, хто кажа, што давай спачатку эканоміку, а пасля будзем займацца гісторыяй. У сапраўднасці ж гісторыя і эканоміка цесна спалучаныя адно з адным нябачанымі ніцямі. Бяда ў тым, што разгледзець гэтую сувязь шмат каму перашкаджае партыйна-матэрыялістычнае ўзгадваанне, якое дала савецкая школа.

3. Сваім сацыяльным паходжаннем, будучы ўнукаю слаўнага вялікага князя Усяслава, Еўфрасінія Полацкая будзе звязваць нашага сучасніка ад закамплексаванасці, што, бач, беларуснасць — гэта сляпнасць, вясковасць і больш нічога. Савецкая гістарычная школа, хоць і цвердзіла пра шматкласавасць беларускай нацыі ў данастрычніцкім перыядзе, але паніцця пра беларускі народ у мінулыя стагоддзях звяла практычна да паніцця пра паднявольнага селяніна і ў адпаведнасці з гэтым насытляла беларускі гістарычны працэс. Помнік Еўфрасініі Полацкай у цэнтры сталіцы будзе запярэчаннем гэтай спрымітызаванай, шкоднай для сучаснага адраджэння версіі беларускай мінуўшчыны. Ён будзе сведчыць аб тым, што беларуская зямля мела некалі сваіх князёў, магнатаў, інтэлігенцыю — сынёў і дочок, для якіх Беларусь была не толькі месцам пражывання, а іх аб'ектам патрыятычнага зацікаўлення, крыніцай ідэалаў, якія надавалі вышэйшы сэнс жыццю, чымся толькі дбанне

пра асабістыя інтарэсы. Аб гэтым красамоўна гавораць гістарычныя працы Міколы Ермаловіча, Кастуся Тарасова, Язэпа Юха, братаў Анатоля і Валентына Грыцкевічаў ды іншых гісторыкаў.

4. Сваёй культурнай дзейнасцю — перапісаннем кніг, заснаваннем школ, бібліятэк, будаваннем царкваў і манастыроў — Еўфрасінія Полацкая на самым пачатку нашай гісторыі паказала на важную ролю культуры ў жыцці народа і падала прыклад служэння на культурнай ніве. Ізноў жа, трэба падкрэсліць, што не можа быць адраджэння эканомікі без паралельнага адраджэння культуры — культуры не наноснай, а сваёй, што арганічна звязана з традыцыямі народа, з ягонай шматвяковай мінуўшчынай, з ягоным заўтрашнім матэрыяльным і духоўным дабрабытам.

А пра што нам сёння гаворыць помнік Леніну ў Менску? Хоціць зірнуць навакол, каб пабачыць адказ — пра экалагічную, эканамічную ды культурную катастрофу, якую закончыўся эксперымент будавання палітычна-сацыяльнага ладу на прынцыпах, што пярэчаць чалавечай натуре. Сведчыць ён таксама пра народ, які страціў сваю гістарычную памяць, сваю мову — вынік ленінскай нацыянальнай палітыкі. І ці не самае страшнае, пра што гэты помнік сведчыць, гэта пра няздольнасць большасці сучаснага беларускага грамадства ацэньваць важнасць сувязі паміж гістарычна-культурнай спадчынай народа і ягоным сучасным матэрыяльным станам. А сувязь гэтая мусяць быць усядомленая як мага шырэйшымі коламі грамадства. Гэта, безумоўна, ані як не значыць, што эканамічным праблемам трэба адмаўляць у прыкрытце, які ім сёння належыць. Але якраз

таму, што эканоміка важная, трэба ў максімальнай меры ўключыць у эканамічнае адраджэнне адбудову гістарычна-культурных багаццяў, каб чалавек, які адраджае эканоміку, быў багаты духам сваім, каб ён верыў не толькі ў сваю ўласную сілу, але і ў калектыўную сілу свайго народа. «Вяртаць спасла цябе», — сказаў Ісус Хрыстос жанчыне, якая прыйшла да Яго шукаць ратунку. Амерыканскі прэзідэнт Франклін Рузвельт, калі стаўся ў 1933 годзе прэзідэнтам краіны і пачынаў выводзіць свой народ з крызісу, гэтак званай «вялікай дэпрэсіі», першае, што зрабіў, гэта заклікаў людзей перамагчы страх: «Чаго трэба баяцца цяпер найбольш, — сказаў Рузвельт, — дык гэта самога страху». Крылатая фраза, якую можна часта пачуць цяпер.

Беларуская гісторыя багатая на прыклады сілы духу, веры ў свой народ, вернасці служэння грамадскаму дабру. Вобзр св. Еўфрасініі Полацкай — якраз найкрасамоўнейшы прыклад гэткага духоўнага багацця. І ў гэтым вобразе, калі яго належна ўвасобіць у помніку, — невычарпальнае крыніца маральнай сілы, гэтак патрэбнай нам сёння. Недарма ж Міністэрства замежных спраў Беларусі гэтак інтэнсіўна праводзіць цяпер па цэлым свеце пошукі найдаражэйшае рэліквіі беларускага народа — крыжа св. Еўфрасініі Полацкай. Але трэба шукаць не толькі крыж, трэба вярнуць народу і самую асобу Еўфрасініі, вярнуць яе на цэнтральнае месца, якое яна заслугоўвае. Няхай помнік Еўфрасініі Полацкай у сэрцы сталічнага Менску стане сімвалам Беларусі, якая будзе адзначацца хрысціянскай мараллю, веданнем сваёй мінуўшчыны і глыбокай верай, што ўсякія цяжкасці могуць быць пераможаныя, калі народ злучаны ў адно цэлае супольнымі вартасцямі.

Янка ЗАПРУДНІК.

Нью-Йорк.

РЭФОРМА, ЦЭНЫ І ЦАНА РЭФОРМЫ

У чацвер першы намеснік Старшыні Савета Міністраў Беларусі М. Мясніковіч даў прэсканферэнцыю, прысвечаную сітуацыі ў рэспубліцы ў сувязі з эканамічнымі рэформамі.

У самым пачатку свайго выступлення Міхаіл Уладзіміравіч прывёў вынікі сацыялагічнага апытання, праведзенага днямі ў Мінску. Большая частка апытаных станоўча ўспрымае той факт, што Савецкага Саюза больш не існуе. А 84 працэнты апытаных падтрымліваюць у той ці іншай меры ўтварэнне Садружнасці Незалежных Дзяржаў.

Урад Беларусі, сказаў віцэ-прэм'ер, працуе зараз у цесным кантакце з Расіяй і Украінай, каб напоўніць пагадненне і заяву, падпісаныя 8 снежня, рэальным зместам. Ёсць канкрэтныя дамоўленасці. Днямі падпісаны міжрадавыя пагадненні аб агульных падыходах да падаткавай бюджэтнай палітыкі.

Дэфіцыт бюджэту на наступны год не павінен перавышаць 6 працэнтаў. Пры гэтым патрэбны жорсткі кантроль за грашовай эмсіяй. Гэтыя падыходы, як можна зразумець, дэлегацыя Беларусі будзе адстойваць на перамовах у Алма-Аце, якія пачнуцца ў суботу.

На думку М. Мясніковіча, ёсць магчымасць збалансаваць эканоміку рэспублікі на 92-гі год. Але цяжкасцей гэтай з'явай будзе нямаля. Без паліва, а значыць і цяпла, мы не застанемся. Аднак ёсць дэфіцыт электраэнергіі.

З 1 студзеня адпускаюцца ўсе цэны на прадукцыю вытворча-тэхнічнага прызначэння. Цэны на нафту і газ узрастуць у 5 разоў, на паліва — у 4,8, цеплаэнергію — у 4 і г. д.

Узрастуць закупныя цэны на сельгаспрадукцыю, а значыць — і рознічныя. Паводле

папярэдніх разлікаў, нам прыйдзе плаціць за кілаграм ялавічыны ў 6,5, свініны — у 7,6, яйкі — у 2,7 раза больш, чым цяпер (пералік можна працягнуць).

Сярэдні індэкс цэн адносна мінулага года складзе 3,3 раза.

Зарплата павялічыцца амаль удвая. Яе мінімальны ўзровень складзе 350 рублёў. А мінімальна пенсія будзе роўная мінімальнай зарплате.

Ясна, што наш жыццёвы ўзровень рэзка панізіцца. Якія ж меры сацыяльнай абароны даражэўны ўрад? Па-першае, устанавіваецца гранічны ўзровень павышэння цэн на хлеб (максімум у 2 разы), цукар (у 3), малако, дзіцячае харчаванне (у 2), гарэлку і віно (у 3), а таксама бензін, газу, вугаль, торф, дрывы... На ўсё гэта спатрэбіцца дзяржаўная датацыя ў 15 мільярдаў рублёў.

Грашыма будучы часткова кампенсавана цэны на малако, мяса (760 рублёў на чалавека ў год будучы выдавацца пакартальна). Павялічыцца кампенсация на дзіця, інвалідаў. Будзе праводзіцца індэксаванне ўкладу насельніцтва. Для абароны спажывецкага рынку ўводзяцца купоны. Яны ўжо надрукаваны.

М. Мясніковіч падкрэсліў, што лібералізацыя цэн і іх адміністрацыйнае павышэнне — зусім розныя рэчы. Калі ўдасца наталіць рынак тавараў, пачнецца зніжэнне цэн у адпаведнасці з попытам.

Зразумела, што нармальны рынак будзе толькі тады, калі ўдасца ліквідаваць дзяржаўны манопалізм у эканоміцы. Шлях да гэтага — няблізкі і нялёгкі. Аднак, на думку віцэ-прэм'ера Беларусі, трэба глядзець на рэчы рэальна і талюнае — гаварыць людзям праўду.

НАШ КАР.

НОВАЯ АСАЦЫЯЦЫЯ ПАЧЫНАЕ...

У сераду, 18 снежня, адбыўся супольны пленум рэспубліканскіх саветаў прафсаюзаў работнікаў аўтамабільнага і сельгасгаспадарчага машынабудавання і прафсаюза работнікаў радыёэлектроннай прамысловасці. Пасля даналаў сваіх старшын А. Бухвостава і Г. Фядыніча, пасля спрэчак і выступленняў старшыні Цэнтральнай Рады БСДГ М. Ткачова і старшыні Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі У. Ганчарына было вырашана разам з работнікамі прыборабудавання і агульнага машынабудавання стварыць Асацыяцыю незалежных прафсаюзаў і прафсаюзных арганізацый прамысловых прадпрыемстваў Рэспублікі Беларусь. Удзельнікі пленума абвясцілі сябе ўстаноўчым сходам гэтай Асацыяцыі.

Адразу ж пасля таго, як была прынята дэкларацыя аб стварэнні Асацыяцыі, яе заснавальнікі абмеркавалі панет патрабаванняў да ўрада Беларусі. Сутнасць гэтых патраба-

ванняў можна сфармуляваць так: усе эканамічныя эксперыменты і рэформы не павінны прывесці да істотнага паніжэння жыццёвага ўзроўню працоўных.

Проста з залы пасяджэнняў прадстаўнікі Асацыяцыі накіраваліся ў Дом урада — на сустрэчу з віцэ-прэм'ерам М. Мясніковічам. Калі ўрад не прыслухаецца да патрабаванняў Асацыяцыі, 24 снежня адбудзецца аднагодзіная паперадняя забастовка. «А калі ўрад праігнаруе яе?» — было пытанне з залы. «Там пабачым», — пачулася ў адказ.

Удзельнікі сходу выказалі сваю незадаволенасць і Вярхоўным Саветам, які, як гаворыцца ў адной з залы, імкнецца знішчыць прафсаюзны і рабочы рух. Не выключана, што Асацыяцыя будзе патрабаваць роспуску гэтага парламента.

А. М.

«Бацькаўшчына» за незалежнасць

Зварот рады Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» да грамадзян Беларусі, да Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь

Дарагія суродзічы, усе, хто жыве на шматпакутнай беларускай зямлі!

Услед за краінамі Балты і Закаўказзя з ярама імперыі вызвалілася і наша сястра Украіна. Сёння і перад нашай Бацькаўшчынай Беларуссю паўстала пытанне, якое патрабуе неадкладнага вырашэння: альбо нам застацца ўскрайняй еўраазійскай палітычнага ўтварэння — так званым ССД, альбо абраць шлях незалежнасці, шлях пабудовы дэмакратычнай еўрапейскай беларускай дзяржавы. Будучы ўскрайняй, мы застанемся на перыферыі, цывілізаванага свету: не атрымаем магчымасці па-сапраўднаму рэалізаваць інтэлектуальны і творчы патэнцыял нашага народа, не здолеем у будучым інтэгравацца ў эканамічную супольнасць Еўропы, не атрымаем дзейнай дапамогі сусветнай грамадскасці ў нашай чарнобыльскай бядзе. Мы будзем асуджаны на духоўны заняпад і фізічнае выміранне. Не будучы сапраўды суверэннай дзяржавай, мы не зможам нармальна ўзаемадзейнічаць з мільёнамі нашых суродзічаў, якія жы-

Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» адзначыла своеасаблівы юбілей — мінуў год ад часу яго рэгістрацыі як юрыдычнай асобы. Да гэтай даты было прымеркавана пасяджэнне рады, якое, у сваю чаргу, супала і дапасавалася да больш значнай для Беларусі падзеі — сотымі ўгодкамі з дня нараджэння Максіма Багдановіча, чалавека, які ўсё свядомае жыццё пра жыццё за межамі Бацькаўшчыны, сярод іншамоўнага атачэння, але свята захоўваў вернасць свайму народу, роднай культуры, караням і традыцыям продкаў. Менавіта на падобных яму людзей найперш і імкнецца арыентавацца ў сваёй дзейнасці Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына».

На пасяджэнне рады былі запрошаны прадстаўнікі ад усіх вядомых на абшарах былога Саюза зямляцтваў, беларускіх грамадскіх аб'яднанняў Беласточчыны. На жаль, адлегласці, а таксама ўсё яшчэ немалыя цяжкасці з афармленнем уязных віз праз савецкія пасольствы не дазволілі пабыць на Багдановічавым свяце, а заады і на пасяджэнні рады нашым прыхільнікам з далёкіх краін. А шкада, бо такія людзі, як, скажам, Янка Запруднік, Вітаўт Кіпель, Барыс Кіт, Антон Шукелойць, яскрава ўвасабляюць вернасць ідэалам Максіма Багдановіча, будучы і на чужыне палымнымі патрыётамі сваёй Бацькаўшчыны.

Распачалася рада яркім, змястоўным і адначасова заклапоченым, насычаным трывогай за лёс нашай пакутніцы Беларусі словам прэзідэнта згуртавання Васіля Быкава. Уласна кажучы, выступленне В. Быкава і натхніла ўдзельнікаў пасяджэння на прыняцце Звароту, змешчанага ў гэтым нумары «ЛіМа».

Складаўся ён 8 снежня, як-

вучы за межамі Беларусі. Таму для нашага народа няма іншага выйсця, як узяць усю адказнасць за сваё захаванне і далейшае развіццё на ўласныя плечы. Незалежная Беларусь — адзіная мэта, якая аб'яднае ўсіх нас, а яе дасягненне — уратае нас.

Не праспім жа свайго часу, каб пачаць будаваць свой дзяржаўны дом, у якім усім жылося б спакойна і заможна! Сёння, калі імперскія сілы аслаблі, гэтага можна дасягнуць мірным шляхам.

Мы заклікаем Старшыню Вярхоўнага Савета рэспублікі сп. С. Шушкевіча, народных дэпутатаў Беларусі не заключаць ніякіх палітычных саюзаў, калі гэтыя саюзы не будуць раўнапраўнымі і выгоднымі для нашага дзесяцімільённага народа.

Мы заклікаем усіх грамадзян Беларусі гуртавацца дзеля свабоды, незалежнасці і будучага працвітання нашай Бацькаўшчыны.

Жыве Беларусь!

Прынята радай Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» 8 снежня 1991 г.

раз тады, калі ў Белаежскай пушчы адбыліся падзеі, якія ўжо ацэнены міжнароднай грамадскасцю як адны з найбольш значных у гісторыі нашага стагоддзя. Але перамоў лідэраў трох рэспублік вяліся пры зачыненых дзвярах, і таму мы, зразумела, не маглі здагадавацца пра іх вынікі, тым больш, як засведчылі кіраўнікі, гэтыя вынікі і для іх саміх з'явіліся пэўнай нечаканасцю.

Гэта добра, калі рашэнні вярхоў супадаюць з памкненнямі нізоў.

Вядома, падпісаныя дакументы і прамоўленыя словы яшчэ не даюць поўнай гарантыі, што Беларусь нарэшце цалкам пазбавілася небяспекі імперскага дыктату, назавуць здабыла сабе права быць гаспадыняй ва ўласным доме, але яны абнадзейваюць, абуджаюць у зняверанні веру. А гарантам жыццядзейнасці ў гэтай сітуацыі павінен быць сам народ, яго слова.

Безумоўна, на пасяджэнні рады вялася гаворка не толькі пра агульныя для Беларусі справы, але найперш пра дзейнасць Згуртавання «Бацькаўшчына». За год зроблена нямаля і пра гэта паведамлялася са старонак «ЛіМа» і іншых перыядычных беларускіх выданняў, чаго, аднак, нельга сказаць пра радыё і тэлебачанне, якія ці зацята імкнучыся не заўважаюць «Бацькаўшчыны», ці тэндэнцыйна асвятляць яе дзейнасць. Ды гэта, зрэшты, не асноўная перашкода. Куды больш істотна, што для працы не было створана самых элементарных умоў. Ці ж гэта нармальна, што дасюль згуртаванне не мае ўласнага памяшкання, не кажучы пра ўсё іншае, чым былі надзелены іншыя грамадскія арганізацыі! А між тым «Бацькаўшчына» заклікана пазбавіць віны перад

тысячамі нашых суродзічаў, якія па самых розных прычынах былі расцэнены на абшарах свету, але свята захоўвалі вернасць Маці-Беларусі, шанавалі сваю нацыянальную годнасць. Ды яна, будучы і сама бяспраўнай, не толькі не мела магчымасці іх прыхінуць да сябе, але, кіруючыся злой воляй, праз чужую афіцыйную ўладу ў лепшым выпадку ігнаравала іх, у горшым — абражала. Дык няўжо і сёння мы будзем глухімі і абьякванымі да сваіх верных сыноў і дачок? Пра тое, як дзяржава клапоціцца пра сваіх суродзічаў, дае добры прыклад суседняя Польшча: надзвычай спрыяльныя ўмовы створаны там для працы падобнай «Бацькаўшчыны» «Едноце Польскай».

Сябры рады, дэпутаты Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь (а іх 10 чалавек) вырашылі звярнуцца з лістом да Старшыні Савета Міністраў Вячаслава Кебіча з заклікам стварыць належныя ўмовы для дзейнасці «Бацькаўшчыны», перш за ўсё вырашыць пытанне з памяшканнем для офіса і культурнага цэнтру, прызначанага для забеспячэння духоўных патрэб беларускай дыяспары.

Беларусь сёння на новым вітку свайго развіцця. Як хочацца, каб яна нарэшце заняла свой пачэсны пасады між народамі, стала паўнацэннай еўрапейскай дзяржавай! Дай Божа, каб у Новым годзе спраўдзіліся надзеі людзей на лепшае жыццё, спадзяванні ўсіх беларусаў на вольную, незалежную і шчаслівую Бацькаўшчыну.

Яўген ЛЕЦКА,
старшыня Згуртавання
беларусаў свету
«Бацькаўшчына».

«Сімха» азначае «Радасць»

Адвінела песнямі, адзіхаче-ла агнямі Ханука — яўрэйскае нацыянальнае свята. Яго заключным акордам у Мінску стаў першы фестываль дзіцячай творчасці «Сімха».

«Сімха» на іўрыце — радасць. Усе, хто прыйшоў у той нядзельны вечар у Палац культуры чыгуначнікаў, могуць упэўнена сказаць: гэта сапраўды быў фестываль радасці.

У журы фестывалю — народныя артысты Беларусі Леў Га-

рэлік, заслужаная артыстка рэспублікі Юдзіф Арончык, прэзідэнт аб'яднання яўрэйскіх арганізацый і суполак архітэктар Леанід Левін, мастацтвазнаўца Алег Ойстрах, мастак Май Данцыг, кінарэжысёр Аркадзь Рудэрман, пісьменнік Рыгор Рэлес, прадстаўнік Яўрэйскага агенцтва «Сакнут» Маці Шарфштэйн.

Выступалі аб'яднаны хор мінскіх школ пад кіраўніцтвам Елізаветы Хаскінай, вакальна-

інструментальны ансамбль «Макавей» Мінскай яўрэйскай нядзельнай школы (кіраўнікі Яўгенія Старобінец і Аркадзь Гофман), танцавальны калектыў «Алія» пры Палацы культуры аўтазавода (кіраўнік Яфім Гутман), вучань музычнага ліцэя пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі Мікаэл Самсонаў, а таксама госці фестывалю — дзяўчынкі з дзіцячай царквой студыі пры Палацы культуры

чыгуначнікаў, сёстры Шарфштэйн з Ізраіля. У фее — выстаўка дзіцячых малюнкаў, лепкі, вышывкі, выпальвання па дрэве.

Арганізавалі і правялі фестываль Якаў Бельнік (рэжысёр), Ганна Гурэвіч, Соф'я Абрамава, Фрыда Рэйзман, Барыс Фейгін, Фелікс Хаймовіч, Мая Крапіна, Ала Левіна.

Спонсарамі былі Аб'яднанне яўрэйскіх арганізацый і суполак, Яўрэйскае агенцтва, навукова-вытворчае аб'яднанне «Пул'сар».

Фестываль «Сімха» — безумоўна, падзея ў культурным

жыцці Беларусі. Ён пераканавача даказаў: таталітарны рэжым не здолеў забіць культуру старажытнага народа, яе новыя парасткі прабіліся скрозь змрочныя сцены былых забарон. Але гэта не азначае, што яны не маюць патрэбу ў падтрымцы. Самая галоўная праблема — мова. Большасць яўрэйскіх дзяцей у Беларусі не ведаюць мовы ідыш. Думаецца, у Беларускім дзяржаўным інстытуце культуры павінны быць аддзяленні гэбраістыкі.

М. НАРДШТЭЙН.

Чужое хваліце,
Свайго не знаеце,
Самі не ведаеце,
Чым валодаеце.

Дзіўнае ўражанне выклікае ў маім сэрцы гэты верш невядомага паэта. У нашай краіне знішчэнне і заняпад настолькі звыклія, што ўжо, здаецца, да гэтых самотных карцін. Роспач і слёзы зрабіліся нашай доляй, і адзінае наша сучаснае — гэта вяртанне ў думках да нашай мінуўшчыны, калі яшчэ ў людзях жыла вера, калі святая ўшаноўваліся звычкі і абрады, калі мова народа яшчэ захоўвала сваю спрадвечную чысціню. Цяпер мы можам знайсці гэта ўсё толькі ў творах нястомных збі-

на Вялікадня зямлю араць, а Бог пакараў яго, ператварыўшы разам з валамі ў валуны. Калі глядзець здалёк, то вельмі нагадвае.

На поўдзень ад Міхалкавіч знаходзіцца Поле, за ім урочышча Баўтоўка. Там, у Камяніцы, побач з дарогай на Жырблевічы, памятаю, садзіў лес з аднакласнікамі ў 1968 годзе. Добры барок вырас. Ужо людзі па грыбы і па ягады ходзяць. Як імкліва б'яжыць час!

Пад вёску Антанюка па дарозе трапляецца Казакова балотца. Кажуць, ехаў некалі казак на кані і ўтаніўся. На захад ад Міхалкавіч знаходзіцца Рымаўшчына. Расказваюць, там возера было і нейкі Рымар

шых, лазаўцоў, было добры туні. Многа дзяцей было і з іншых вёсак. Узрост быў розны. Вучылі нас Анастасія Фамініна Трубац і браты Гладкія. Хоць і цікава было на ўроках, але мяне ўвесь час цягнула да зямлі: араць, касіць. Любіў у музы працаваць — патрабная справа, усё сельскае я любіў...

Восенню 1924 года жыхары вёскі Міхалкавічы дружнай талкаю пачалі перавозіць з Краснага Бору панскі свіран і будаваць прасторную школу. Ударылі маразы, дык мусілі разгравіць мох. Кіраваў будаўніцтвам Язэп Гладкі. Ён і заняў справу навучання ў яшчэ адной беларускай школе. Ягонай радасці не было канца. Нарэшце ён мог ажыццявіць свае задумы. А іх было шмат. Язэп Адамавіч вельмі любіў садзіць дрэвы, хацеў, каб ля

зюк быў харошы, красівы быў. І такі шутлівы, разгаворчывы. А Язэп не такі быў...

Я не помню, у якім годзе яны пачалі вучэнне гэта ў Корані, я не зразу пайшла ў школу. Гэта ж было не так, як цяпер: падыходзіць год вучыцца і ў школу ісці. Адзін ідзе ў 11 гадоў, другі ў 9, трэці, можа, у 14, як хто ўздумае. Я к чацвёртаму класу ўжо схаджу, бывае, і на танцы. І тады ён прыйдзе да нас і так вот глядзіць: «Ну што, Манька, можа, ты сягоння ў Церахах была аж?» Гэта ўжо мяне так падсмейвае... Яго надта ўважалі суседзі, радня. Дзе няўпраўка, дык ён напросіць людзей, і яму ішлі памагаць, каб якнебудзь гэту школу дабудаваць...

Я калі пайшла ў школу, дык былі тамка старшыя класы, хлопцы ў іх з шостага года, з сяммага, ужо і жывых іх няма. Дзеўкі мала хадзілі, больш хлопцы... Валодзя Саевіч з Лозак аднакласнік быў. Я раз пабіла яго. Дык дзядзька Язэп сказаў: «Ты вар'ятка, Манька, ты пазорыш нас. Ён жа сірата, а ты яго крыўдзіш». Ён надта не любіў, — як біліся. Добры такі быў. Сына майго, бывала, і падстрыжэ, і мёдам пачастуе.

А як паехаў у Мінск, дык людзі гавораць, я сама не ездзіла, у мяне былі дзеці малыя, а як хто-небудзь з Міхалкавіч паедзе, дык ён пачастуе абавязкова.

Яны, Гладкія, усе такія былі — добрыя, спагадныя людзі. І культурныя. Магу проста прысягнуць, што каб калі якое слова адзін на аднаго казалі, ці склялі каго, ці самі з сабой ругнуліся ў хаце — ніколі не было.

Яго лісты

«Дарагія Паўла і Гелена!
Шчыра дзякую вам за лісты ад 10.10 і 17.10.67. Адзін атры-

там толькі сасновы лес ці й іншыя пароды? А калі ў Камяніцы садзілі лес, дык там напэўна лісцісты, а можа месцамі і дуб? А як на Баўтоўца, за нашымі штурамі, там таксама была блгагая зямля? А Навінка? А Канашоўка? А ці засталіся неаразрытыя ў Курганіку некалькі вялікіх курганцоў (спрадвечных славянскіх)? Калі я быў малы, дык іх было каля сотні, але сцягне разбурылі іх.

Ці да вашага саўгасу належаць толькі Міхалкавічы і Антанюка? А дзе яго центр-управа? А наму цяпер належыць міхалкаўская сенажаць «За Жырблевічы» і «Назіныя Лукі»?

А дзе ў Міхалкавічах стаіць крама? А ці ёсць у Міхалкавічах хата-чыталня? Бібліятэка? А ці ў Жырблевічах і Лішчыцах таксама саўгасы?

Людчыну, Зойчыну і Віцькаву карткі з дзецьмі я атрымаў. Дзякуй. А ці ў вас няма карткі Віцькі аднаго? Калі я вам высьлаў свае фотакарткі, дык таго дня высьлаў і да Анэты. Яна часам не казалі, ці атрымала?

Я жыву ў горадзе Нью-Йорк (Нью-Ёрк). Тут у нас зімы лёгкія. Снег радка калі бывае. Напрыклад, летась на Каляды была мяццеліца, выпаў снег, але праз два тыдні прапаў. У студні было цёпла. У лютым ізноў выпаў снег, але ляжыць нядоўга. Вёсны бываюць познія. Дрэвы распускаюцца з 1 мая. Другая палова чэрвеня, ліпень, жнівень і пачатак верасня...» (Канец ліста згублены.)

Эпілог

Язэп Гладкі працаваў у пабудаванай яго рукамі школе толькі 6 год. У 1930 годзе яго звольнілі як палітычна ненадзейнага. Ён пераязджае ў Мінск, паступае на вярчэрнія курсы Вышэйшага педагагічнага інстытута, які заканчвае ў 1935 годзе і адразу ж уладкоўваецца малодшым навуковым супрацоўнікам у Інстытуце школьнай педагагікі. У 1937 годзе НКУС арыштоўвае яго брата Казіміра, які неўзабаве памірае ў мінскай турме (так паведамляюць блізкім). Трое дзяцей: Віктар, Людміла, Зося застаюцца сіротамі. Язэп Гладкі вельмі востра перажывае смерць брата.

У пачатку вайны Язэп Глад-

ПОСТАЦІ

Дума пра Адама Варлыгу

ральнікаў народнай мудрасці. Адзін з іх — Адам Варлыга. Адам Варлыга (Язэп Адамавіч Гладкі) нарадзіўся 27 кастрычніка 1890 года ў вёсцы Міхалкавічы Гайна-Слабадской воласці Барысаўскага павета, памёр 28 ліпеня 1972 года ў горадзе Нью-Йорк. Дэлегат І Усебеларускага з'езда, заснавальнік першай беларускай школы ў Барысаўскім павеце, складальнік шматлікіх школьных падручнікаў і дапаможнікаў на беларускай мове, аўтар «Крэвага слоўніка Лагойшчы-

жыў. Яго адзіная дачка ўтанілася ў гэтым возеры, дык ён папрасіў чарадзея, каб той выпіў возера. На месцы возера застаўся вялікі валун.

Куды ні кінь вока — адны легенды. На гэтай зямлі нельга не нарадзіцца казачнікам або паэтам.

А вось і Язэпаў бор. Пасадзіў яго Язэп Адамавіч Гладкі разам са сваімі вучнямі. Праз многа гадоў у лісце з Амерыкі ён пытаўся ў землякоў пра гэты бор. Яму адпісалі, што ў бары ўжо збіраюць баравікі. А ён потым напісаў: «Надта мая душа радуецца, што растуць баравікі». Аднавяскоўцы хацелі паслаць яму сушаных грыбоў, аднак на пошце забаранілі. Маўляў, згодна каталогу, нельга такое перасылаць. Так і не пакаштаваў Язэп Гладкі грыбкоў, якія выраслі ў яго бары. А бор расце, мацнее, шуміць і, мабыць, смуткуе па дзядзьку Язэпу, які спіць вечным сном на далёкай чужыне, а не на Коранскіх старасвецкіх могілках, дзе ляжаць яго блізкія.

Яго школа

У Адама і Магдалены Гладкіх было шасцера дзяцей: Янка, Ганна, Марыля, Юзюк, Казюк і Юзэфа. Семья здольная да навукі Юзюк і Казюк спачатку вучыліся ў Коранскай, расейскай школе, потым у Хаценчыцкім народным вучылішчы. Успамінае Ганніна дачка Марыля: «У Хаценчыцах вучыліся... Дык усяк надзеты хадзілі. А ў майго таты быў пінжачок, у якім ён вячэўся. Мама ў вузляку яго дзяржыць. да касцёла надзець калі, і ён ужо да смерці будзе ляжаць, калі ў пашанасці. Дык вот я помню, як тата кажа: «Знаеш што, Ганна, я свой пінжачок аддам Казюку. Як пагляджу, як яны вучацца». Ведаць, там багатыя былі, Сакалоўскія, Рабіны, дык яны лепей адзеваліся. А яны ў эрзбным. Адам, я кажа, гэты пінжачок Казюку. Дык мама кажа: «А бо, ты ж ужо сабе не купіш. Як быў нежанаты, купіў, а цяпер ужо не...» Узяў, аддаў Казюку...»

Праз некалькі гадоў браты Гладкія прыступаюць да арганізацыі беларускай школы ў родных мясцінах. У Корані, дзе калісьці яны пачыналі сваю школьную вучобу, іхнімі заходамі засноўваецца першая беларуская школа ва ўсім Барысаўскім павеце. Кіраўніком яе стаў Казімір Гладкі, малодшы брат Язэпа, з якім яны скончылі настаўніцкія курсы і практыку педагагічнай працы. Язэп жа Гладкі быў настаўнікам-практыкантам. Вось што ўспамінае пра той час жыхар вёскі Лозкі Уладзімір Саевіч:

«Я толькі тры зімы і хадзіў. Ганяў у поле, як наровы становяцца — я ў школу. Вучыўся з 1921 года па 1924 год. У чацвёрты клас не пайшоў, гадаваў сваю кабылу Дуньку. Сам лапці плёў. Апрача самагаснаў бурчак з башлыком, шарачковыя штаны. Тады яшчэ пры мільнах валілі валуны, рабілі сапраўднае сунно. Хадзілі мы ў школу з братам. На-

кожнай хаты быў садок. Яшчэ ў 1910 годзе ён пасадзіў перад вокнамі сваёй хаты пяць ліп. Цяпер гэта магутныя прыгожыя веліканы, якія вітаюць кожнага здалёк, хто набліжаецца да Міхалкавіч. Пад вокнамі школы вучні ўскапалі вялікі гарод, пасадзілі турнэпс, буракі, капусту. На ўсход ад школы разбілі вялікі сад. Язэп Адамавіч збіраў насенне яблынь і груш, відаць, думаў усур'ёз заняцца селекцыяй. На захад ад вёскі пасадзіў з вучнямі вялікі сасновы бор, пра які я згадаў раней.

Урокі ў школе ён праводзіў з вялікім натхненнем. Праходзілі яны цікава. Язэп Адамавіч часта ўжываў шматлікія народныя прыказкі, расказваў вучням мясцовыя легенды і паданні, спяваў песні, якія былі яго вучні памятаюць і да-

Я. Гладкі.

ны», зборнікаў «Прыказкі Лагойшчыны» і народных песень «Дудар», багатых фальклорна-этнаграфічных запісаў, ненадрукаванай кнігі бібліяграфічна-мемуарнага характару «Чытае, бачанае, перажытае» — сапраўднага летапісу Лагойшчыны канца 19-га — пачатку 20-га стагоддзя.

Яго спежкі

Праз маё акно я добра бачу вёску Міхалкавічы. Магу ў думках прайсці па яе ваколіцах. Прама перада мною — урочышча Майдан, за ім — Уздаткі. За Уздаткамі, бліжэй да сяла, узвышаецца Курганнік. Яшчэ некалькі дзесяткаў год назад тут добра былі відаць сляды старажытнага гарадзішча. Цяпер жа ўсё заарана. Дарэчы сказаць, Язэп Гладкі хацеў разам з вучнямі Міхалкавіцкай школы раскапаць гэта гарадзішча ў пачатку 30-х гадоў, але ўлады не дазволілі.

Пераходзім дарогу крыху вышэй урочышча Канашоўка і трапляем у мясціну з прыгожай назвай Рагазіна. Не так даўно тут стаяў драўляны крыж, з-пад якога біла крыніца. Цяпер жа выкапалі невялічкае азерца, у якім купаюцца, пояць жывёлы. На ўсход ад Міхалкавіч пачынаецца цэлая чарада ўрочышчаў з самабытнымі назвамі: Плень, Навінка, Царкавішча, Куплёнае, Нізкое, Клёркі... І, вядома, кожная назва мае сваю гісторыю. Тут можна даць волю фантазіі. Калі прайсці яшчэ на ўсход, ажно за вёску Лішчыцы, то трапім ва ўрочышча Бычкі, пра якое расказваюць вось што. Пайшоў адзін мужык

К. Гладкі (трэці злева ў апошнім радзе) сярод выпускнікоў першых беларускіх педагагічных курсаў.

гэтуль. Напрыклад, баба Ядвія Рандарэвіч, якая хадзіла з Антанюкі ў Міхалкавіцкую школу, праспявала мне дзве такія песні: «На ціхім Дунаі» і «Пры мху, пры балоцечку». Вельмі самабытнымі Несумненна, яны ўвайшлі ў зборнік «Дудар», які Язэп Гладкі выдаў далёка ад родных мясцін.

Яго партрэт

Успамінае баба Марыля, пляменніца Язэпа Гладкага:

— Ён, знаеце, на разгавор быў скупаваты, так во прыслушваецца, усё так галаву прыкрыўляе, што блізарукі, так усё глядзіць, так усё слухае... Каб надта разгаворчывы, дык ён такі ня быў...

— А як ён выглядаў? — пытаюся.

— Русы такі... На красату не быў красівы. Бровы нейкія такія напусцістыя, лупаваты такі... Не быў харошы... Вот Ка-

маў 7.11, а другі 9.11. Усё ж яны доўгі час ішлі. Як відаць, і мае да вас гэтак сама доўга ішлі...

Калісь я прыкладаў вялікія намаганні, каб Міхалкаўскі бор засадзіць лесам. Я коннай вясні з вучнямі часта хадзіў у лес збіраць шышкі, дабывалі з іх насенне, а потым садзілі лес. Мне прыходзілася толькі марыць, што за шмат гадоў пасля майёй смерці тут будзе шумець лес, а ў ім будуць чуцца дзіцячыя галасы, якія тут будуць збіраць ягады і грыбы. Але незалежна ад маіх старанняў тыла мае мары ажыццявіліся нават пры маім жыцці. Гэта ўсё я даведаўся з вашых лістоў, што на вышэй ўспомненых мясцінах шуміць лес, а ў ім растуць грыбы, а па гэтых грыбах прыязджаюць міхалкаўцы нават з Мінску. Цікавейшай навіны за гэта для мяне і быць не можа. Пасля гэтай навіны мне і ўміраць будзе лёгка.

Калі ласка, напішыце, ці й на сляжнскіх штурхах да самага логу ў Рымаўшчыне даходзіць лес? Ці па банках Айнараўскага й Гарбулёвага логу зарос лес? Ці гэтыя лясы садзілі, ці яны самі зараслі? Ці

кі вяртаецца ў родную вёску Міхалкавічы і працуе ў школе. Праз нейкі час уладкоўваецца ў выдавецтва школьных падручнікаў у Мінску. Пасля вайны, апынуўшыся ў Заходняй Германіі, Я. Гладкі займаецца педагагічнай дзейнасцю і выдае «Лемантар», чытанкі для розных класаў. Пазней, пасля пераезду ў Амерыку ў канцы 50-х гадоў ён працягвае гэту дзейнасць і друкуе ў адноўленым ім выдавецтве «Заранка» яшчэ больш за дзесяць кніжак і брашур. Зараз па яго падручніках і дапаможніках вучацца беларусы ў многіх краінах свету. На радзіме братоў Гладкіх, у вёсцы Міхалкавічы, мяркуецца стварыць намагааннямі землякоў невялічкі музей.

Уладзімір ПАЛУПАНАУ,
дырэктар Коранскага
Дома культуры.

Многія, відаць, заўважылі, што шмат што ў адраджэнстве прылася, стала гучаць рытарычна, дэкларатыўна. Здаецца, што і ў выступленнях розных дзеячаў загучалі паўторы: новага развіцця адраджэнская ідэя не атрымоўвае. Гэты феномен «бегу на месцы» назіраецца з вясны гэтага года; складваецца ўражанне, што якія аспент адраджэнскага руху замоўчваюцца, не ўлічваюцца.

Зараз, калі ў адраджэнстве мы выйшлі на дылему «аматарства — прафесіяналізм», гэты замоўчаны аспент, відаць, вырысоўваецца: не хопіла, снажам так, «сухой» этналогіі — па-за эмацыянальнага і па-над палітычнага доследу нашага шля-

ху, методы «рацыё». Калі аналізаваць пошуні апошніх гадоў, дык можна падумаць, што такой навуці ці галіны доследу ўвогуле не існуе: такое ўражанне ад прэсы. Але гэта не зусім так. Возьмем хаця б выданне энцыклапедыі «Этнаграфія Беларусі», у якой нацыё-тэорыя пададзена значна адрозна ад марксісціцкіх схемаў. Па гэтым можна меркаваць, што ў этналогіі адбываліся пошуні, рух думкі.

Сустрэча з этнолагам, аўтарам шматлікіх артыкулаў у «Этнаграфіі Беларусі», кандыдатам гістарычных навук Паўлам ЦЕРАШКОВІЧАМ пацвердзіла такое меркаванне.

Вядучы гутаркі Юрась ЗАЛОСКА.

ПУЦЯВІНЫ АДРАДЖЭННЯ

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ Ў КАНТЭКСЦЕ ІНФАРМАЦЫЙНАЙ ТЭОРЫІ ЭТНАСУ

АУТА-ДАВЕДКА: Церашковіч Павел Усеваладавіч. Закончыў гістарычны факультэт БДУ і аспірантуру ІМЭФ АН Беларусі. Працаваў старшым навуковым супрацоўнікам у ІМЭФ, зараз — дацэнт кафедры археалогіі, этнаграфіі і дапаможных дысцыплін БДУ. Аўтар дзюх кніг па міжнацыянальных адносінах: «Грамадскі рух у Беларусі 1986—1991 гг.» і «Беларуска-польскія культурныя сувязі». Кнігі і шмат артыкулаў П. Церашковіча надрукаваны не ў Мінску, а ў Маскве, і там яго ведаюць як творчага даследчыка нацыянальных

працэсаў. Менавіта П. Церашковіч прадстаўляў рэспубліку на Канферэнцыі па чалавечым вымярэнні ў Маскве ў верасні г.г., праўда... па прыватным запрашэнні.

Пасля канферэнцыі П. Церашковіч пакінуў працу ў ІМЭФ, бо кіраўніцтва гэтай установы не спрыяла разнаволенасці даследаванняў. Погляды П. Церашковіча і вызначаліся свежасцю думкі; ён прыхільнік адмысловай інфармацыйнай тэорыі этнасу.

— Павел, на навуковай канферэнцыі ў Гродне па культуры Вялікага княства Літоўскага ў кастрычніку 1991 г. пільную ўвагу ўдзельніаў прыцягнуў ваш даклад аб гісторыі Беларусі ў кантэксце інфармацыйнай тэорыі этнасу, — тэорыі малавядомай і таму нязвыклдай для айчыннага вуха. У чым яна заключаецца?

— Зараз так сталася, што знікла ці знікае марксісцкая тэорыя, яе не ўжываюць. Але ўсё роўна надыходзіць манаполія нейкай іншай тэорыі. Цяпер многія лічаць абсалютам тэорыю Л. Гумілёва... Мне здаецца, што гэта чарговы прыклад духоўнага таталітарызму...

Існуе шмат тэорыяў, якімі нельга грэбаваць. Я, напрыклад, пад час вучобы ў аспірантуры доўгі час не мог пазбавіцца гіпнозу марксісцкай тэорыі нацыі. Восем гадоў шукаў сваю тэорыю, прыдатную дзеля даследавання этнасу і ягонай гісторыі. Марксізм ну ніяк не спрыяў нармальнаму аналізу, і думка стагнала ад няздольнасці развівацца; я адчуваў, што марксізм не ёсць метадалагічная тэорыя, а ідэалагічная, і шукаў праўдзівую тэорыю.

Адштурхнуўся ад адной з найбольш фундаментальных ідэй у гісторыі сусветнай сацыялагічнай думкі (ад А. Конта і Э. Дзюркгейма да Д. Бэла і У. Растоу) — аб адрозненнях паміж «традыцыйнымі» (ці — прымітыўнымі) і «сучаснымі» (індустрыяльнымі, ці — дынамічнымі) грамадствамі. Галоўнае адрозненне — наяўнасць у апошнім таварна-грашовых зносінаў, але не толькі гэта. Менавіта ў дынамічным грамадстве этнас становіцца нацыяй. Што для гэтага патрэбна? Патрэбен камунікатывны механізм перадачы міжпакаленняй інфармацыі, альбо — інстытут этнізацыі. Аснову яго складае тыражаванне тэкстаў праз сродкі масавай інфармацыі, сістэма народнай адукацыі і прафесійная мастацкая культура, уздзеянне якіх адначасова ахоплівае ўвесь сацыяльна-этнічны арганізм. Таму этнічную гісторыю чалавецтва і кожнага этнасу можна прадставіць як працэс павелічэння інфармацыйных пlynняў у грамадстве, прычым у традыцыйным грамадстве этнізацыя адбываецца ў межах сям'і-абшчыны і аснову яе складае фальклор, а ў індустрыяльным грамадстве пачынае дзейнічаць грамадскі інстытут этнізацыі, без якога нацыя не можа ўзнікнуць. Ніводзін чалавек не нараджаецца адразу рускім ці беларусам — мы становімся сябрамі пэўнай нацыянальнай супольнасці ў працэсе нацыянальнага выхавання — праз асвету, мастацкую культуру і СМІ. Гэта тры элементы, якія выпрацоўваюць агульнаэтнічную самасвядомасць, захоўваюць і канцэнтруюць яе. Калі гэтыя тры элементы дзейнічаюць, этнас пачынае кансалідавацца ў нацыю.

Вось з пункту гледжання гэтай «інфармацыйнай» тэорыі этнасу я ў паспрабаваў аналізаваць развіццё беларусаў у XIX ст., затым выкарыстаў яе для аналізу сучаснага становішча...

— Якімі былі высновы?

— Высновы казалі аб катастрофічным стане беларускай нацыі. Цяпер некаж застала гучыць апакаліпсічная танальнасць у прамовах, без асаблівай дакладнасці выказаў. Зашмат нацыянальнай патэтыкі, мала — аналітыкі.

Дык чаму не паглядзець на адраджэнскі рух, ягоную гісторыю з пункту гледжання інфармацыйнай тэорыі этнасу? Тады, дарэчы, можна будзе, на маю думку, рацыянальна зразумець маруднасць сучасных пераўтварэнняў, пасіўнасць людзей, фатальную непаразуменнасць паміж ідэолагамі Адраджэння і паспалітасцю.

Возьмем перыяд 10—20-х гг. XX ст. Гэты перыяд увогуле можна вызначыць як найвышэйшы і феноменальны ў гісторыі этнасу ўздым. Найбольшым яго дасягненнем з'яўляецца, на мой погляд, зусім не абвешчанае незалежнасці, а стварэнне, няхай усяго на некалькі год, мо і недасканалай, мо і непаслядоўнай, няхай і моцна саветызаванай, але ж рэальна дзеючай мадэлі нацыянальнага камунікатывнага механізма, які ў перыяд беларусізацыі 20-х гг. ахапіў усё грамадства. За 3—4 фактычнай беларусізацыі мы зрабілі столькі, колькі іншыя народы дасягалі стагоддзямі. У 1930—31 гг. 88 працэнтаў школ мелі беларускую мову навучання, каля 90 працэнтаў літаратуры, якая выпускалася, было беларускай. Калі гіпатэтычна дапусціць магчымаць далейшага функцыянавання нацыянальнай адукацыі і друку нават на гэтым узроўні, працэс нацыянальнай кансалідацыі мусіў быць завершаны на працягу 1,5—2 дзесяцігоддзяў. Аднак усталяванне звыштаталітарнага сталінскага рэжыму спыніла яго развіццё...

Трагедыя 30-х гг. была толькі прэлюдыяй да глабальнага разбурэння ўсёй этнічнай сістэмы ў 60-ых — пачатку 80-х гадоў. Ужо ў першыя пасляваенныя дзесяцігоддзі гарадская рускамоўная дэзінтэграваная культура атрымала больш высокі сацыяльны статус у параўнанні з беларускай. Мігранты з вёскі хутка гублялі сваю мову і культуру... Да сярэдзіны 80-х гг. пранікчына ўсе элементы сістэмы нацыянальна-культурнага аднаўлення беларускага народа былі моцна дэфармаваны або цалкам разбураны. Не захавалася НІВОДНАГА грамадскага інстытута, арыентаванага на фарміраванне нацыянальнай свядомасці. У гарадах не засталася ніводнай беларускай школы, а ў сельскай мясцовасці большая частка школ засталася беларускай толькі намінальна. Шырока распаўсюдзілася пранікчына вызвалення дзедзяў ад вывучэння мовы і выкладання літаратуры на... рускай мове. Комплекс прадметаў, якія непасрэдна ўплываюць на фарміраванне нацыі-свядомасці, быў паціснуты на другі план.

Дэзінтэграцыя ўсёй сістэмы адукацыі спалучалася з мэтанакіраваным разбурэннем архітэктурных помнікаў, гістарычнай забудовы, вынішчэннем народнай абраднасці. Такім чынам усё вонкавае асяроддзе траціла этнічную своеасабыласць.

Выхаванне нацыянальнай свядомасці ў гэтых абставінах ператварылася ў асабістую справу, якой можна было займацца толькі ў сям'і. Такім чынам знік найважнейшы грамадскі інстытут забеспячэння сябеаоснацыі народа. Таму дэградавала і нацыянальная свядомасць, і мова, якая не толькі страціла свае сацыяльныя функцыі, але ў гарадах выйшла з хатняга ўжытку. Па апытаннях, зараз мова карыстаецца 1,5—2 працэнтамі гараджан. (Заўважу, што існуе сусветная шкала культурыцы, у якой прыкметай хваробы этнасу з'яўляецца знікненне мовы ўжо ў войску, сям'і ў гэтай шкале займае апошняе месца).

Відаць, менавіта так, рацыянальна, можна растлумачыць, чаму гэта беларус-

кая літаратура ўсё імкнецца прабіцца да духоўнасці людзей і ніяк не можа прабіцца: яна не мае свайго спажыўца і таму ляжыць мёртвым грузам у крамах. Увогуле мастацкая культура ператварылася ў «замкнёную саму на сябе» сістэму, пазбаўленую сувязі з рэальнасцю і не маючай свайго спажыўца.

Такім чынам, за якія-небудзь 30—40 гадоў камуністычнаму рэжыму ўдалося зрабіць тое, чаго не здолелі дэмакратыя польскія і расейскія асімілятары за некалькі стагоддзяў. І гэта быў крок туды, у «дасучаснае» грамадства. Дзе цяпер сістэма этнізацыі? Яе няма. Вось чым перш за ўсё абгрунтаваны песімізм многіх адраджэнцаў... Гісторыя не ведае пакуль што прыкладаў рэанімацыі этнасу, дэведзены да такой ступені дэградацыі. І самае прыкрае, што працэсы дэзінтэграцыі не прыпынены, асноўныя структуры забеспячэння жыццядзейнасці этнасу не адноўлены, а гэта — перакрэслівае ўсе адраджэнскія вымогі. Бракуе менавіта этналагічнага досведу, каб узяцца за справу барджэй.

— Вы кажаце — феноменальнае адраджэнне. Ці можна з пункту гледжання вашай тэорыі патлумачыць гэтую феноменальнасць?

— Натуральна. Я прымяніў інфармацыйную метадалогію заміж марксісцкай тэорыі фармацыі, якая схематызавала гістарычны працэс, не тлумачыць сэнсу падзей. Напрыклад, кніга Карнейчыка «Беларуская нацыя» (1969 г.). Звестак у ёй шмат, а сістэмы — няма.

Сваё ўяўленне этнічнай гісторыі беларусаў я будаваў каля васьмі гадоў. Мадэль этнагенезу нельга яшчэ назваць канцэпцыяй, бо не хопіла пакуль што фактаў. Гэта хутчэй за ўсё логіка — інтуітыўнае прадчуванне. А пачалося ўсё з пытання: колькі гадоў беларусам, якое мне некаж задаў армянскі калега. Я адказаў: гадоў 800—900. Ён здзівіўся: а вось армянам 2,5 тысячы. Тады і падкралася сумненне: нешта ж павіна быць раней. Дык вось, калі нацыю стварае сацыяльная этнізацыя, дык чым тлумачыцца падабенства на данацыянальным узроўні? Лагічна дапусціць, што беларусы паходзяць з аднаго цэнтра і калісьці складалі адзінае цэлае.

Возьмем мову. Фанетыка — самы кансерватыўны яе пласт, які НЕЛЬГА пазычыць. Фанетыка і ёсць сведчанне, што Існавала адзіная протабеларуская супольнасць. Цяжка зразумець, якім чынам жыхары агромністай прасторы ад Беластока да Смаленска, ад Вільні да Палесся, пераважна большасць якіх (ці не ўсе 99 працэнтаў) складалі сляняне-абшчынікі, у 14 ці ў 15 ст. раптоўна кінулі размаўляць па-старарытаруску і перайшлі на беларускую мову. Лагічна будзе дапусціць, што моўнае адзінства, зафіксаванае ў беларускай напярэдадні ўтварэння літаратурнай мовы, Існавала і раней і забяспечана ГЕНЕТЫЧНА, забяспечана Існаваннем протабеларускай супольнасці. Калі яна магла ўзнікнуць? Вядома, што славяне прыйшлі на тэрыторыю сучаснай Беларусі прыкладна ў 8 ст. Але да пачатку эпохі вялікага перасялення славянскай супольнасць уяўляла сабой адзіны моўна-культурны кантынуум, у якім дакладных межаў паміж трыма цэнтрамі дыферэнцыяцыі не Існавала. Дэмаграфічны выбух ва ўмовах экстансіўнай гаспадарыі абумовіў неабходнасць масавых міграцый. Засваенне новых тэрыторый у сваю чаргу патрабавала моцнай вайскавай арганізацыі, згуртавання насельніцтва пад кіраўніцтвам аднаго аўтарытарнага лідара. Менавіта ў гэты час —

літаральна напярэдадні масавага засялення славянамі Усходняй Еўропы — у славянскай супольнасці ўтвароўца тры перасяленчыя аб'яднанні з Крыў/вям, До/ры/у/гавітам і Радзімам на чале. І крывічы, і дрыгавічы, і радзімічы выйшлі з протабеларускай супольнасці.

У розны час і рознымі шляхамі яны дасягнулі тэрыторыі Беларусі. Прывялі іх сюды тры лідэры — Крыві, Дрыгавіч і Радзім, якіх можна параўнаць з біблейскім Маісеам: гэта нашы першыя лідэры, якія прывялі беларусаў на сучасную тэрыторыю. Праўда, пасля падаўлення супраціўлення балцкага насельніцтва гэтыя аб'яднанні зноў распаліся на мноства закрытых абшчынных супольнасцей, у якіх захоўвалася этнічнае адзінства. Затым мігранцыя аб'яднанні перасталі быць суб'ектамі гістарычнага працэсу. Гэта, аднак, не значыць, што крывічы, дрыгавічы і радзімічы былі асіміляваны ці аб'яднаны ў старажытнаарускую народнасць.

І яшчэ адзін аргумент на карысць Існавання протабеларускай супольнасці, інтуітыўны: вядомае падабенства культур беларускай і славацкай. Вельмі падобныя гістарычныя лёс і сімваліка (бел-чырвоная белы колер і падвойны крыж і інш.).

З заканчэннем працэсу этнагенеза-рассялення пачаўся доўгі і цяжкі шлях кансалідацыі ў нацыю...

— І гэты шлях супадае ці звязаны з усталяваннем прыкмет індустрыяльнага грамадства?

— Менавіта так. Тут трэба падкрэсліць наступную карэляцыю: рынкавая эканоміка — нацыя — дэмакратыя; або — адсутнасць рынкавай эканомікі — адсутнасць нацыі — адсутнасць дэмакратыі. Апошня карэляцыя ўласціва даіндустрыяльнаму ці традыцыйнаму грамадству.

Прыкметы індустрыяльнасці ўзнікаюць за некалькі тысячагоддзяў ў усталявання сучаснага індустрыяльнага грамадства. Гэта найперш — гандалі, які пачынае дамінаваць у эканоміцы. Затым фармуецца адпаведная культура і палітычныя формы. Менавіта першы гандлёвы народ — фінікійцы — стварыў фанетычнае пісьмо (якое ляжыць у аснове таго пісьма, якім мы карыстаемся). Потым — росквіт антычнай культуры (якая вельмі нагадвае культуру нацыянальную), заснаванай на гандлі. Ці не вольных тавараў-вытворцаў мела апірышчам грэцкая дэмакратыя?

Парадыгма гістарычнага развіцця Старажытнай Грэцыі цікавая: улада пераходзіць ад зямельнай арыстакратыі да дэмакратыі праз... тыранію, якая была заснавана на папулізме. (Гэды два таму ў «Літаратурнай газетзе» якая з'явіліся артыкулы Міграняна, у якіх ён таксама пісаў пра пераход ад прымітыўнага грамадства да сучаснага праз дыктатуру ці аўтарытарызм. Тады яго моцна крытыкавалі, а прагноз жа застаецца ў сіле...)

— Калі ж прыкметы індустрыяльнасці з'явіліся ў беларусаў?

— Першым парасткам індустрыяльнасці можна лічыць Ефрасіннеўскі пратэрэнсанс у Полацку, бо ўся дзейнасць Ефрасінні накіравана на стварэнне асветы, да тыражавання ведаў, перапісвання кніг. У Полацку мы назіраем неверагодную да таго часу павагу да асобы творцы, якую знаходзім у Еўропе значна пазней. Мы ведаем імя майстра — значна Лазара Богшы, якое ён паставіў на крыжы. Значыць, ён сябе ўсведмаляў творцам і яго ўважалі за творца. Такі ж рэнесансны прыклад — дойдзід Іаан.

— Як жа паўплывала Ефрасіннеўскае Адраджэнне на этнізацыю?

— Непасрэднага ўздзеяння, хутчэй за ўсё, не было. Але мне здаецца, што культурная традыцыя, якая дала нам праз некалькі стагоддзяў Скарыну, — была закладзена раней. Мяне заўсёды ўражвала, што сын Рагнеды ўвайшоў у гісторыю як першы князь-кніжнік, калі большасць князёў не ведала граматы. Тады пачынаецца культурная традыцыя павагі да кнігі і ведаў, якую прадоўжылі Усяслаў, Ефрасіння... Скарына.

— Як жа паўплывала Ефрасіннеўскае Адраджэнне на этнізацыю?

— Непасрэднага ўздзеяння, хутчэй за ўсё, не было. Але мне здаецца, што культурная традыцыя, якая дала нам праз некалькі стагоддзяў Скарыну, — была закладзена раней. Мяне заўсёды ўражвала, што сын Рагнеды ўвайшоў у гісторыю як першы князь-кніжнік, калі большасць князёў не ведала граматы. Тады пачынаецца культурная традыцыя павагі да кнігі і ведаў, якую прадоўжылі Усяслаў, Ефрасіння... Скарына.

Заўважым дзеля паўнаты, што Полацкі рэгіён адначасна вылучаецца і як цэнтр гандлю, а гэта ўжо асобая свядомасць.

Другі парог — 16 ст., славыты беларускі рэнесанс. Тут мы знаходзім і кнігадрукаванне, і стварэнне асветы, якая выходзіць за рамкі саслоўнасці. Працягвае мяняцца свядомасць. І тое, што на Беларусі ўспрынялі такую інтэлектуальную рэлігію, як пратэстантызм, сведчыць пра «буржуазізацыю» свядомасці (успомнім М. Вэбера, ягоную тэорыю ўзнікнення пратэстанцкай этыкі). Дый у эканоміцы заўважаем парасткі індустрыялізацыі.

Усё гэта сведчыць пра дзесяцігоддзю пэўнага ўзроўню кансалідаванасці, але гэта быў толькі пачатак працэсу. Вядома, што ў Заходняй Еўропе ён ахапіў некалькі стагоддзяў ад эпохі Рэнесанса да буржуазных рэвалюцый 18—19 ст. і паспяхова развіваўся толькі там, дзе былі створаны ўмовы дзеля яго наступнасці і непарушнасці. У 17 ст. Беларусь мела такую ж ступень развіцця, з якой пачалося ўтварэнне нацыі французскай, італьянскай, нямецкай... Ну, мо было адставанне на паўстагоддзя, але парадыгма бы- (Працяг на стар. 12).

кі, каб праз адпаведна арыентаваны мастацкі вобраз выказаць тое, што можа ўзяць на сябе адкрытае, не скананае ніякімі афіцыйнымі абмежаваннямі, у прынцыпе немастацкае слова — слова звычайнага публіцыста, гісторыка, юрыста, любога грамадскага дзеяча і навукоўца. Літаратура ж сваю грамадскую значнасць усё больш, думаецца, будзе набываць на грунце эстэтычным. А гэта ставіць новыя акцэнтны ў пісьменніцкай працы і азначае непазбежнае ўзрастанне ролі фармальнага пошукаў.

Р. С. Ужо напісаўшы свае адказы, прачытаў у «Літаратурнай газете» за 30 кастрычніка артыкул Д. Ліхачова «Абломкі Саюза могуць змесці і нашы духоўныя сувязі», у якім на бліжэйшую будучыню даецца такі прагноз: «Нам дэкадэцтва перажыць перыяд некаторага «апрашчэння» літаратуры, узрасце значэнне такіх жанраў, як успаміны, дакументальныя сведчанні, свабодныя нататкі, каментарыі да падзей, вытанчанасць і рафінаванасць часова адыдуць на другі план. Зноў праявіцца пэўная «сарапліваць» формы... Так заўсёды бывае ў перыяды, калі аказваецца неабходным асвойваць новыя жыццёвыя гарызонты, новы гістарычны вопыт».

Думка слаўтага акадэміка спачатку збытэжыла сваёй як быццам поўнай несастыкоўкай з маімі разважаннямі. Аднак несастыкоўка тут адносна і нават больш уяўная, чым сапраўдная: Д. Ліхачоў гаворыць пра спрэчкі літаратуры, аслабленне ўвагі да яе мастацкай формы ўсё ж я з'яўляю часова. Цікава, як да ўспамінаў, дакументальных сведчанняў, розных нататак і г. д. выразна выяўляецца ўжо і сёння. Але гэта ўдзячнае поле дзейнасці пераважна для старэйшых пісьменнікаў. А ў маладыя яшчэ засталіся мала жыццёвага вопыту, каб засяроджвацца, скажам, на тых жа ўспамінах. А потым, для рускай літаратуры, ад вопыту якой у першую чаргу адштурхоўваецца Д. Ліхачоў, самыя разнастайныя стыльыя пошукі, цяга да дэсканала-вытанчанай формы не маюць цяпер і не будуць мець у бліжэйшым будучым такога значэння, як у літаратуры нашай. Бо ў рускіх многае з таго, што ў фармальным плане нам трэба яшчэ адкрываць і адкрываць, ужо было.

тай нацыі. Другая справа, калі літаратура ствараецца на аичынай мове па-за Айчынай, але ўвасабляе толькі магчымае, найперш — уласнае, а ў лепшым выпадку — агульначалавечае.

Надзея Артымовіч якраз належыць да апошніх, а таму, на маю думку, у яе больш літаратурных перспектыв, чым у першых.

Напрыканцы скажу, што ўсе вершы гэтага зборніка былі напісаны пэўнай у студэнцкай гады і толькі некалькі апошніх пазначаны пачаткам васьмідзесятых гадоў. Усяго-наўсяго — трыццаць вершаў...

Надаўна я атрымаў па пошце яшчэ адзін верш. Але мне здаецца, што і ён не для новай кніжкі, а, па-сірочы, усё яшчэ напрошваецца ў гэтую. А шкада, пара б пачынаць новую кніжку новым словам. Дарэчы, такая кніжка пазначана ў выдавецкіх планах «Мастацкай літаратуры». Але, як для мяне, то ці будзе яна па-сапраўднаму новай?

І ўсё ж на чарговую сустрэчу з Артымовіч надзея не губляю.

жывеш
а ў спаракных рамах
хось піша вечны верш
і ўсё жыццё другое
ужо без эпілогу

Леанід ГАЛУБОВІЧ.

СТАРОНКИ УСПАМИНАУ

Чалавек светлай душы

Сцяпану АЛЕКСАНДРОВІЧУ было б 70...

Не памятаю ўжо з якой нагоды ў канцы чэрвеня ці ў першыя дні ліпеня 1973 года апынуўся ў Магілёве. У памяшканні філалагічнага факультэта педінстытута гутарыў з выкладчыкамі кафедры беларускай літаратуры. Раптам міма нас шпаркім крокам з поўным партфелем прайшоў чалавек, твар якога звярнуў маю ўвагу не толькі сваёй заклапочанасцю, але і выразнымі ўсходнімі рысамі. Суб'яднікі заўважылі маю міжвольную цікавасць:

— Сцяпан Хусейнавіч Александровіч... Ён у нас старшынёй дзяржаўных экзаменаў на беларускім аддзяленні. Пазнаёміць?..

Імя С. Александровіча мне было добра вядома па друку. Чытаў яго артыкулы ў газетах і часопісах, меў кнігі «Незабытыя сцэжкі» (1954), «Па слыхах паэтычнай легенды» (1965), «Старонкі братняй дружбы» (1960) і «Гісторыя і сучаснасць» (1968). Складалася думка пра С. Александровіча як пра руплівага краязнаўцу, удумлівага даследчыка з шырокім дыяпазонам творчых інтарэсаў.

Быў знаёмы я і з апавесцю С. Александровіча пра Якуба Коласа «Ад роднае зямлі...» (1962), а перад гэтай паездкай у Магілёў перагарнуў апошнюю старонку другой яго кнігі аб народным пісьменніку «На шырокі прастор» (1972) і якраз працаваў над рэцэнзіяй для абласной газеты... Таму з удзячнасцю прыняў прапанову магілёўскіх выкладчыкаў асабіста пазнаёміцца з аўтарам.

Нечакана для мяне С. Александровіч адразу ж адрэагаваў на мае прозвішча.

— А, настаўнік з Бабруйска... Чытаўшы артыкулы... Як гэта вам удаецца знайсці час на падрыхтоўку матэрыялаў для публікацыі? Дастаецца ж працы настаўнікам. Добра ведаю нялёгка настаўніцкі хлеб...

З будынка філфака выходзілі рэзам. Сцяпан Хусейнавіч прыхільна адгукнуўся аб маім лімаўскім артыкуле «Мовано братэрства. Удасканалы переклады паэзіі Янкі Купалы на рускую мову». Гэта была першая пахвала, пачутая мною з вуснаў прафесійнага літаратурнага аўтара.

— Увогуле, — працягваў С. Александровіч, — паводле вашых выступленняў у друку напрошваецца вывад, што вам патрэбна сур'ёзна заняцца літаратурна-навукай працай, а не пісаннем выпадковых рэцэнзій і водгукі. Відаць, трэба падумаць пра далейшую вучобу, узяцца за падрыхтоўку кандыдацкай дысертацыі.

Калі ж даведаўся, што я надаўна здаў на абмеркаванне рукапіс дысертацыі, то ўхваліў гэта. Перай: «Трэба пераходзіць на сталую працу ў інстытут. Там знойдзецца больш часу для навуковых інтарэсаў, чым на настаўніцкай рабоце».

Сцяпан Хусейнавіч спытаўся: яму неабходна было тэрмінова аформіць нейкія паперы ў канцылярны педінстытут, атрымаць разлік за ўдзел у рабоце дзяржаўнай камісіі і паехаць дамоў. Пэмкнуліся зняйсці таксі, каб хутчэй апынуцца ў галоўным корпусе, што на вуліцы Касманаўтаў. Але, як на грэх, ніводнай машыны не было. Сцяпан Хусейнавіч нервова паглядваў на гадзіннік, а потым махнуў рукою — маўляў, усё роўна ўжо нічога не зробіш:

— Спазініўся... Абед. Разбегліся, відаць, супрацоўнікі канцылярны і бухгалтэрыі па сталойках і магазінах... Калі маеш

час і не пярэчыш, правядзі мяне...

Быў яркі сонечны дзень, але ў засені магілёўскіх дрэў, высаджаных побач з тратуарамі, не адчувалася летняя спёкі. Сцяпан Хусейнавіч распываў мяне, дзе я вучыўся, працаваў, чым захапляюся, што чытаю. Я адказаў, хаця карцела даведацца больш пра самога пісьменніка, літаратараў, з якімі яму даводзілася сустракацца, але ніяк не асмельваўся звярнуцца з пытаннямі.

Паступова С. Александровіч разгаварыўся. Пачаў з таго, што падзяліўся ўражаннямі аб дзяржаўных экзаменах, успомніў шэраг смешных выказванняў студэнтаў, а потым паўстаў і ў памяці факты з яго біяграфіі, з літаратурнага жыцця Мінска.

Мне цікава было слухаць Сцяпана Хусейнавіча. Упершыню пра справы беларускай літаратуры і крытыкі я чуў з вуснаў жывога чалавека, а не даведваўся з кніжных, часопісных ці газетных публікацый.

З цеплынёй С. Александровіч прыгадваў родны Капыль, мяляўнічыя яго краевіды. У родных мясцінах яму доводзілася бачыць Ц. Гартнага, размаўляць з А. Гурло, чуць пра класіка ўрэйскай літаратуры М. Мойхер-Сфорыма, які таксама паходзіў з гэтага кутка беларускай зямлі. Калі Сцяпан Хусейнавіч даведаўся, што ў коле маёй зацікаўленасці творчасць Янкі Купалы, то параіў звярнуцца да спадчыны другога свайго земляка Л. Клейнбарта, у якой можна знайсці шмат невядомых фактаў, што датычацца жыцця і літаратурнай дзейнасці народнага песняра.

...Непрыкметна прабег час. Не заўважылі, як дайшлі да вуліцы Касманаўтаў.

Другая сустрэча адбылася ў тым жа годзе на пачатку восені. Была яна таксама нечаканая. Я ішоў па адной з мінскіх вуліц, аб нечым задумаўся, але раптам пачуў сваё імя. Якім жа было здзіўленне, калі ўбачыў у адкрытай дзверцы легкавіка Сцяпана Хусейнавіча:

— Вось еду з дачы, гляджу — па тратуары крочыць знёмае постаць. Стаў зваць цябе, а ты ніяк не адгукнешся. Відаць, адолелі «думы молодого казака». Калі не спытаешся, давай падскочыць да мяне. Паглядзі, як жыву.

Не паспеў і слова сказаць, як апынуўся ў машыне. Пад'ехалі да шматпавярховага дома на вуліцы Адоўскага. Падняліся ў кватэру:

— Пасумуй тут трохі адзін, пагартай кніжкі, часопісы, а я пачуць перанясю з машыны сё-тое на кухню.

Я выклікаў яму дапамагача, але ён рашуча запырачыў:

— Яшчэ падумаеш, што я спецыяльна «падебраў» цябе на вуліцы, каб ты мае дачныя пакуны пераносіў...

Праз некаторы час пасля мінскай сустрэчы ў «Магілёўскай праўдзе» з'явілася мая рэцэнзія на апавесць С. Александровіча «На шырокі прастор». Нумар газеты даслаў аўтару. Неўзабаве атрымаў ліст, хачу прывесці амаль цалкам, бо ён прыдчынае аўтарскую лабараторыю, дапамагае зразумець уплыў абставін на непісанне твора, а значыць, пеглыбіцца ў яго сутнасць:

«...Другую кнігу я пісаў (добраю палавіну яе) у Крыму, у санаторных умовах, калі вакол былі хворыя людзі, іншая прырода і ўсяго не вельмі важнецкі настрой. Мне здаецца,

гэта нават адбылася на танальнасці кнігі. Была і іншая яшчэ акалічнасць. У першай кнізе я быў менш звязаны рэальнымі фактамі біяграфіі: там быў большы прастор для домыслу і адбору нейкіх звестак, цікавых і займальных. У другой кнізе біяграфія паэта рэгламентавала мяне больш. А тут за крысу трымаў і памер: я не павінен быў выйсці з 10 друк(аваных) аркушаў. Таму ў фінале прыйшлося перайсці на беглы пераказ...»

Было ў маім жыцці яшчэ некалькі сустрэч з С. Александровічам. Большасць з іх адбылася ў Мінску.

Не перапынялася наша пераліска, хаця пісаць даводзілася і не так часта, як хацелася. С. Александровіч не пакідаў цікавіцца маімі справамі. «Ці атрымаў ужо зацвярджэнне з ВАКА? Якія далейшыя планы?» — пытаўся ў адным лісце. У другім: «Якія ёсць намеры, планы і меркаванні?»

Радаваўся і хваляваўся за мой лёс, келі я перайшоў на працу са школы ў Брэсцкі педінстытут: «Як жыццё ідзе ў Брэсце? Як прыжыўся там? Якія віды на кватэру?.. Што чытаеш, якія предметы?» Падтрымліваў: «Келі што не так, то нічога, памалу прытрэцца».

Аб сваім жыцці, задумах і здзяйсненнях паведамляў скупа. Коротка дзяліўся творчымі пленамі, выказваў пастаную нездаволенасць зробленым: «У мяне навін асаблівых няма. Многа працы, многа розных клопатаў жыццёвых, таму асаблівага разгону няма. А тут яшчэ хваробы дакучаюць. Нядаўна выйшла кніга «Вельнадумца з-пад Нясвіжа». У скорым часе вышлю»; «1977 год прайшоў без смаку і без знаку. Здаў у выдавецтва БДУ толькі кнігу «Беларуская літаратура XIX — пачатку XX ст. Хрэстаматыя крытычных матэрыялаў» (у саўтарстве з дачкою); «Падрыхтаваў кнігу выбранага Каруся Каганца».

Апошняю звестку ад Сцяпана Хусейнавіча атрымаў у жніўні 1985 года. Гэта была бандэроль з яго кнігай «Тут зямля такая» (другое выданне). Да глыбіні душы крануў аўтарскі надпіс: «Дарагому Цімафею Барысавічу Ліякумовічу з надзеяй, што прыйдзе час, калі атрымаю і ад яго кнігу. З прывітаннем Сц. Александровіч. 7.VIII.1985». На жаль, выканаць пажаданне добрачылівага старэйшага таварыша мне не давалася: мая кніга ўбачыла свет, калі Сцяпана Хусейнавіча не было ўжо сярод жывых.

...На адной з кніжных паліц маёй бібліятэкі значнае месца займаюць творы вядомага літаратурнага аўтара. У іх шмат фактычнага матэрыялу, які вучоны першым увёў у літаратурны ўжытак. А ў полі яго зроку былі Ф. Скарына, П. Багрым, Ф. Багушэвіч, М. Багдановіч, Я. Купала, Я. Колас, Ц. Гартны, К. Чорны, М. Танк і іншыя пісьменнікі, творы якіх з'яўляюцца гонарам беларускай літаратуры!

Кнігі нагадваюць пра няўрымслівага навукоўца, улюбёнага ў беларускае мастацкае слова даследчыка, чалавека светлай душы. Прызнаюся, што гэтыя кнігі не проста ўпрыгожваюць маю бібліятэку. Да іх часта даводзіцца звяртацца як да дапаможнікаў у вучэбным працэсе, як да надзейных крыніц у творчай працы.

Цімох ЛІЯКУМОВІЧ.

ПАРТРЭТ БЕЗ РЭТУШЫ

Прачытаў я некалькі «Маладосці» верш У. Паўлава пра Петруся Броўку і не стрываў, вырашыў адлікінуцца гэтым пісьмом. Адзін з цяперашніх кіраўнікоў нашага пісьменніцкага саюза шкадуе, што няма вядомага кіраўніка Петруся Усцінавіча Броўкі. Верш свой Паўлаў канчае натэгарычна: «Цяпер усім відаць: на Броўку малацца доўга нам, сябры». Вядома, справа асабістая, каму на яго малацца, хто каго выбірае сабе за куміра...

Міжволі ўспамінаюцца такія вядомыя мне факты.

Алесь Пальчэўскі ў сорак васьмим годзе вярнуўся са сталінскага лагера на радзіму. Аднойчы, прыехаўшы ў Мінск, ён аказаўся ў вельмі цяжкім матэрыяльным становішчы, не меў нават рубля на хлеб. Не было за што купіць і білет да Рудзенска, дзе тады жыў. На вуліцы Алесь Восіпавіч нечакана сустрэў Броўку. Урадаваўся: некалі ж у маладосці сябравалі, вучыліся разам. Ён расказаў яму пра сябе, адважыўся папрасіць колькі рублёў. Думаецца, даў? Не, Пётр Усцінавіч як адсёк: «Грошай з сабой не нашы, яны ўсе ў жонкі». І пайшоў, не азірнуўшыся.

Пальчэўскі расказаў, што потым, праз шмат гадоў, Броўка яму прызнаўся: грошы ў яго былі, але ён пабаяўся даць. Баўся, што за дапамогу былому зыку-контрыку магла быць непрыемнасць.

Гэтая яго асцярожнасць і боязь нашкодзіць сабе ў яго замцавалася так, што стала адной з галоўных рыс характару. Помнім жа яго знакамітую тактыку кіравання Саюзам пісьменнікаў: «Абы ціха, абы ціха...»

А вось другі прыклад.

У красавіку сорак першага сикончыў мой тэрмін зняволення. Паэт Сяргей Дарожны, з якім я знаходзіўся ў адным лагуньце ў Камсамольску-на-Амуры, папрасіў мяне, калі трапіў у Мінск, перадаць Броўку пісьмо. Дарожныма заставаўся быць у лагера яшчэ больш за тры гады. Пісьмо было вельмі асцярожнае, з разлікам, што я ўсё раскажу. С. Дарожны нічога не прасіў, проста хацеў падаць пра сябе вылому сябру вестачку, пісаў, што віны яго няма, нічога непскага для царада ён не зрабіў. І прывёў з нейкага верша Маякоўскага такія словы: «І калі табе снажуць, што леў я, не вер ты».

Чаму Дарожны напісаў імяна Броўку? А таму, што лічыў яго з тых, каго не зачэпаў рэпрэсіўны невад трыццаці сёмага, самым блізім сябрам маладосці. «Ён чалавек кампанейскі, — тлумачыў мне Дарожны, — цябе і на чарку запрасіць».

У Беларусь мяне, аднак, не пусцілі, дазволілі жыць у Астраханскай вобласці, і я змог убачыць Броўку толькі ў пяцьдзесят другім годзе, калі Дарожны на ўжо дзесяць гадоў як не было ў жывых. Прыехаў я тады ў Мінск з арміі ў водпускі. Мой зямляк-паэт прывёў мяне ў Саюз пісьменнікаў і пазнаёміў з Броўкам. Пётр Усцінавіч быў са мной гаваркі і вясёлы. Але вось я сказаў яму пра Дарожнага, дастаў з кішэнкі яго пісьмо. Броўка раптам падхапіўся з-за стала, замітусіўся, схпаіў пласч. «Прабачце, я забыў, што мне трэба на адну нараду». — «Дык пісьмо вазьміце», — сказаў я. «Некалі, іншым разам». І пайшоў з кабінета.

Ужо ў сямідзесятых гадах у доме творчасці «Дубулты», дзе мы разам адпачывалі, я зноў загарварыў з ім і пра Дарожнага, і пра тое пісьмо. І Пётр Усцінавіч не ўзлінуў ад аднасу. «Напужаная варона і вераб'я баіцца. Трэба было ўсцеражліва, братон. Умець ацэравацца». Так і сказаў — АЦЕРАВАЦА.

Ён і асцерагаўся, бо хацеў быць на службовай вышыні. Броўка нават ганарыўся тым, што верна служыць сістэме, уладам, якія так шчодра абсыпалі яго сваімі дарамі. Гэту сістэму ён і праслаўляў, пісьменніцкім саюзам кіраваў так, як ёй, сістэме, хацелася. Вядома, у таталітарным рэжыме многія вымушаны былі страчваць адчуванне сваёй годнасці і жылі з сагнутай спіной перад уладам маючымі...

Час ужо шмат аздобы абтрос з партрэта Броўкі, адразу абрава навага, разамалвананага. Час пазнаваў сапраўднаму цану творчасці паэта, яго асобы і грамадскай дзейнасці. Нешта, вядома, застаецца ў беларускай літаратуры з яго творчасці, і трэба адзначаць яе без уліку тых высокіх прэмій, узнагарод, званняў, якімі яго шчодра надзялялі, — ацэньваць такой, якая яна ёсць у сапраўднасці.

Васіль ХОМЧАНКА.

Развітанне

На вальнадумцаў цыкалі з ЦК,
А іх перавыхоўвала ЧК,
Калі б чкістам трапіў Пушкін,
Не адкруціўся б ад псіхушкі,
Бо ў Бенкендорфавых агеантаў
Быў дысідэнтам з дысідэнтаў,
І забяспечылі б яму
Дармовы рэйс на Калыму.

За кожным словам партыя
сачыла
І нас ад роднай мовы
адлучыла,
І на крыві, і на касцях
Высока узняла чырвоны сцяг.
Няма ЦК, а сонца узыходзіць,
Няма ЦК, а ў полі жыта
родзіць,
Няма ЦК, а жаўрукі пююць,
І нешта па талонах выдаюць.
Змяняюцца заходы і святанні,
Ідзе за летам лютая зіма,
Адказаў толькі на пытанні
Як не было, так і няма.
Нам партыя паказвала дарогу,
За перамогай абяцала
перамогу,
А сёння бачна і бальшавіку,
Што ўсё ў камуністычным
тупіку.
Што ж партыя усе гады
рабіла!
Хлусіла ўсім, і самых лепшых
біла,
Даводзіла імкліва да галечы
Знявечаных у вечнай барацьбе,
Нам абяцала «фактар
чалавечы»,
А ўзводзіла палацы для сябе,
Цытатамі нам вочы засляпіла,
На кожнага накінула сіло,
Лічылі, што яна над сілай —
сіла,

А знікла, і нібыта не было.
Няма ЦК, а сонца узыходзіць,
Зваліўся груз з намуленых
плячэй.
Не ведаю, што новы дзень
народзіць,
А покуль што мы дыхаем
лягчэй.
Звычайна радуюцца пры
спатканні,
А нас парадавала ўрэшце
развітанне.

Надзённае

Мітынгуюм, бастуюм, у чэргях
стаім,
Крычым да дзесятага поту,
І ў гэтым запале забылі зусім
Пра нашу святую работу.
А хто ж нас накорміць,
хто нас апрагне!
Ці выжывуць дзеці і ўнукі!
Патрэбны свабоднай маёй
старане
Заўжды працавітыя рукі,
Патрэбны аратыя і кавалі,
А не «змагары» і «героі»,
Каб славу народа высока
ўзнялі,
І толькі не краталі зброі.

Манументы

Бронзу, мрамур і бетон,
Граніт і марачны цэмент
Транжырылі па сотні тон
На кожны новы манумент.

Яго стаўлялі талакой
Амаль на ўсёй планеце,
Заўжды з працягнутай рукою
Па даўнім трафарэце.

Казалі: «Ён народ узяў
З каленяў на змаганне»,
Ды раптам сёння паліняў
І просіць падаяння.

Ён доўга планаваў прыгон
Жабрацкаму Саюзу...
Трашчаць і бронза, і бетон,
І многа будзе друзу.

Абаронцам міру

Змагары за мір у свеце
Быццам і не заўважалі,
Што ад куляў гінуць дзеці
У Сумгаіце і ў Цхінвалі,

Гінуць дзеці і бабулі,
І бацькі, і юнакі,

Льецца кроў, і свішчуць кулі,—
Трапна бьюць баевікі,

Змаўкаюць калыханкі,
І начамі ў страшны сон
Грукаюць тупыя танкі,
Завіхаецца АМОН.

Змагары за мір на свеце,
Дык усё ж чыя віна,
Што не дзесьці на планеце,
А у нас ідзе вайна!

Вы ж збіраеце ўзносы,
Мірна спіце да відна,
А у вас амаль пад носам
Кожны дзень ідзе вайна.

І урад спакойны, мусіць,
Што льецца кроў у нас.
Толькі часам складна хлусіць
Пра «канфлікт» праграма
«Час».

Змагары за мір і згоду,
Каб спыніць крывавае вяр,
Хоць уласнаму народу
Забяспечце ўрэшце мір.

Жаданне

Шумяць асеннія сады
І мараць аб вясновым цудзе,

«Цяпер кожны пра сябе клапаціцца.
Нядаўна іду па вакзале, бабка просіць
у людзей паесці. Абарваная. Худая. Усе
праходзяць міма. А я прыпынілася, да-
ла ёй хлеба і пячэння. Што было ў мя-
не, тое і аддала, хаця яна ў мяне і не
прасіла...».

Гэта з пісьма сіраты Аксаны Бузар.
Не даюць гэтыя радкі спакою. Дзяў-
чынка-сірата зразумела галодную бабку.
А калі ж сытыя паспачуваюць сіротам і
галодным?

Злодзеі зламаў замок.

А ты?
Уламаўся ў сэрца дзяўчыны, абраба-
ваў яе дзівочкасць, украў спакой, ве-
сялосць і знік. Як можаш хадзіць па
зямлі непакараным?

А ты?
Уварваўся ў інстытут, пралайдачыў
пяць гадоў. Цяпер крадзеш зарплату,
рабуеш, нішчыш сумленых людзей.
Згіль такі творца.

А ты?
Аблакаціўся на паліраваны стол, аб-
ставіўся тэлефонамі, не чуеш людзей,
не разумееш іх. Ці маеш права ўла-
вацца ў іх душы, ганіць іх сваім неувц-
вам?

А ты?
Украў у свайго (!) дзіцяці дзяцінства,
усмешку, здароўе. Як можаш недзе і
некім быць? Сыдзі, дэбрадзей, на сухі
лес.

А ты?
Сядзь і задумайся: ці не злодзеі ты?
У канцы дня стань дворнікам сваіх
думаў і паводзін. Нешта выграбі на сме-
тнік, каб не замінала заўтра сустрэць
узыход сонца. Загарні ў залатую фоль-
гу памяці тое, што дапаможа заўтра
жыць.

«Сярод дзяцей і моладзі доля аслаб-
леных і схільных да хвароб хістаецца ад
53 да 70 працэнтаў, што сведчыць аб па-
гаршэнні генафонду насельніцтва».
(«Дружба народаў», № 4, 1991 г.)

Вось такі наш «залаты запас».
У Швецыі ёсць закон, які абараняе
правы дзяцей. У Нарвегіі створана міні-
стэрства па праблемах дзяцей.
Зірніце, якія цацкі, адзенне, харча-
ванне робяць амерыканцы, японцы, не-
мцы, італьянцы для сваіх дзетак.

Цывілізаваны свет укладае сродкі ў
«дзіцячую» эканоміку. Калі ж мы пера-
станем гнюсіць дзяцей і зневажаць са-
міх сябе? Калі ж у нас з'явіцца мудрыя
палітыкі?

Агульначалавечая зтыка: інтарэсы
дзяцей — вышэй за ўсё, дзеці — перш
за ўсё!

Амаль усе людзі няўдала выбіраюць
прафесію. Працуюць абы-дзе, абы-кім.
Не па здольнасцях, не па таленту, не па
паззе душы.
Мо таму нічога добрага і не могуць

НЕ Ё СІЛЕ БОГ, А Ё ПРАЎДЗЕ

Уладзімір Лінскі

3 Дзённіка

зрабіць? У тым ліку — гісторыю...
Мо таму і пакутуюць дзеці? Што мо-
гуць даць ім людзі, якія самі нічога не
могуць?

Піша мне Аксана, маці-адзіночка:
«Дачушка Каця пачала хадзіць. Гаво-
рыць: «мама», «тата», «баба».

Маці — круглая сірата. І дачка яе —
сіротка. Ні таткі, ні бабкі. А, бачыш,
дзіцятка вымаўляе гэтыя словы. Пер-
шыя жыццёвыя словы пра іх, няўдзяч-
ных.

Хай горка ікнецца бацьку-валацугу.
Хай прысніцца трывожны сон яго маці,
якая, можа, і не ведае, што стала баб-
кай. Пачуйце, вас кліча сіротка Каця!

Хрысціянства асвяціла на зямлі саюз
сямейны. Цэнтральная асоба сямейст-
ва — Маці. Спраку-веку яе абавязак:
даць жыццё дзіцяці, аберагчы яго зда-
роўе, падтрымаць агонь у кастры, нат-
хніць мужчыну на подзвіг.

А цяпер?
У рабочы дзень наша маці траціць
на выхаванне дзяцей... чатырнаццаць
хвілін. У выхадны — 25 хвілін. Затое га-
дзінамі асфальтуе дарогі, робіць цэ-
мент, кіруе трактарам, упраўляе стан-
ком...
За апошнія пяць гадоў 1512 мацяроў
у нашых суверэнных дзяржавах забілі
сваіх нованароджаных дзяцей.

Тысячы мацяроў пазбаўлены бацькоў-
скіх правоў. У рэспубліцы Беларусь рас-
падаецца звыш 30 тысяч сем'яў штогод.
У нас налічваецца звыш 150 тысяч сем'-
яў алкаголікаў...

Людзі! Прыпынім «рэвалюцыйны» на-
ступ на сям'ю, калі хочам застацца ча-
лавекамі.

Крычыць:
— Служу народу!

А служыць толькі сабе. Бессаромна
называе сябе «народным», а ў народ
не ідзе. Не ведае яго і (страшна!) — не
любіць яго.

Пабойся Бога, слуга народны!

Марым аб будучым. Зымым дзецям
светлых дзён. Змагаем, пралаваючы
кроў, за шчаслівую будучыню.

А будучае, светлае і зорнае, гэта —
смерць.

Давайце прагнуць вечнага.
І жыць сёння так, каб ступіць хаця
маленечкім крокам у вечнае. Як наву-
чыцца такому? Што рабіць?

Мае высновы: не гандляваць душой,
не здраджваць сумленню, не крыўдзіць
дзяцей.

Учарашні дзень — сон.
Заўтрашні — мара.

Давай, дружка, сённяшні дзень пражы-
вём так, каб ён стаў казачным сном і
запомніўся на ўсё жыццё.

Пражывём так, каб займелі высокую
мару, каб закарцела пераўвасобиць яе
ў салодкую яву.

А інчак як жа?

Вялікі той мысліцель, які навучыў лю-
дзеяў думаць.

А таварыш Сталін, «бацька наш любі-
мы», думаў за нас усіх. Вось і крочылі
бяздумна: аць-два — правай, аць-два —
левай!

І даацкаліся да прорвы. Так бы і кі-
нуліся ў бездань, каб не адчайныя гало-
вы. Хвала ім і слава!

Вырастуць дзеці, зладзяць новыя по-
мнікі новым героям. Толькі хай бы за-
сталіся і старыя «ідалы». Для горкай
праўды. Для напаміну. Для насмешкі.

На зямлі па вяленні Божым — усяго
патроху, «всёякой тварі по паре».

У прыродзе вольна жывецца камарам
куслівым, гадзюкам ядавітым, варонам
ненажэрным, мелпам бяздумным...

Крыўдна, такіх «тварей» багата і ся-
род людзей — куслівых, ядавітых, нена-
жэрных, бяздумных. Мо таму, што ча-
лазек не цар, а раб прыроды? Яна гуляе
з ім, як дзікая кошка з мышкай.

Старыя людзі і старыя магілы.
Што агульнага?
І людзі, і магілы — паміраюць.

Людзі паміраюць — ім будуць магі-
лы. Там — плачуць.

Магілы паміраюць — на іх месцы бу-
дуць дамы, паркі. Там — веселяцца.

Молімся: шматдзетныя сем'і — у га-
льцябе, дапаможам ім!

Працягваем да дзяржавы жабрацкую
руку. Чакаем ад яе, як з неба, божае
манкі.

А вось новапалачане Сяргей Міхайла-
віч і Таццяна Піліпаўна Баларчанкі, муж
і жонка, бацькі чатырох дзяцей, зрабі-
лі па-свойму: арганізавалі асацыяцыю
шматдзетных сем'яў. Вакол іх ужо згур-
таваліся 137 сем'яў горада.

Што робяць энтузіясты?
Абараняюць правы шматдзетных, зма-
гаюцца за здароўе дзяцей, ратуюцца
разам ад голаду, нішчыльніцы.

Жыллёвая камісія асацыяцыі абсле-
дуе ўмовы жыцця вялікіх сем'яў і не дае
драмаць гарадскім чыноўнікам. Камісія
па працы шукае часовы занятак для
шматдзетных мацяроў. Рытууюцца ад-
крыць сваю майстэрню бытавога абслу-
гоўвання. Гандлёвая камісія ў кантакце
з магазінамі, збірае дарункі. Нафтапера-
працоўчы завод выдзеліў для іх 60 мя-
хоў цукру, дзіцячыя калготкі, шкарпэт-
кі на 3500 рублёў, бялкова-вітамінны
камбінат — 7 мяхоў рысу.

Асацыяцыя арганізавала бясплатную
сямейную групу здароўя ў басейне. Ра-
зам выходзяць на гарадскія суботнікі.

Выратаванне тапельцаў — справа рук
саміх тапельцаў. Што ж, гэта надзеяна
ва ўсе часы.

А мне б пражыць хоць
два гады,
Каб паглядзець, што з намі
будзе.

Я добра помню, што было,
Як у нябыт знікалі людзі,
І мару ворагам назло
Пажыць і паглядзець, што
будзе.

Не дачакацца мне добра
Ні ў святых, ні ў трывожных
будзень,

Пакуль не скажа лёс:
«Пара!» —
Я пагляджу, што з намі будзе.

Як прагна жыў, так і жыву,
Хоць млее сэрца, тлеюць
грудзі,

Ды не схіляю галаву,
Каб паглядзець, што з намі
будзе.

«Шчасце»

Цярплівей за нас няма на свеце,
Давярлівей за нас няма.
Мы ў казкі верылі, як дзеці,
І гнулі спіны задарма.

Усе нам абяцалі «шчасце
На разняволенай зямлі»,
А прайдзісьветы рознай масці
Жывуць шчасліва, як жылі,

Давалі медалі і стужкі,
Героем завалі ўвесь народ,
А мы зацягвалі папругі,
Яны ж тлусцелі з году ў год.

Круцілі нас, ламалі, гнулі
І падвясельвалі часцей,
І воль раздзелі і разулі,
Пенсіянераў і дзяцей,

Каб пракарміць сваю араву
І чужаземных едакоў.
Мы ж і стагнаць не мелі права,
Маўчальнікі спакон вякоў.

Нахабных навучылі красці,
Дыхнуць сумленным не даюць.
Калі ж нас вызваліць
ад «шчасця»,
Каб жыць, як людзі ўсе
жывуць!

Засцярога

Грому чуюцца раскаты
З патаемных стром і круч,
Гэта недзе партакраты
Разгайдаць спрабуюць путч.

Іх і здрады, і загады
Рэпетыцыяй былі,
А высокія пасады
Лёгкім прывідам сплылі.

Не адступяцца ніколі
Ад сваіх яны выгод,
Не дадуць ізноў патолі,
Асядлаўшы свой народ.

Працявлярэзьдзеця нарэшце
І скажыце: «Не дамо,
Хоць саджайце, біце, рэжце,
Зашмаргнуць нас у ярмо».

Голас праўды, гнеў народны
Не зламаць і не скарыць.
Нават босы і галодны
Хоча праўду гаварыць.

Не для святаяў і парадаў
Трэба сілы берагчы,
Каб за чорнай здрадай здраду
Назаўжды перамагчы.

Цэны

На кожным кроку — цэны, цэны,
І ўсё растуць, растуць,

растуць,
То з мільнай, то з піўное
пены,
Нібыта ў градусніку ртуць,

Паўзуць да найвышэйшай
рысы,
Штодзённа дwoячы нулі,
А барадаты, чорны, лысы
Мяхамі валакуць рублі.

Гандлююць ботамі, трусамі,
І языкамі без касцей,
Гандлююць нават галасамі,
Але сумленнем — найчасцей.

Адзін другога абдзіраюць
Да крыжыка і да кальсон,
Бо нам эканамісты рацяць
Уводзіць «рыначны закон».

Я галашу на ўсе бакі:
«Ратуйце! Гвалт! Рабаў-ні-кі!»

Светлы смутак

Скуголіць вецер па завуголлі,
У шыбы хвошча і хвошча
дождж,
Датлела ў печы даўно вуголле,
А ты мой смутак не патрывож.

У хаце пуста. Слязіцца свечка,
Нікога побач даўно няма,
І толькі чутна, што недалечка
На раздарожжы звініць зіма.

Сняжынкі лягуць на
першапупак,
Застынуць Нёман, і Пціч, і
Сож,
А ты на змроку мой светлы
смутак
Халодным словам не патрывож.

Тэрцыны

Я часам чую з пекла галасы
Адчаю, болю, мукі і спагады.
Мяне, нібыта ў Дантавы часы,

Атручаныя вабяць вадаспады
У кіпень апраметнага агню,
І без ліслівае хлусні і здрады

Даходзяць галасы у вышыню
З глыбіняў неразгаданага
пекла
Праз гул сусвету ў ночы
цішыню,

Бо ведаюць, як нас пакута
ссекла,
Таму гукаюць з «раю» ў вечны
вір,
А я не ведаю, пакуль зусім
не змеркла,

Дзе з пеклаў пекла, дзе спакой
і мір.

Павел ПРУДНІКАУ

У рэспубліцы ўсыноўлена 14404 сіраты.
Добрыя людзі абагрэлі чужых дзяцей.
Назваюць іх сваімі, роднымі.

Госпадзі, дай гэтым святым зямлянам
дабрыні і міласці, здароўя і грошай на
іх доўгі век.

Дай, Божа, дзеткам усыноўленым
шчасця. Каб хаця ўжо яны не спатыка-
юцца на жыццёвых пуцявінах.

А дзяржаўным «мужам», Божа, рас-
крыў вушы, каб чулі дзіцячы плач, рас-
плюшчы вочы, каб бачылі не толькі сва-
іх дзяцей, размарозь іх сэрцы.

Наведваў Святланку Халько ў нью-йорк-
скім шпіталі. Чацвёрты месяц лечыцца
яна тут ад лейкеміі. Па просьбе Дзіця-
чага фонду яе ўладкавалі сюды нашы
сябры пэтар Пол Мор і яго жонка Шэ-
ран.

З цяжкім пачуццём пакідаў лякарню.
Горка на душы: чаму нашы дзеці — чэр-
нобыльцы, у чым прагнавілі Бога?

Мы вярталіся ў гатэль па шумнай аве-
ню, у галаву пачалі стукацца трывожныя
радкі:

Палысела беларусачка Святланка
У нью-йоркскім слынным шпіталі,
Мыецца слязамі яе мамка:
Навек чернобыльцамі сталі...

Ці доўгі той век?
Хто адкажа, які Чалавек?

Аляксандр Неўскі: «Не ў сіле Бог, а
ў Праўдзе».

А якую праўду ведаем пра Чарно-
быль? Мізэрную. Можна, таму і сілы на-
шы кволяны.

Аб'явілася нямаля змагароў, чарно-
быльскіх Хрыстосікаў, кожны грабе ні-
быта да пакутных дзяцей, а ў той жа час
і да свайго берага. Няма горшай агіды,
чым хвальба ў часе чумы.

Давайце, хлопцы, працаваць, не пазі-
раючы на гадзіннік. Гарэць, як царкоў-
ная свечка, ціха і да апошняй грамуль-
кі. Тады і сілы прымножацца ў бойцы з
чарнобыльскім джынам. Не забывайце:
усё, што аддаў, тое — тваё.

Замежны госць шчыра дзівіўся:

— У вас на вуліцах амаль няма інва-
лідаў.

Чаму?

Ды таму, што яны прыкаваны да ложкаў.
Нама для іх калясак, пратэзаў, про-
стых кавенек. Няма і не робім.

Адна маці напісала мне: «Усе крэслы
паламала, выносячы дачку на вуліцу.
Памажыце купіць хоць якую каляску...»

Сорам несусветны! Калі адмыемся?
Калі пачнём людзьмі звацца?

Мы раслі на хлусні, на падманах,
Мы клявалі штодня на жыўца.
Нас кармілі асцём нечуваным
З нараджэння і да забыцця.

Рай зямны абяцалі нам «слугі»
Праз дзесяткі «напружаных гадоў»,
І мы верылі ў полі за плугам,
На заводах, у штольнях з рудой.

Мы марнелі ад голаду, стомы,
За калючкай, «на вольных хлябах».
Пазбаўляліся роднага дому.
Неба тундры было для нас — дах...

Час прыйшоў —
і адкрыліся вочы
У адвечных нязмоглых рабоў.
Шматгадовай нянавіснай ночы
Абвясцілі бялітасны бой!

Нас падманамі больш не адоlesh.
Не паедзеш на нашым гарбе!
Ды і ў пастку нічым не загоніш.
Ад пакут абаронім сябе.

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Мікола АНТАНОЎСКІ

Касінерам Каліноўскага

Пры адкрыцці помніка паўстанцам
К. Каліноўскага ў Ружанскай пушчы.

Помніць
Край сасновы, верасовы,
Як з «Мужыцкай праўдаю»
На прызбах
Дзецюкі і хлопцы Кастусёвы
Зрэбнаю свабодай
Трызнілі.

А пасля,
Абняўшы сохі з жалем,
Косы — з-пад застрэшкаў
І — наўсторч...
Касінераў без труны хавалі —
Палажыўшы пад галовы корч.

Ды не гэта страшыла іх душы,
Горш за смерць —
Пазбавіцца надзей:
Будуць маскалі,
Паны, чынушы
Дзэрці і далей
Сем скур з людзей.

Хай палеглі тут,
У вольнай пушчы,

Прыгадаў гады я маладыя,
Той далёкі, бестурботны час.
Захапляўся ідогмамі тады я
І пускаўся з ходу ў перапляс.

«Жыць вучыў» тады дзядзькоў і цёткаў,
А бабуль «ад Бога адвучаў».
Пазбягаў заўсёды толькі плёткаў
І «ура!» на сходах не крычаў.

Калі ж стаў да розуму даходзіць —
На жыццё па-іншаму глядзець,
Я «бывай» сказаў сваёй «свабодзе» —
Ноч наваляй зацягнула дзень.

Бо такіх, хто сам быў здольны думаць,
Не любіў бялітасны тыран.
Будзь ты нават шызафрэннік-дурань,
Толькі не крычы ад здэкаў, ран.

Будзеш жыць спакойна і ў пашане,
Без ніякіх клопатаў-турбот,
Нібы той вяльможны парыжанін
Ці адпеты злыдзень гугенот.

Але ж я меў іншую натуру:
На замку пачуццяў не трымаў.
Вось і трапіў я ў макулатуру,
Там дзесяцігоддзі прадрамаў.

Я не веру ні ў багоў,
ні ў д'яблаў,
Ні ў сябе самога,
ні ў сяброў.
Ад скразной хлусні душа азябла,
І, як лёд, халоднай стала кроў.

Забайкалле

Зноў былое быццам не за даллю,
А вось тут, паблізу, на вачах.
Прада мной паўстала Забайкалле —
Мой пякучы лагерны ачаг.

Зіпуні і свіці
На зары, —
Мой народ, я знаю, —
Неўміручы,
Бо нашчадкаў
Волю падарыў.

У восні парады папрашу...
Высока ў небе птушкі лямантуюць,
Нібы пакінулі ў гаях душу,
А не лістоту толькі залатую.

На стомленасць прыроды не зважаў,
Павер у святасць дрэў і сонца.
Як горка знаць, што існуе мяжа,
Хоць гэты свет — сцярджалі нам —
бясконцы.

Хвае птушак ад вачэй абсяг,
І рэчка ўспененая зносіць кладкі.
Ах, як прыемна знаць, што ёсць працяг
І ўсё ў жыцці паўторыцца спачатку.

Не гавары пустых і пышных фраз,
Лепш памаўчым між дрэваў памяркоўна.
І птушкі ў небе нам дадуць адказ,
Хоць нам не зразумець яго ўсё роўна.

Успыхне раптам і патухне
Надзея на цяпло вачэй.
Працокаюць імкліва туфлі —
І чырвань шчоці апяць.

Насуперак ці воляй лёсу
Паселіцца ў душы адчай!
Я ведаю: ён безгалоса
Умее плакаць і крычаць.

І адразу зашчымяла сэрца,
Нібы хтосьці стрэліў у яго.
І спыніўся я нібыта ў сенцах
Тых крутых, скалістых берагоў...

Мне здалася, зноў ідзе з касою,
Як тады ў трыццатыя гады,
Тая «цётка», што была гразою
І дзядоў, і хлопцаў маладых.

І крычу, крычу я ад спалоху:
— Адыдзі, падлюка, не чапай!
Дай пажыць, гвалтоўніца,
хоць троку,
Лёс мяне і так паабшчыпаў.

Раптам знікла постаць крыважэрнай,
Стала лёгкая неяк на душы.
...Прарастуць упэўненасці зерні,
Калі ты нідзе не саграшыў.

Ля жалезнай гары

Зноў лічу свае гады я
Пад зязюльчына «ку-ку».
Мне, напэўна, маладыя
Не зайздросцяць, «земляку».

Ім, «каленим быстраногім»,
Спеў вяшчунні —
трын-трава.
Мне — тулік,
а ім — дарогі!..
Іх палётаў не стрымаць!

Як анёлы, прелятаюць
Сцежкай горнаю лясной!
Я іх песнямі вітаю
З іх расквечанай вясной.

Сам жа ўслых лічу, лічу я
Незайздросныя гады.
Можна, птушка хоць пачуе
Ля гаючае вады.

Я ведаю: кідаць ганебна
Абразы-камяні ў спіну.
Каб смелым быць пад гэтым небам,
Замала праклінаць ману.

Да дна піць горкі пачастунак —
Што можа быць яшчэ лягчэй!
Прыходзіць зноў, як паратунак,
Надзея на цяпло вачэй.

Зацягнуты раскай крыніцы
Багата і дзён, і начэй.
Шумяць маіх год навалніцы,
І зрок прытупіўся вачэй.

Падсечаны бор знемагае,
Дзе цішу ляснік сцеражэ.
Мне ціша між хвой дарагая,
А хвой ў цішы — даражэй.

За вёскай жытнёвыя хвалі
Калышуць цянек аблачын.
У сэрца ўвабраць бы ўсе далі
І можна тады на спачын.

Напоўніцца спеліва сокам,
І плод разумення ўпадзе:
Няўжо можна жыць без вытокаў,
Без простых і мудрых людзей!

Прыду і ачышчу крыніцу —
Вадою чала апяць.
Шуміце, мае навалніцы,
Сплывай, павалока, з вачэй!

ТРЫМАЙЦЕ ТЭАТР РАСЧЫНЕННЫМ

Зандкарн-тэатр нямецкага горада Карлсруэ — з'ява ў жыцці нямецкай правінцы адметная. Правінцы? — перапытаеце вы. Тут варта ўдзільнацца, што тамтэйшая правінцыя нічога агульнага не мае з нашымі ўяўленнямі аб правінцыі ды з нашай правінцыяй у прыватнасці. Госці фестывалю беларускіх тэатраў-студый «Студый-

Зігфрыд КРАЙНЕР. Мы, вядома, удзячныя арганізатарам «Студыйных калядаў» за магчымасць наведацца на Беларусь і, так бы мовіць, зразумець, убачыць, адчуць вашу тэатральную сітуацыю. Цяпер, калі на тэрыторыі былога Савецкага Саюза адбываюцца розныя неверагодныя падзеі, нам карысна пабыць пасярод гэтых падзей. Шмат што раптоўна і хутка выходзіць на паверхню — літаратура і тэатр гэтаксама не будуць выключэннем... Але паміж іншым я б хацеў падкрэсліць, што ў тэатральнай справе шмат што трымаецца на асабістых стасунках, дачыненнях, сімпатыях; толькі асабістыя дачыненні з вашым цудоўным рэжысёрам Рыдам Таліпаў паспрыялі нашаму наведанню Беларусі.

Рыд ТАЛІПАЎ. Дзякуй, спадар Крайнер, мы стараемся быць гасціннымі, дэманструючы з усіх бакоў свае тэатральныя дасягненні, але я б хацеў уведаць сакрэт вашага дасягнення: памятаеце, яшчэ ў Карлсруэ я пытаўся пра тое, якім чынам у вашым горадзе шмат гадоў трымаецца тэатральны бум? Ча-

му людзі не проста ходзяць — любяць ваш тэатр?

КРАЙНЕР. Мы займаемся тэатрам на працягу доўгіх гадоў, пры гэтым будзем наш рэпертуар так, каб ён прыцягваў і людзей маладых, і прадстаўнікоў старэйшага пакалення.

ЛАШКЕВІЧ. Няўжо бум стварыў толькі рэпертуар? Мо вам даводзіцца займацца і, так бы мовіць, тэатральным выхаваннем гледача?

му людзі не проста ходзяць — любяць ваш тэатр?

КРАЙНЕР. Мы займаемся тэатрам на працягу доўгіх гадоў, пры гэтым будзем наш рэпертуар так, каб ён прыцягваў і людзей маладых, і прадстаўнікоў старэйшага пакалення.

ЛАШКЕВІЧ. Няўжо бум стварыў толькі рэпертуар? Мо вам даводзіцца займацца і, так бы мовіць, тэатральным выхаваннем гледача?

КРАЙНЕР. А як жа! Мы доўгія гады, калі можна так сказаць, педагагічна апрацоўваем нашых жыхароў, тэатр пастаянна расчынены, у ім ладзяцца прагляды, семінары для настаўнікаў, для студэнтаў інстытутаў, для навучэнцаў школ і г. д. Мы расказваем пра тэатральнае мастацтва, паказваем нашы работы і калі-нікалі нашу штодзённую працу. Публіка, што наведвае нас, дасведчаная ва ўсіх нашых справах.

ЛАШКЕВІЧ. Мо працы па-за тэатрам, вакол тэатра болей, як у самім тэатры?

КРАЙНЕР. Калі ўлічыць, што ў нас, фактычна, два тэатры, большы і меншы, студыя, дзіцячая пляцоўка, што на тыдзень мы даём каля дванаццаці спектакляў (у кожнай зале — па два спектаклі на дзень), дык працы хапае і там, і тут...

ЛАШКЕВІЧ. У вашым тэатры спектакль пракатваецца некалькі разоў запар (ці штодня ў нашых стацыянарных тэатрах)?

КРАЙНЕР. Як правіла, выконваецца серыя спектакляў — запар. Апошнім часам па нядзелях і панядзелках мы ставім у рэпертуар мюзікл, па раннях ад аўторка да суботы ідуць забаўляльныя спектаклі і казкі для дзяцей, а з серады да суботы ў дваццаць гадзін вечара пачынаюцца самыя разнажанравыя спектаклі для дарослых.

ТАЛІПАЎ. Пры гэтым, я ведаю гэта з асабістага вопыту, у Зандкарн-тэатры існуе дыферэнцыраваны падыход да аплаты білетаў: школьнікі, студэнты і некаторыя іншыя катэгорыі гледачоў маюць добрыя выгады...

Гаральд ШВІРЦ. Тэатр павінен належаць усім...

ЛАШКЕВІЧ. А колькі разоў спектакль мусіць вытрымаць пракатванне, каб лічыцца удачным?

КРАЙНЕР. Як мінімум — сорак разоў. Але калі ён вытрымлівае сто, дзвесце разоў — дык гэта поспех найвялікшы. І не буду хаваць, што Зандкарн-тэатр яго зазнаў.

ТАЛІПАЎ. А хто яшчэ, даруіце недалікатнасць, вызначае вартасці спектакля і ягоны поспех, акрамя ўдзячнай публікі? І, калі не сакрэт, як ладзяцца дачыненні тэатра з крытыкай?

ШВІРЦ. У Карлсруэ ёсць адна вялікая газета, якая, дзякуючы свайму аб'ёму і перыядычнасці, трымае манополію на думку і, надараецца, дэзарыентуе гледачоў. А што да крытыкі... Па-мойму, добры крытык мусіць працаваць поруч з рэжысёрам (я не кажу ўжо — часцей за гледача наведваць тэатр і ведаць яго). Ён таксама павінен бачыць... ну хоць бы на колькі часу наперад. На жаль, мы не зможам пахваліцца гарманічнымі стасункамі з крытыкаю. Хоць у рэцэнзіях нас не крыўдзяць. Мы з вамі, фрау Жана, у нейкім сэнсе калегі, бо на радыё Карлсруэ я штодзённа вяду перадачу пра тэатр, тэатральнае мастацтва і, вядома, пра Зандкарн-тэатр таксама.

ТАЛІПАЎ. Але спадар Швірц шчыльна заняты і ў рэпертуары; пра ягонае дырэктарства мы ведаем ужо... У яго я хацеў бы папытаць пра дачыненні Зандкарн-тэатра з высокімі акадэмічнымі (сталічнымі?) калегамі...

ШВІРЦ. Я б не хацеў, каб у прысутнасці складалася ўражанне, што тэатры накісталі нашага з акадэмічнымі ў пастаянным змаганні. Але калі-нікалі нашыя дачыненні нагадваюць проста-такі маўклівы вайну. Наша праблема праблем — выжыць, і пры гэтым не карміць публі-

ку аднадзённымі падробкамі пад мастацтва. Другая праблема — пошук новага. У рэпертуары, у выкананні, у стылі, у форме, у мэтах і сродках удзяення на гледача, нарэшце... «Акадэмікі», па-мойму, даўно адарваліся ад жыцця. На ўтрыманні дзяржавы вельмі проста свой звычайны кансерватызм выдаваць за дбанне пра чысціню традыцыі.

ТАЛІПАЎ. Спадар Швірц, калі не сакрэт, з чаго складаецца ваш тэатральны бюджэт?

ШВІРЦ. З аднаго мільёна марак у год. Дзве трэці нам прыносіць глядач, адну трэць — Зямля, якой належыць наш горад.

ЛАШКЕВІЧ. Я ведаю, што Карлсруэ знаходзіцца на мяжы з Францыяй...

КРАЙНЕР. За дваццаць кіламетраў ад мяжы...

ЛАШКЕВІЧ. Ды Германія нарэшце аб'ядналася...

КРАЙНЕР. Мы чакалі гэтага...

ЛАШКЕВІЧ. Дык вось, натуральная акцёрская міграцыя адбываецца на дэянасці і магчымасцях вашага тэатра? Як вытрымліваюць вашы акцёры канкурэнцыю калег з былой сацыялістычнай часткі краіны? Ці можаце вы параўнаць узроўні іхняе падрыхтоўкі і валоданне прафесіяй?

КРАЙНЕР. Вядома, у нас сапраўдная тэатральная кааперацыя, пры гэтым акцёрскі ўзровень нас задавальняе. Зандкарн-тэатр сябрае з тэатрамі Грузіі (у Тбілісі), Аўстрыі (у Філаху), з Мексікі, Чэхіі (у Празе, напрыклад, з тэатрам «На забрадлі»). Мы абменьваемся рэжысёрамі, спрабем абменьвацца акцёрамі, ды гэта пакуль складана з-за моўнага бар'еру. Але мы іграем у Грузіі, у Мексіцы, у Чэхіі, у Францыі, адтуль пастаянна прыязджаюць да нас, і мы набылі ўжо вопыт увасаблення нямецка-грузінскага спектакля (на нямецкай і грузінскай мовах адначасова). Нядаўна рэжысёр з Тбілісі ставіў у Карлсруэ, тым часам я ажыццяўляў свой творчы праект у Тбілісі.

ТАЛІПАЎ. Мо вы маглі б штосьці сказаць пра творчыя праекты ў дачыненні да Беларусі?

КРАЙНЕР. На жаль, у Мінску мы зусім нядаўна. Нас ласкава возіць на аўтобусе з тэатра ў тэатр...

ШВІРЦ. Так што, апыніся мы на вуліцы, дык дарогі да свайго гатэлю не знайшлі б...

КРАЙНЕР. Усе разумеюць: мы ў Мінску для таго, каб глядзець як мага болей. Думаю, не памылоса, калі зазначу: некаторыя тутэйшыя пастаноўкі вельмі й вельмі неаблігі. Мы бачылі ўжо не адну выбітную пастаноўку спадара Таліпава і, паўтарыся, менавіта іхняе вобнасець, незвычайнасць, адметнасць з'явіліся прычынаю нашага візіту ў Мінск.

ЛАШКЕВІЧ. Мне таксама пацікава пабачыць вас... у спектаклі (памятаеце, як вы разам з маскоўскім крытыкам Ларысай Сонцавай падыгрывалі ў чэшскім спектаклі анцёру Петэру Лейбі?). Вы зрабілі выключэнне для беларускага гледача ці выходзіце на падмосткі й дома?

КРАЙНЕР. Акрамя таго, што я — мастацкі кіраўнік Зандкарн-тэатра і ў мяне хапае працы ля пляцоўкі ды вакол яе, я з'яўляюся і на ёй... Не так рэгулярна, як хацелася б, але часіну выкрываю, і за год яна «расцягваецца» на дваццаць працэнтаў — трыццаць спектакляў. Вось і цяпер... Дваццаціга снежня павіна адбыцца прэм'ера, яна заяўлена ўжо ў праграме тэатра, але я тут, Гаральд Швірц тут, з намі нашыя валізы... І мая роля на дзе маёй валізы. А без мяне, відаць, з прэм'ераю дзвядзеца пачакаць...

ЛАШКЕВІЧ. Разумею, што ўсе вашыя прэм'еры абдудуцца свечасова, таму шчыра зычу поспеху і спадзяюся колісь убачыць вас у нямецка-беларускім спектаклі.

КРАЙНЕР. Мы думаем пра яго...

водзін з якіх, аказваецца, не граў на кантрабасе!

Швірц, мабыць, свядома не шукае вытанчанага, складанага ці адмысловага малюнка вобраза і такога самага існавання пасярод прадметаў на пляцоўцы, галоўным з якіх, паводле героя, з'яўляецца кантрабас: толькі што не выжывае гаспадар з ўласнае хаты! Зразумела, абсталюнак для спектакля падабраны спехам, і менавіта гэта абумовіла дзіўную для нямецкага эртыста рэакцыю залы: яшчэ б! Толькі што мы дружна пракаўтнулі слінкі ад сасісак з гурочкамі, якімі перад спектаклем перакрываў гаротны музыка (асацыяцыя з марынаваным заўсёды выклікае адпаведную рэакцыю), як на авансцэне з'яўляюцца прас, дошка і падаўжальнік, да нязменнасці выгляду і канструкцыі якіх мы прывычэйваліся гадоў дваццаць, — і яны міжволі выбіліся са стылю спектакля адно сваёму звыкласцю... Ды справакавалі ў дадатак незразумелы смех у зале. А прыплюсуйце пераклад, які падавалі не праз навушнікі, не паралельна, а ўслед рэплікам артыста!

Гаральд Швірц дакладна вытрымлівае паўзы, перабіваючы іх паўзамі музычнымі: віртуозна прадстаўляе ўяўную сцэну перад пачаткам спектакля ў оперы, калі кантрабасіст рэпэціруе прызнанне ў каханні... Міжволі здагадваешся, што ягоны пакой даўно зрабіўся ямаю-футаралам для кантрабаса, а яма ў тэатры, відаць, ператварылася ў адзіны прыдатны асяродак для чалавечага жыцця. Не здзіўляе ўзаемапрацягасць кантрабаса і чалавека (ну не ўсё ж адчуваць толькі да скрыпкі!) наша работа бывае асноўным эмэсцівам нашага існавання... жыцця... Шанцуе тым, хто паспытаў гэткага: не варта іх шкадаваць! Падобна, Гаральд Швірц, між іншым, распавёў і пра гэта...

Жана ЛАШКЕВІЧ.

СА СЛОВАМІ І БЕЗ СЛОЎ

Два спектаклі Зандкарн-тэатра ў Мінску

Нямецкія майстры працавалі на кантрастах слова і маўчання, смеху і заглывленасці ў перажыванні, пустой сцэнічнай прасторы і нетэатральнай мэблі з кабінета мастацкага кіраўніка Тэатра-студый кінаакцёра (на ягонай пляцоўцы ішлі абодва спектаклі)... У першы вечар мы не пачулі ніводнага слова, што было цалкам натуральна, бо артыст Петэр Хэрман — мім, але, так бы мовіць, працуе на памежжы пантамімы і клаунады. Мне ён здаўся белым клоунам з характарам і манерамі рыжэга, але сцэнічнае аблічча, знойдзенае адпаведна чалавечай прыродзе артыста, выдэвала добрага клоуна-насмешніка, падбуршчыка да самых неверагодных вясёлых выбрыкаў, які ўдзячна ўвасабляе процюмы смешных праектаў... проста ад дзіцячай непасрэднасці свайго неўтаймоўнага характару. Але няхай нікога не ўвядзе ў зман клоунскі выгляд Хэрмана: ён,

прадстаўнік цудоўнага мастацтва міме риг, вучань знамага Ладзіслава Фіялікі з Прагі і Генрыка Тамашэўскага з Вроцлава, нібы паяднаў сваім мастацтвам славянскія плыні ў вялікім рэчышчы пантамімы сусветнай.

Хэрман павольна і паступова ўцягваў залу ў вадакрут станоўчых эмоцый ды ўдзячнага рогату, да таго ж артыст валодае каштоўнаю якасцю: працуе нібыта толькі для вас — індывідуальна! Ён сам сабе рэжысёр, пастаноўшчык, драматург (мо гэта, скажам сумленна, не заўсёды спрыяе неаспрэчнасці поспеху)...

Здаецца, што ў Хэрмана й няма ўстойлівае маскі (кштальту Біпа Марсэля Марсо), — такі ён шматаблічны ў сваіх вобразах, што нараджаюцца і знікаюць у прасторы залы з апошнім ягоным рухам перад кулісаю і ў светлавой паўзе... Вобразы Хэрмана чытаюцца гледачамі, я б сказала, з удзячнасцю. Ад дрэсіроўшчыка нябачнага магічнага каната (ім ён усё адно як аблытаў глядацкую ўвагу і потым маніпуляваў ёю, як хацеў, выклікаючы на сатворчасць штохвіліны) да малога, які вучыцца пускаць бурбалкі (у мамы за сцэнаю атрымліваецца, а ў яго — ніяк, але ўрэшце мільёны празрыстых шарыкаў апануюць сцэну і... застануцца ў кішэнях пасталеўшага дзіцяці!); ад тэнісіста-хітравана да наведніка танцпляцоўкі, якому не шанцуе з партнёрамі, ці да галерэі вобразаў вар'етэ, дзе ён, бела-рыжы клоун-мім — і вядучы, і гаспадар, і выканальнік стрымпызу, і спявак (гэты вобраз, на мой погляд, не самы

ўдалы), ды фокуснік, якому па чарзе асіціравалі першыя два рады, а мне, аўтару гэтых радкоў, пашчасціла патрымаць у руках... ягонае сімвалічнае сэрца...

Кантраст другога спектакля Зандкарн-тэатра — у моцнай нагрузцы на слова: п'еса «Кантрабас» належыць яшчэ не адкрытаму на Беларусі драматургу П. Зускінду; гэта, без перабольшання, бліскучая драматургія! Яна прадстаўляе нам музыку-кантрабасіста з Дзяржаўнага аркестра (ён гэта падкрэслівае адразу, нібы акрэсліваючы сваё становішча). Дымабог, выканаўцу ролі кантрабаса-са? кантрабасіста? ёсць на чым сябе паказаць, і Гаральд Швірц скарыстоўвае гэтую магчымасць (цікавую яшчэ і тым, дарэчы, што дэманструе набыткі і вартасці нязвычайнай нам акцёрскай школы). Чалавек, нібы працяты сваім інструментам, інструмент — люстэрка для гаспадары, ягонае другое (а мо — ужо першае!) «я»... Экскурс у кантрабасавое майстэрства канцаецца высноваю пра тое, што ігра на кантрабасе — гэта, хутчэй, сілавое практыкаванне, якое калі-нікалі нічога агульнага з музыкай не мае.

Хто перад намі? Рэфлексуючы, забытыя спробамі псіханалізу паводле Фрэйда чалавек? Бядотнік-закаханы, якога не чуе сапрадна, захопленая рэпетыцыямі ды спектаклямі? А тут яшчэ процюма падрабязнасцяў пра слаўтых, вядомых, геніяльных кампазітараў, ні-

Гаральд ШВІРЦ у спектаклі «Кантрабас» П. Зускінда.

ПАШТОВЫЯ ЗНАКІ СУВЕРЭННАЙ БЕЛАРУСІ

З абвясчэннем Рэспублікай Беларусь суверэннага патрабуецца канкрэтныя крокі ў сферы палітыкі, эканомікі, культуры. Менавіта разумная культурная палітыка можа прывесці людзей глыбокаю павагаю да сваёй зямлі, сваёй дзяржаўнасці, сваёй гісторыі. Між тым, разуменне «культура» ўключае ў сябе і такую з'яву, як калекцыянаванне.

У сілу сваёй асаблівасці філатэлія больш даступная і падладная масаваму калекцыянаванню. Паводле дадзеных ЮНЕСКА ў свеце, на самых сціплых падліках, філатэлія аддаюць сваю перавагу і захопліваюцца ёю больш за сто мільёнаў чалавек.

На Беларусі не праводзілі якіх-небудзь сацыялагічных даследаванняў па вызначэнні колькасці відаў калекцыянавання і колькасці саміх калекцыянераў. Але з упэўненасцю можна сказаць, што філатэлія на Беларусі захопліваюцца дзесяткі тысяч амацараў паштовай мініяцюры. Саюз філатэлістаў Беларусі аб'ядноўвае больш за чатыры тысячы чалавек. Удзел у шматлікіх выстаўках, ад абласных да міжнародных, прынес ім не толькі медалі. Мінскі інжынер Леў Коласаў напісаў больш за тысячы артыкулаў, друкаваных і выпушчана ў свет манаграфія «Філатэлія аб Беларусі». Гэта сапраўды цікавая кніжка апавядае, як праз філатэлію можна раскрыць не толькі гісторыю краіны. У ёй ідзе гаворка аб людзях, што нарадзіліся на беларускай зямлі, пазнамаю судакранушыся з яе

лэсам. Вось чаму мы гаворым, што сапраўдны калекцыянер сваім пошукам, апісаннем, сістэматызацыяй знаходак узбагачае нацыянальную культуру.

Сёння беларускіх філатэлістаў хвалюць разнастайныя пытанні, што звязаны з гістарычным рашэннем беларускага парламента. Прычым пытанні гэтыя датычаць не толькі выпуску нацыянальных знакаў паштовай аплаты. Іх цікавіць і ўзровень мастацкага і паліграфічнага выканання. «Застойныя» ж гады запомніліся філатэлістам якраз паспешлівацю мастацкіх вырашэнняў многіх тэм паштовых эмісій, а таксама нізкай якасцю паліграфічнага выканання. Ды і ці можна было выпусціць высокую ўзроўню мастацкую мініяцюру, такую, як паштовая марка, калі, карыстаючыся тэлефонным правам, на яе падрыхтоўку часам давалася ўсяго тры-чатыры дні. Ці можна было ў гэтых умовах правесці ўдмліваю распрацоўку эскіза і яго конкурснае абмеркаванне.

Думаецца, што пры ўдзеле Саюза мастакоў Беларусі можна было б у будучым выявіць здольных, таленавітых выканаўцаў эскізаў паштовых марак Рэспублікі Беларусь.

Саюз філатэлістаў Беларусі апытаў каля двух дзесяткаў рэспубліканскіх інстытутаў, грамадскіх арганізацый адносна тэм для перспектывных выпусках мастацкіх канвертаў, паштовых карткаў, марак і блокаў на беларускую тэматыку. Высновы і прапановы былі своечасова накіраваны рэспубліканскаму Міністэрству сувязі. Аднак у вы-

пуску знакаў паштовай аплаты Міністэрства сувязі, на жаль, усё яшчэ залежыць ад саюзнага гандлёва-выдавецкага цэнтру «Марка». Вось чаму так мала з'яўляецца паштовых эмісій на беларускую тэматыку. Але прычына, відаць, і ў тым, што мы не ўмеем дамагацца выканання ўласных заявак. Па выпуску паштовак, канвертаў на нацыянальную тэматыку нас далёка апырэдзіла Украіна, іншыя рэспублікі. У гэтых умовах заканамернае пытанне — чаму пры наяўнасці добрай паліграфічнай базы ў рэспубліцы дагэтуль не наладжаны выпуск немаркіраваных мастацкіх канвертаў і паштовак? Зараз амаль усе выпускаемыя канверты і паштоўкі не звязаны з беларускімі матывамі. Чамусьці ў 60-я гады такія канверты мы спрабавалі выдаваць, і атрымлівалася нават няблага. Ну, а цяпер — хто возьме на сябе функцыю заказчыка выпуску новых беларускіх канвертаў або паштовак?

У свой час пастановай Савета Міністраў СССР № 1066 ад 5.11.81 усё гэта было ўскладзена на Мінлесперапрам і яго тэрытарыяльныя органы. Аднак мінула шмат часу, і сёння ўсё трэба пачынаць з нуля. Мае спробы наведзі даведкі па выпуску немаркіраваных канвертаў і паштовак на беларускую тэматыку ні да чаго не прывялі. Стала ясна толькі, што рэспубліканскае Міністэрства сувязі не займаецца выпускам такіх матэрыялаў. Іншыя арганізацыі гэтая справа таксама не цікавіць.

Але галоўнае пытанне, калі

наша Міністэрства сувязі, нарэшце, пусціць у абарот маркі Рэспублікі Беларусь? З абвясчэннем суверэннага падобныя маркі і канверты ўжо выпускалі Эстонія, Латвія, Летува, Малдова. Нават калі ў нас няма ўласных вытворчых магутнасцей для гэтага, дык замежныя выдаўцы ўжо прапанавалі рэспубліцы свае паслугі па выпуску якасна вырабленых паштовых марак. За намі толькі тэматыка і мастацкая распрацоўка эскізаў. Дык што ж стрымлівае нас хоць бы ў паштовых марках праявіць часцінку ўласнага суверэннага?

Як бачым, беларускіх філатэлістаў хвалюць далёка не пустыя пытанні. Яны таксама, як і ўвесь народ, перажываюць за палітычныя і сацыяльныя пераўтварэнні ў рэспубліцы, за стабілізацыю эканомікі і нацыянальную згоду. Відаць, няма ні адной сферы чалавечай дзейнасці, якая не хвалевала б нашых калекцыянераў. Абстрагуючыся ад рэальнай рэчаіснасці з яе зменлівымі і часам непрадказальнымі наступствамі, наш калекцыянер не забывае аб інтарэсах рэспублікі. А выпуск новых паштовых эмісій з беларускай тэматыкай дазволіць новым тысячам маладых філатэлістаў яшчэ глыбей спазнаць свой родны край — Беларусь.

Сотні тысяч турыстаў з усіх канцоў краіны прыязджаюць штогод на Беларусь. І па традыцыі большасць з іх імкнецца паспаць дадому вестачку з нашых краёў і цікавых мясцін рэспублікі. Але не спрабуеце, напрыклад, з музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны накіраваць такую вестачку ў мастацкім канверце ці паштоўку з выявай на ёй музея, да таго ж са спецгашэннем. Тое, што даўно існуе ў многіх краінах свету, мы ніяк не можам укараніць у сябе.

Па нашай прапанове Міністэрства сувязі Рэспублікі нават заказала і атрымала тры такія

спецтэмплі для спецгашэння ўказаных канвертаў і паштовак. Здавалася б, засталася вырашаць самае малое — арганізаваць у музеях продаж канвертаў і паштовак і арганізаваць іх спецыяльнае гашэнне для жадаючых. Аднак ні Міністэрства культуры, ні Міністэрства сувязі Беларусі нічога па гэтым пытанні не прадпрымаюць. Поўная абвясчэння як да гістарычных помнікаў Беларусі, так і да іх папулярнасці. Але што тычыцца эканамічных аспектаў філатэліі ў пераходны перыяд да рыначнай эканомікі — то і тут ёсць над чым падумаць. Выпуск нацыянальных паштовых марак, канвертаў і паштовак непазбежна прывябіць вялікую цікавасць філатэлістычнай грамадскасці і, натуральна, прыток валюты. Гэта не толькі эканамічны бок справы. Не меншае значэнне набывае беларуская тэматыка і сюжэты. Дык няўжо нам абавязкова трэба чакаць, калі нават у гэтым нас перагоняць іншыя рэспублікі?

Нам трэба яшчэ раз падумаць над тым, хто ў нас узяўся б выступіць заказчыкам нашых новых паштовых эмісій, якія адпавядаюць духу часу, характару палітычных зменаў на Беларусі. Але, думаецца, свой уклад у гэтую справу павінна і можа ўнесці Асацыяцыя беларускіх выданняў. Яе аўтарытэт і вопыт мог бы аказаць істотны ўплыў на падрыхтоўку нашых паштовых эмісій. Думаецца, што да таго часу, калі з'явіцца новыя нацыянальныя эмісіі, у Мінску, нарэшце, адчыніць свае дзверы і музей сувязі Беларусі. Аднак сёння невядома кім, як і дзе вядзецца пошук патрэбных для музея экспанатаў. Думаецца, што філатэлісты рэспублікі заглабляць у прыняцц удзел у гэтай падрыхтоўчай працы.

Анатоль ЛІСОУСКІ,
старшыня праўлення
Саюза філатэлістаў
Беларусі.

МУЗЫКА

КОЛЯ Ў ВАТЫКАНЕ

У Ватыкане, у Сан-П'етра, у зале Блаславенняў адбыўся канцэрт-прадстаўленне дабрачыннай праграмы «Новыя імёны» ў гонар Папы Іаана Паўла II. Сярод удзельнікаў быў ужо знаёмы нашым чытачам Коля Гімалетдзінаў, вучань Музычнага ліцэя пры Белдзяржкансерваторыі. Ён граў у суправаджэнні знамага Расійскага сімфанічнага аркестра пад кіраўніцтвам М. Пляніёва. Асаблівае захапленне кардыналаў і Папы выклікаў дуэт дзевяцігадовай піяністкі

з Харкава Лены Калеснічэнка ды юнага вяланчэліста Колі Гімалетдзінава. За ўдзел у канцэрце Коля і ягоны педагог Уладзімір Перлін адзначаны медалём Папы. Пасля інтэрв'ю, якое Коля даў італьянскаму тэлебачанню, хлопчыка пазнавалі на вуліцах Рыма. У Мінску такога не адбываецца. А шкада!

А. МІЛЬТО.

Пасля выступлення (Коля Гімалетдзінаў — у цэнтры, у белай кашульцы).

З ПОШТЫ АДДЕЛА МУЗЫКІ

ДЗМІТРЫЮ СМОЛЬСКАМУ, ЭСТРАДНАМУ СПЕВАКУ

Шаноўны Дзмітрый! На жаль, я мала чуў па радыё Вашых песень і не быў на Вашых канцэртах, таму не бярэся меркаваць пра Вас як пра артыста эстрады, тым больш, што Вы, як самі прызнаецеся ў інтэрв'ю газеце «Знамя юности» (26.09.91 г.), стыляў пераспрабавалі багата. «Нью-романтик», «диск» і да таго ж поп на джазавым аснове. Цяпер у Вас у пашане «мелодичный фирменный поп».

Прыемна ўражае, Дзмітрый, што Вы спазналі ўжо так шмат стыляў і запыніліся на «мелодичным» ды «фірмовым». Аднак не толькі гэтае прызнанне ўразіла мяне ў тым Вашым інтэрв'ю, таму (прачытаў яго зусім нядаўна) дзялюся сваімі сціслымі думкамі.

На пачатку інтэрв'ю разважае таксама мала вядомы мне журналіст Ігар Карней (даруйце маю недасведчанасць) са зго-

ды, мяркую, галоўнага рэдактара найпапулярнейшай маладзёжнай газеты, паэта Паўла Вараб'ева: «Свободу-то мы получим, суверенитетом от мира отгородимся (вылучана мною. — А. А.), а вот кто в родных стенах будет радовать своим творчеством? Все те же разудалые аксакалы, которые 70 лет прогоняют с поля печаль... (Хто ж гэта, цікава?)»

Неужто ўсе двадцатилетние неперспективные? Кто-то не верится, а посему мы попытаемся исправить эту социальную несправедливость и познакомить читателей с возможным кандидатом на звание «звезды эстрады» суверенной Беларуси, 20-летним певцом Дмитрием СМОЛЬСКИМ.

Дык паглядзім жа, Дзмітрый, разам, «хто да нас ідзе». Што можам уведаць з інтэрв'ю?

Тое, напрыклад, што ў 8-гадовым узросце Вы сталі лаўрэа-

там конкурсу «Чырвоны гваздзік», што цяпер Аляксандр Ціхановіч у сваім «Гэатры песні» «лепіт из Вас человека», што ў якасці «зорак» Вам «свецяць» «Пресняков, Кузьмин, Аллегрова, Пугачева и другие сексуальные женщины»... Даведаўся і пра тое, што палітыку ў сваіх песнях Вы ігнаруеце «полностью». «Если кто-то отводит душу, слушая Талькова, — кажаце Вы, — то я ничем не могу помочь...»

Згодны я з Вамі, Дзмітрый, адносна суму, якім патыхае палітыка. Але шкада, што Вы, яшчэ не стаўшы, даруйце, па сутнасці, нікім, так кажаце пра Ігара Талькова, мастака, за Вас (тады яшчэ) дужа старэйшага, мастака сапраўднага, да якога Вам пакуль вельмі, вельмі далёка.

Падзяляю Ваш боль: «Да ты загляни в любой киоск звукозаписи Минска, сомневаюсь, что

увидишь там белорусских исполнителей». І ў сувязі з гэтым найбольш уразіў мяне Ваш адказ на пытанне, з якімі пэтакі і кампазітарамі супрацоўнічаеце, а канкрэтна — вось гэта: «Лично я в песне за основу ставлю текст. (Дарэчы, пры ўсёй маёй пашане да літаратурнага слова такое прызнанне дужа дзіўна). А у нас у Беларусі проста не умеюць пісаць песні на руском языке. Все повально «опатриотились» (не в обиду поэтам будет сказано), и уже практически невозможно найти нормального стихотворения на русском языке. А пение на белорусском, а особенно на английском с тем же акцентом — зрелище печальное.» (Усё падкрэслена мною. — А. А.)

Думаю, што тут любяя мае каментарыі не патрэбныя. Гэтаксама спасылкі на выдатны беларускі рок, які нарадзіўся ў сярэдзіне 80-х, на тэзіс адметных нашых гуртоў, што спяваюць на роднай мове, да прыкладу, на «Уліс», прызнаны ўжо ў Польшчы і Германіі, высока ацэнены і маскоўска-лонданскім «касмапалітам» — роказнаўцам Арцёмам Тройцікам, нарэшце,

спасылкі на «аксакалаў» нашае эстрады «Песняроў» з расейцам Уладзімірам Мулявіным на чале будуць лішнія.

Толькі задам Вам пытанне. У якой ступені лічыце Вы сябе беларускім спеваком, калі меркаваць па колькасці беларускамоўных «высокапэтычных» тэкстаў у Вашым вытанчаным рэпертуары? Ці Вы пачуваецеся такім адно ў кіёсках гуказапісу?

На заканчэнне хачу павіншаваць Аляксандра Ціхановіча з добраю «лепкаю». І ўсё ж выказаць спадзею: Вам, Дзмітрый, толькі 20 гадоў, мажліва, калі-небудзь Вы і праўда зможаце каму-небудзь дапамагчы, хоць бы ў адной незалежнай Беларусі...

Алесь АСТАШОНАК,
літаратар,
аматар рок- і поп-музыкі
з сярэдзіны 60-х гадоў.

P. S. Запытайся б яшчэ ў рэдактара і паэта П. Вараб'ева: у якой ступені цікавіцца ён праблемамі сучаснае маладзёжнае музыкі, прынамсі, на старонках даверанай яму газеты?

А. А.

ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ Ў КАНТЭКСТЕ ІНФАРМАЦЫЙНАЙ ТЭОРЫІ ЭТНАСУ

(Пачатак на стар. 5).

ла аднолькавая. Пазней ужо Беларусь ніколі так блізка не стаяла да Еўропы. Калі б гэты працэс натуральна развіваўся і далей, дык беларуская нацыя сфармавалася б ужо ў сярэдзіне 19 ст.

— Калі б...
— На мяжы 16—17 стст. мы трацім уласную зямельную арыстакратыю, што пазбавіла працэс беларускай кансалідацыі эканамічнай базы. Праўда, гарадское насельніцтва трымалася сваіх каранёў, але ў сярэдзіне 17 ст. наш народ спасцігла першая дэмаграфічная катастрофа, калі Беларусь страціла каля паловы насельніцтва. Гэта была «эпоха патопу» (паводле Г. Сянкевіча). Тады мы страцілі гарадское мяшчэнства—сярэдняе клас. Што было пасля? — Вяртанне ў прымітыўны этнічны стан, калі этнізацыя адбывалася толькі ў межах сям'і. Беларусы ператварыліся ў «малы народ».

Такім чынам, парадыгма грамадскага развіцця была парушана.

— І вось мы ў 19 стагоддзі...
— Рух у 19 ст. — рэч феноменальная, бо ўсё было супраць. Мы ведаем пра звышпрыгон на Беларусі, калі 80 працэнтаў насельніцтва было пад прыгонам (чаго не было ў Польшчы і на Украіне), ведаем пра палітыку паланізацыі і русіфікацыі, пра канфесійную разарванасць этнасу. Ну і да таго ж нам вельмі не пашанцавала, што Беларусь цалкам увайшла ў склад Расейскай імперыі. Калі б нейкі кавалачак выпай — дык развіццё нацыянальнага руху адбывалася б значна актыўней. Паглядзіце: цэнтрам украінскага руху ў 19 ст. быў пазаімперскі Львоў; летувіскі рух захоўваўся ў занёманскай Летуве, дзе выходзілі летувіскія часопісы, — у самой Летуве ўсё было знішчана. Нам вельмі не пашанцавала геапалітычна.

— У такіх варунках тым не менш аднаўляецца беларускі рух. Паміж рознымі яго этапамі няма амаль ніякай сувязі... Феноменальна? Можа, слухна было б дзеля патлумачэння такой феноменальнасці, перманентнасці нашага адраджэнства меркаваць, што, акрамя сацыялагічнай парадыгмы развіцця этнасу, існуе, скажам, і парадыгма культуралагічная, якая пачынае ў нас працаваць ад часоў Ефрасіні. І калі грамадская парадыгма гвалтоўна мянялася, дык парадыгма культуралагічная, духоўная—захоўвалася, пераносычы ў будучае ўнутраную патэнцыю народа, п-кратна абуджаючы яго свядомасць. Менавіта духоўная парадыгма (якую раней мы пазначалі, відаць, разам «дух народа» і да т. п.) спарадзіла і Ф. Скарыну, і адраджэнцаў 19 ст., і... даруйце, нас. І мы сёння ментальна, павядома падключаны да нашага культуралагічнага парадыгмы...

— Можа, гэта і так. Непасрэднай пераемнасці паміж рознымі плынямі адраджэнства сапраўды не было. Але мы традыцыйна шукалі кропкі апоры там, у мінулым; да мінуўшчыны, напрыклад, пастаянна звяртаўся Ф. Багушэвіч... Сёння мы таксама арыентуемся на колішнія каштоўнасці, што ёсць прыкметай неакансерватызму — за гэта сведчыць і аднаўленне такіх выданняў, як «Наша Ніва» і «Крыніца» (выходзіла ў Заходняй Беларусі да 1939 года).

— Як бы вы ацанілі цяперашнія вымогі нашых адраджэнцаў: з навуковага пункту гледжання ці з'яўляюцца яны адекватнымі сацыяльнаму стану?

— На першы погляд, у нас утварыўся спектр палітычных партый: ёсць і хрысціянскія дэмакраты — традыцыйна правыя кансерватары, ёсць і левыя сацыял-дэмакраты, ёсць і нацыянал-дэмакраты і г. д. Але сацыяльнай базы пад усімі гэтымі партыямі і рухамі—ці то Грамадой, ці то БНФ—пакуль што няма, бо няма дыферэнцыраванага соцыуму — ёсць люмпен, г. зн. амаль усё насельніцтва Беларусі, якое па маб'ямасным становішчы на сённяшні дзень з'яўляецца не кім іншым, як люмпенам. Высокія заклікі партый і рухаў адраджэнскай арыентацыі не ёсць адекватныя масавай свядомасці, бо яна таксама люмпенская. Можна спрагназаваць, што новыя партыі хутка павіснучы ў паветры...

Таму рэформы трэба фарсіраваць, можа, нават у нечым перагнуць, інакш—магчымы сацыяльны выбух. Дарэчы, дасюль няма ўпэўненасці ў тым, што палітыка Адраджэння ёсць незваротная. І зусім рэальны варыянт, што калі раптам зменіцца палітычная абстаноўка, дык варта фізічна знішчыць на Беларусі некалькі соцень людзей—і з Адраджэннем будзе пакончана. У выпадку новых «чэпістаў».

Нас таксама можа чакаць і глабальны сацыяльны канфлікт, бо, акрамя люмпенізаванага грамадства, мы маем і слой прадпрыемальнікаў з крмінальным адценнем... Тут атрымліваецца вось такая калізія: для таго, каб перайсці да сучаснага грамадства, нам трэба зняць з прадпрыемальнікаў усе магчымыя абмежаванні (уплыў прафсаюзаў, падаткі). Узнікае

пытанне: што ж будзе стрымліваць нашых прадпрыемальнікаў? Вядома, калі пераходзяць ад традыцыйнага грамадства да індустрыяльнага, дык працуюць пэўныя нормы традыцыйнай, рэлігійнай маралі і ёсць арыенцір—клас зямельнай арыстакратыі, на якую звяжае буржуазія. На каго будучы арыентавацца нашы прадпрыемальнікі — вось рытарычнае пытанне. Самае страшнае ў таталітарызме — гэта вяртанне ў дзікунава, страта пераемнасці...

Патрэбен арыенцір. Мо з разраду нетрыўяльных ходоў — але трэба вяртаць на Беларусь нашу былую зямельную арыстакратыю — Сапегаў, Радзівілаў, Тышкевічаў. (Дарэчы, нядаўна стала вядома, што ўжо ёсць захады па скліканні ў Нясвіжы з'езда Радзівілаў). Вяртанне гэтых людзей дало б шмат карысці: знайшоўся б гаспадар зямлі, сюды ж патрапілі б і капіталы, і, зрэшты, мы маглі б вучыцца, як сябе паводзіць на людзях і як бавіць вольны час...

— Вы казалі пра канцэнтрычны рынак—нацыя—дэмакратыі. Калі за сацыяльнае апрышча нацыі ўважаць клас вольных прадпрыемальнікаў (уласнікаў зямлі, прамыслоўцаў), дык у беларусаў такога класа і не было. Пры камуністычнай эканоміцы ўвогуле ніякага прадпрыемальніцтва не існавала ў паміне. У той жа час кажуць, што за гады савецкай улады беларускай нацыі надта ўзмацнілася... Як ж яна магла ўзмацніцца—вось сумнеў?

— Тут, мне здаецца, працуе стэрэатып: маўляў, мы сялянская нацыя... Давяйце паглядзім на прыблату, якіх не бянтэжыць адсутнасць свайго буржуазіі. Больш таго, латышоў не бянтэжыць і тое, што каля 90 працэнтаў сучасных кааператараў у Латвіі не з'яўляюцца латышамі... А. Сідарэвіч марыць, каб свае Савы Марозавы фундавалі развіццё культуры. Але ж ніколі нацыянальная культура не арыентавалася на грошы прадпрыемальнікаў. Галоўнае ўсё—такі—каб гэтая культура найперш існавала, а грошы можа даваць і дзяржава. І мо галоўным чынам яна.

— Увогуле фармаванне нацыі — перш за ўсё справа інтэлігенцыі, а не бізнесменаў, як нядаўна казаў у «Ліме» Я. Новікаў. Безумоўна, буржуазіі карысна, каб існавала яе нацыянальная дзяржава, каб мацэаваўся свой рынак і г. д. Але не трэба так фатальна ацэньваць ролю буржуазіі ў жыцці нацыі.

Зрэшты, у хуткім часе мы можам стаць уласнікамі зямлі, і створыцца клас вольных таваравытворцаў, як гэта было пасля адмены прыгоны... Я гэта да таго, што буржуазія неабавязкова толькі буйныя прамыслоўцы.

— Усё-такі інтэлігенцыя. Сейбіты духоўнага, але дзе яны? Большасць да нядаўняга часу слугавала сістэме, таталітарызму, а не «чыстай расце»... Пэўная частка пачувалася ў духоўнай эміграцыі. Разам з тым прыняла шмат добрых адраджэнскіх законаў—аб мове, культуры і г. д. Вам не бачыцца неадпаведнасці паміж намінальнай палітыкай і фактычнымі выканаўцамі?

— Бачыцца. На першы погляд, сапраўды, беларусізацыя пасоўваецца поўным ходам: адраджаецца школа, друк, але, як казаў М. Жванецкі, «уклучаеш — усё роўна не працуе». Сведчанне гэтага — нераскупленыя творы Караткевіча, быкава, катастрафічны стан друку. Кардынальны зрухаў не адбываецца. Чаму?

У многім гэта абумоўлена, на маю думку, нягнуткім уздзеяннем на грамадскую свядомасць. Па сённяшні дзень адраджэнства хварэе недаацэнкай яе стану і не выпрацавала стратэгіі акультурвання грамадства. Ніж не можам зразу мець, што сэнс культуры—у яе спахванні, а не проста веданні. Побытавай арыентацыі на свае культурныя каштоўнасці, на іх успрыманне і спахванне якраз і няма. Зараз, можа, большы ўпор трэба рабіць не на мову, а на самасвядомасць. У прынцыпе з яе і трэба было пачынаць. Захады тут могуць быць такімі: як мага хутчэй выпусціць шмат папулярных выданняў па гісторыі, у тым ліку і на рускай мове, бо па-беларуску чытаць навуковую літаратуру яшчэ цяжка, а сэнс у апэратыўным засваенні гістарычных ведаў. Пасля таго людзі хутчэй пацягнуцца да ўласна беларускасці...

Нашаму кінематографу таксама трэба «снизойти» да ўзроўню масавай свядомасці. Тут зноў жа не стае нетрыўяльных ходоў. Глядзіце, што было ў свой час у Эстоніі. У 70-х гг. там адбываліся працэсы, падобныя на нашы. Эстонцы дэградавалі як этнас, культура вестэрнізавалася. Гэта непакоіла эстонскую інтэлігенцыю, і была знята стужка «Апошняя рэліквія» — сярэдняга ўзроўню фільм, далёка не шэдзур кінематаграфіі — нешта накшталт «Рабыні Ізауры». Эфект ад фільма, аднак, быў надзвычайны, і мно-

гае ў паводзінах, ментальнасці эстонцаў ён змяніў. Дык вось нам і не хапае такіх фільмаў. Цяпер, калі мы ўсе жабракі і галадныя, самы прыдатны жанр кіно—меладрама, а варыянт — серыял, і хай ён прыходзіць у сям'і і расказвае, як пакутавала беларуская дзяўчына Зоська ад таго, што... Гэта дойдзе да людзей хутчэй, чым кнігі, над якімі ж трэба пэўны час думаць...

Не хапае нетрыўяльных ходоў, а таксама не хапае канцэнтрацыі адраджэнскай думкі, «мазгавай атакі» на існуючыя культурныя праблемы.

— Павел, вы, як этнолаг, чым зараз найбольш занепакоены, што хвалюе ў міжнацыянальных зносінах у Беларусі?

— Мне здаецца, што ў межах былой імперыі зараз выпявае канфлікт паміж рускім і нярускім насельніцтвам, і ён можа быць больш жаклівы, чым ваіна ў Югаславіі. На чым такі прагноз грунтуецца?

Сапраўды, рускі народ—гэта асаблівы гістарычны «путь», асабліва ментальнасць, асаблівыя інстынкты... Гэта добра зведана на ўласным вопыце: калі на навуковых канферэнцыях хутка знаходзіш паразуменне з эстонцамі, казахамі, грузінамі, дык з рускім размаўляць цяжэй—тут ужо адметная «стаць», больш устойлівыя комплексы... Напрыклад, на Канферэнцыі па чалавечым вымярэнні, у Кулуарах, расейскіх даследчыкаў моцна ўразіла, што Ф. Скарына ёсць беларусам і надрукаваў свае кнігі на паўстагод дзя раней. І. Фёдарова. «Так он же поляк», — здзіўліліся «дасведчаных» маскоўскія калегі... Словам, іерархічнасць светаразумення, месіянізм захоўваюцца.

Апошнім часам руская меншасць на Беларусі замітусілася, яе ідэолагі часта выступаюць у друку. Канцэнтрат ідэолагіі — у выступленнях С. Букчына (публікацыі ў «Знамени юности»). М'яне адразу насцярожыла, што тон ягоных артыкулаў надта ўжо, даруйце, балаганны, калі чалавек гаворыць эмоцыямі, а не рацыяй. Паглядзім на тэзы С. Букчына і яго аднадумцаў. Першая з іх — уплыў расейскай дэмакратыі (спрыяльна, безумоўна) на развіццё Беларусі. Я пісаў дысертацыю па 19 ст. і ведаю, што знайсці сярэд расейскай інтэлігенцыі шчырапрыязнае стаўленне да беларусаў вельмі і вельмі цяжка. Нагадваюцца хіба толькі прозвішчы А. Герцэна, М. Дабралюбава.

Тэза другая—што рускі народ найбольш пацярэў ад таталітарызму. Даруйце, але ж у сэнсе этнічнага ён якраз захаваў усе інстытуты этнізацыі: школы, мацэаства, друк і СМІ. Гэта іншыя народы іх страцілі...

Вернемся да сённяшняй рэчаіснасці. Зараз становішча рускай меншасці на Беларусі няпростое. Калі ў 20—30 гг. былі пэўныя формы расейскай культурнай аўтаноміі, дык потым патрэба ў іх знікла, бо... рускім зрабілася ўсё. Сёння руская меншасць страчвае камфортныя жыццёвыя ўмовы. (А яны на Беларусі былі камфортнымі як нідзе, нават больш камфортнымі, чым у саміх беларусаў. І рускім у Беларусі жылося лепей, чым у самой Расіі!). Страта прывілеяванага, камфортнага стану—пачуццё вельмі і вельмі непрыемнае, гэта трэба разумець.

Далей. Ёсць у этналогіі тэорыя «спавернутага гвалту» — гэта калі народ, якога гвалтавалі ў гісторыі (ці 10, ці 50 гадоў назад), — абавязкова гэты гвалт вяртае, бо ён памятаецца ментальна. Вяртае неабавязкова ў той жа форме. І вось зараз мы пераадкрываем сваю гісторыю і найперш пазбаўляемся «белых плямаў» у нашых дачыненнях з расейцамі. Героі расейшчыны спакваля ператвараюцца ў нашай свядомасці ў антыгероюў (Пётр I, Сувораў і інш.), а разам з гэтым змяняюцца і стэрэатыпы ўспрымання рускіх (дакладней кажучы, ажыцвяляюць стэрэатыпы мінулага стагоддзя — зусім не рамантычныя).

Неспакойныя паводзіны рускай меншасці інспіруюцца таксама палітыкай кіруючых колаў Расіі, якія спекулююць на яе становішчы ў былых рэспубліках Саюза, каб захаваць свой уплыў на гэтыя краіны.

І самае характэрнае—што сёння, калі ўсе нацыянальныя меншасці ў Беларусі ўжо маюць свае аргструктуры—і палякі, і татары, і ўкраінцы,—дык у рускіх такіх структур няма, і клапаціцца пра іх яны чамусьці не хочуць... Тым часам многія думаюць, што руская абшчына на Беларусі прадстаўлена такімі арганізацыямі, як «Русь», «Отечество», «Белая Россия». Трэба ведаць, што ў гэтых «суполках» Руссю і не пахне: гэта чыста тутэйшы феномен, рэанімацыя канцэпцыі «заходняга русізму», якую спавядаюць зрусіфікаваныя беларусы, а не ўласна рускія. Іншая справа, што той жа С. Букчын у сваіх пратывастанавленнях небяспечна балансуе на мяжы «заходняга русізму» і ўласна расейскай ідэалогіі.

Наперадзе, мне здаецца, змена сядомасці рускай меншасці, пераасэнсаванне ёю свайго становішча ў Беларусі, і чым хутчэй гэта адбудзецца, тым хутчэй знікне пагроза міжнацыянальнага выбуху...

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ЦІ ДАЧАКАЕМСЯ СПРАВДЛІВАСЦІ?

Сёлета ў маі настаўнікам павысілі тэарыфныя стаўкі: тыя, хто мае вышэйшую адукацыю сталі атрымліваць за 18 га-дзін тыднёвай нагрукі 360 рублёў у ме-сяц («бруднымі»). У гэтую суму ўключылі 60 рублёў кампенсацыі, што выплачвалі пасля павышэння цэн, і суму па індэ-сацыі! Так што фактычнае павышэнне зарплат для настаўнікаў склала некаль-кі чырвонцаў.

І яшчэ адзін здек з настаўнікаў, якія 25—35 ці больш гадоў свайго жыцця ад-далі школе: нас пазбавілі даплату за педстаж (ці за выслугу, як часам мові-ца). Хто дазволіў чыноўнікам, якія, пэў-на, у школе не працавалі ніводнага дня, так зняважыць настаўнікаў, якія патра-цілі свае фізічныя і духоўныя сілы на іх, сённяшніх міністэрскіх верхаглядаў?

Дапуская, што пачынаючым педагогам крыўдна атрымліваць за аднолькавую працу менш за старых педагогаў. Ну хай бы адмянілі даплату за тры гады, за п'яць, дзясць, але ж за 25 гадоў павін-ны выплачваць 40% ад тарыфнай стаў-кі, незалежна ад таго, пайшоў настаўнік на пенсію па стану здароўя ці працягвае працаваць, як было да 1964 года.

Дзе ж тут логіка! Як можна зраўняць заробак маладога і старога, калі мала-ды можа яшчэ зарабіць, працуючы ў гуртках ці беручы большую нагрукі. Трактарысты, даяркі, урачы, лётчыкі, ма-ракі — усе атрымліваюць даплату за стаж, а нам адмянілі!

Замест стажу нам увялі даплату за ка-тэгорыю: па 30 руб. за другую, першую і вышэйшую. Хай будучы гэтыя ганебныя катэгорыі, але не замест выплат за стаж а разам з імі. І яшчэ адна недарэчнасць настаўнікі другой катэгорыі з вышэйшай і сярэдняй адукацыяй атрымліваюць ад-нолькавую стаўку. Цалкам закрэслілі стымул да павышэння адукацыі (якога даўно ўжо няма ў нашай краіне) і да вы-слугі.

І галоўны наш аргумент не ў карысць рэформы: у нашым карумпаным гра-мадстве нельга праводзіць атэстацыю на катэгорыю. Паспяхова пройдуць атэста-цыю не тыя настаўнікі, якія лепш і больш працуюць, а тыя, якія сумоюць дагадаць начальству!

В. ПАТАПЕНКА,
настаўнік Сідаравіцкай СШ
з 32-гадовым стажам.

Чачэрскі раён,
в. Валосавічы.

НАШ КАЛЯНДАР

200 гадоў з дня нараджэння беларус-кага ўрача, гісторыка, літаратара Міхаі-ла Гамаліцкага (памёр 2 лютага 1861 го-да). Даследаваў гісторыю Вільні і за-ходніх зямель Беларусі, вывучаў бела-рускую філалогію, гісторыю і археоло-гію.

100 гадоў з дня нараджэння польска-га паэта, літаратурнага, пераклад-чыка Леанарда Падгорскага-Аколава. Нарадзіўся ў былым маёнтку Рым 21 снежня 1891 года на Капыльшчыне, па-мёр 4 студзеня 1957 года. У зборніку «Беларусь» (1924) прыгадаў мален-ства, родныя мясціны. Творы Л. Падгор-скага-Аколава на беларускую мову пе-ракладаў Я. Семяжон. Беларусі прысве-чаны і шэраг пазнейшых вершаў нашага земляка.

100 гадоў з дня нараджэння беларус-кага літаратурнага, культурнага дзе-яча Уладзіслава Луцэвіч (жонкі Янка Купала) спаўняецца 25 снежня (памерла 25 лютага 1960 года). Складальніца шэ-рагу зборнікаў пра жыццё і творчасць Я. Купала, кніжак для дзяцей, аўтар ус-памінаў пра Я. Купала і іншых пісьмен-нікаў. Да рэвалюцыі друкавала вершы пад псеўданімам В. Станкевічанка.

85 гадоў з дня нараджэння драма-турга Кастуся Губарэвіча. Пісаў п'есы, кінасцэнарыі. Быў лаўрэатам Дзяржаў-най прэміі БССР і прэміі камсамола Бе-ларусі.

80 гадоў з дня нараджэння драматур-га і тэатральнага дзеяча Іосіфа Дорска-га (памёр 7 снежня 1964 года).

80 гадоў з дня нараджэння крытыка Алеся Есакова. Аўтар кніг «Уладзімір Крыловіч», «Янка Купала і беларускі тэатр», «Зерне да зерня».

ТЭАТР

Вяртанне на «Востраў скарбаў»

Прэм'ера «Вострава скарбаў» паводле Р. Стывенса на ў сцэнічнай рэдакцыі У. Граўцова адбылася напрыканцы лістапада ў Рэспубліканскім тэатры юнага гледача. Рэжысёр-пастаноўшчык — М. Абрамаў, кампазітар — Р. Уласюк, мастак — Л. Рудэва, балетмайстар — Г. Шылянікова. У галоўнай ролі (а яна была перарэдагаваная ла-тутэйшаму і прыстасавана пад партыю ТЮГА; такім чынам літаратурны Дзямін пераставіўся ў сцэнічную Дзямін) — С. Навуменна. Прыгоды літаратурнага герояў абляюць чужою прыгоду глядацкай фантазіі, адраджаюць на тыаўскай сцэне прыгодніцкую драматургію (варты згадаць, што моляць «Востраў скарбаў» зазнаў ужо святло тыаўскай рампы).

Ж. Л.

МУЗЫКА

Каб граць захацелася ўсім

У Барысаўскай музычнай школе адбыўся цікавы вечар: навучэнцаў 1-га класа віншавалі з уступленнем у свет музыкі. Калі раней такія мерапрыемствы праводзіліся традыцыйна, то з прыходам у школу педагога Л. Мальцэвіч гэтае свята ператварылася ў музычную казку, створаную па яе сцэнарыі. Юныя артысты харавога аддзялення з задавальненнем спявалі ў маленкай оперы пра тое, як трэба вучыцца чароўнаму свету гукаў. Дзеці прыйшлі з бацькамі, якія на імгненне забыліся пра сумятню будняў і пабылі ў чароўным свеце музыкі. Пасля выступлення двух хораў (кіраўнікі Л. Юрчанка, Л. Мальцэвіч) юныя музыканты школы пазнаёмлі слухачоў з інструмента-

мі школы. Сярод выступаўшых былі лаўрэаты абласнога і рэспубліканскага конкурсаў выканаўцаў — ансамбль скрыпачоў і 11-гадовая скрыпачка Людміла Бацэна (клас А. Фаменні). Усе выканаўцы адчувалі асаблівую адказнасць: іх інструмент павінен быў так прагучаць, каб першапачасна захацелася граць гэтак жа гома... Педагогі не пашкадавалі ні часу, ні сіл, каб зрабіць гэтую сустрэчу яшчэ адной прыступнай да музыкі. У нашы дні, калі большая частка гучыць у запісе, эмацыянальны эфект ад такіх жывых сустрэч з мастацтвам вялікі.

М. ПІШЧАНКА, выкладчык музычнай школы. г. Барысаў.

Будзе і паказ па ЦТ

У Маскве адбылася канферэнцыя Свецкага фонду культуры. У канцэртце, прысвечаным яе адкрыццю, удзельнічаў навуцнец Музычнага ліцэя пры БДК Мікаэл Самсонаў. Па выніках сёлетніх выступленняў юнаму віяланчэлісту было ўручана стывендыя фонду культуры на 1992 год. Было таксама абвешчана, што гэтка ж стывендыя прызначана і Колью Гімалетдзінаву — яшчэ аднаму вучню выкладчыка нашага ліцэя У. Перліна. Неўзабаве пасля таго канцэрта ў «жывым» эфіры адбылася перадача радыёстанцыі «Юносты» з удзелам і нашых юных

музыкантаў, і стывендыя-таў фонду з Новасібска, Кіева, і выканаўчага дырэктара міжнароднай праграмы «Новыя імёны» І. Воранавай... Назавура М. Самсонаў удзельнічаў у творчым вечары вядучага папулярнай тэлепраграмы «Музыка ў эфіры» С. Бэлзы. Запіс вечара будзе паказаны па ЦТ. І, нарэшце, у зале зноймай Гнесінскай школы адбыўся сольны канцэрт М. Самсонава (канцэртмайстар Б. Штэйнбух), дзе прысутнічалі вядучы музыканты. Званне стывендыя фонду культуры Мікаэл з годнасцю апраўдвае.

А. МІЛЬТО.

НАШЫ ГОСЦІ

«Новая опера»

Гэта назва маскоўскага муніцыпальнага тэатра, на чале якога — выдатны дырыжор Я. Коллабаў. Ён быў гасцем «Мінскай вясны-91», дырыжыраваў Моцартавым «Рэкіемам». Цяпер мастра завітаў да нас ра-

зам са сваім маладым оперным тэатрам. Два вечары на сцэне ДАВТа Беларусі гасці паказвалі «Руслана і Людмілу» М. Глінкі. А 7 снежня «Новая опера» выступіла ў філармоніі з арыгінальнай канцэртнай праграмай.

Ці ўсе так робяць?

Новая для нашай афішы Моцартава опера, вядомая пад назвай «Тан робяць усе жанчыны» (або проста: «Тан робяць усе»), завітала на фестываль «Амадэус», наладжаны, як мы паведамілі, ДАВТам Беларусі. А наш спэктань «Чарадзейная флейта» паглядзела на аналагічным фестывалі літоўскай публіка. Узамемна цікавае, удзячнае, поспехі! Так робіцца між сапраўдымі сябрамі-суседзямі.

ФЕСТИВАЛІ

Ластаўка будучай «Вясны»?

Ва ўсякім разе, мастацкае кіраўніцтва Белдзяржфілармоніі трантуе паўныя канцэрты сёлетняй «Беларускай музычнай вясны» (яна завяршылася 30 лістапада) як своеасаблівы мастак у «Мінскую вясну-92». Прынамсі, традыцыйны красавіцкі фестываль музыкі, рыхтавацца да якога трэба пачынаць ужо сёння, мярнуецца прысвяціць творчасці маладых. А ў сёлетніх «вясенніх» праграмах моладзь паказала слабе. У канцэр-

це Дзяржаўнага намернага арэстра Беларусі з нарвежскім дырыжорам Р. Сангольтам саліравалі лаўрэат Міжнароднага конкурсу скрыпач А. Рылатна ды лаўрэат Усесаюзнага конкурсу габайст І. Ляшчышын. У адным з дабрачынных канцэртаў у фонд будаўніцтва храма-помніка ў гонар Іконы Божай Маці «Усіх журботных Радасце» у памяць усіх пацярпелых ад чарнобыльскай бяды удзельнічалі юныя харысты Музычнага ліцэя

пры БДК. Маладыя беларускія музыканты ігралі ў праграме, прысвечанай 100-годдзю М. Багдановіча... Зрэшты, публіка наўрад ці неяк звязвае «вясень» з «вясной». Яна проста ўспамінае фестывальныя ўражанні — хто

сімфанічныя вечары з дырыжорам В. Дуброўскім, хто спевы Л. Зынінай, хто граніе арэстра пад кіраўніцтвам М. Казіна, хто канцэрт С. Рыхтэра... І чакае наступнага фестывалю.

ЛІТКУР'ЕР

Памяці Кастуся Кірзенкі

12 снежня Кастусю Кірзенку споўнілася 67 гады... Письменнік-франтавік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі і Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы, К. Кірзенка памёр нечакана. Не вытрымала сэрца клопатаў, а іх у яго хапала і тады, калі працаваў загадчыкам аддзела часопіса «Беларусь», і калі быў галоўным рэдактарам часопіса «Бярозка», а потым — «Полымя». Засталіся дзесяткі кніг,

Найлепшы спосаб... памаладзець?

Калі верыць медыцыне, спосабам памаладзець ёсць шмат. Аднак медыцына медыцынай, а Алег Лойка перакананы, што найлепшы з іх — сустрэчы з маладымі пісьменнікамі. Таму Алег Антонавіч так ахвотна згадзіўся на прапанову кіраўніа літаратурнага аб'яднання «Крыніцы» пры рэдакцыі «Чырвонай змены» Алеся Масарэні выступіць перад пачаткоўцамі. Сустрэча з карысцю для абодвух бакоў прайшла ў До-

«Пересвет» з Бранска

На вокладцы гэтага часопіса, які толькі сёлета пачаў выходзіць у Бранску, нібы ў святле поўні, высвечваецца фігура легендарнага руснага асілка-ратніка на нана. І назва ў новага выдання адпаведная — «Пересвет». Цяжка выдаваць штомесячнік, нумары выходзяць са спазненнем, і рэдакцыя, як мне вядома, працуе на грамадскіх пачатках, ды ўсё ж часопіс, нягледзячы на ўсе няўзвыжжы, яна імкнецца рабіць цікавым і разнастайным. На старонках «Пересвета» знаходзяць месца не толькі творы літаратараў Браншчыны, маладых і сталых, але мярнуецца шырока знаёміць расійскіх творчасцю пісьменнікаў суседніх абласцей — Гомельшчыны і Чарнігаўшчыны. Дзеля гэтага з'явілася ў 6 нумары рубрыка «Крыніцы дружбы»: і ў ёй — нізка вершаў вядомага ўкраінскага паэта, які жыве ў Чарнігаве, Станіслава Рэп'яха.

Накладчы гэтага часопіса, які толькі сёлета пачаў выходзіць у Бранску, нібы ў святле поўні, высвечваецца фігура легендарнага руснага асілка-ратніка на нана. І назва ў новага выдання адпаведная — «Пересвет». Цяжка выдаваць штомесячнік, нумары выходзяць са спазненнем, і рэдакцыя, як мне вядома, працуе на грамадскіх пачатках, ды ўсё ж часопіс, нягледзячы на ўсе няўзвыжжы, яна імкнецца рабіць цікавым і разнастайным. На старонках «Пересвета» знаходзяць месца не толькі творы літаратараў Браншчыны, маладых і сталых, але мярнуецца шырока знаёміць расійскіх творчасцю пісьменнікаў суседніх абласцей — Гомельшчыны і Чарнігаўшчыны. Дзеля гэтага з'явілася ў 6 нумары рубрыка «Крыніцы дружбы»: і ў ёй — нізка вершаў вядомага ўкраінскага паэта, які жыве ў Чарнігаве, Станіслава Рэп'яха.

Хачу яшчэ прыгадаць радкі з ягонага артыкула, што да жыцця патэтычнай рубрыцы — «Крыніцы дружбы»: «Бяда на траіх — меншая ў тры разы, радасць на траіх — узмацняецца тройчы! І няхай ніколі не высохнуць крыніцы дружбы, што жывяць рэчку Жэвяду, як і крыніцы, што жывяць дружбу нашых літаратараў!»

Як не прыслухацца да гэтых слоў у нашы дні, калі сад нашай дружнай апынуўся пад паргозай холаду і прымарозкаў, што паспелі ўжо крануцца людскіх пачуццёў і сэрцаў, людскіх дзей?

Мікола ЧАРНЯУСКІ.

Кніжныя навіны тыдня

Доказ ад... процілеглага

Напачатку можа падацца, што кніга С. Буравай «Чаму распадаецца сям'я?», выпушчаная выдавецтвам «Народная асвета», выпадкова з'явілася ў серыі «Школьнікам — аб сямейным жыцці». Аднак, калі падумаць-разважыць, дык у гэтым ёсць слушнасьць. Хопіць рукоўш поглядаў на жыццё. У тым ліку і на сямейнае. Час прызначыць, што мно-

гае ў нас гэтансама, як і ў «іх», а то і горш. З тымі самымі разводамі — таксама. Так што, каб стварыць па-сапраўднаму шчасліваю здаровую сям'ю, зоймемся, як кажуць, доказам ад... процілеглага. Што і робіць у сваёй кнізе С. Бурава, даследуючы прычыны разводаў. Пазнаёміцца з імі будзе цікава і карысна не толькі школьнікам.

ВЫСТАУКІ

З расійскай глыбіні

Экспазіцыя твораў расійскага мастака Канстанціна Васільева таксама ў залах Палаца мастацкай галерэі). Выстава вымагае неадназначнай ацэнкі. Шчырае жаданне мастака спрыяе адраджэнню расій-

скай нацыянальнай ідэі (тэорыя і практыка «зліцця нацыі» нанесла шкоду і расіянам...) некаж не стасуецца з прасталінейнасцю трактовак і таннай тэатралізацыяй вобразоў. Але сёння мастак ужо нічога не можа змяніць у сваіх творах. Ён памёр у 1976 годзе ва ўзросце 34 год.

РЭПЛІКА

Славянскі «Отходняк»

Сёмага снежня на факультэце філалогіі адбыўся «Большой Славянскі Отходняк», у праграме якога былі «Фарфарс по данным Интерфига», «Крутая тусовка в стиле «Рып», выступленне ансамбля «Наносы» (Выкусы) і «Шоу с головой профессора Нормана». Цікавым аздабленнем адной сцэны стала буфетная рупакісная газета з назвай «Съешьте свою шляпу!» Адназвала за падрыхтоўку вечара «Катеос» — кафедра тэарэтычнага славянскага мовазнаўства. Перапоўненая зала шмат разоў узрывалася апладысмантамі, але, на маю думку, не столькі з-за бліскачага гумару,

якога якраз і не хапала, колькі з-за таго, што тамай амаль жонкага жарту былі выкладчыкі «Катеосі». Улюбёным сюжэтным ходам «апокрыфаў», напісаных, трэба сказаць, з добрым веданнем справы, было тое, як прафесар Супрун пераапрацуе прафесара Нормана, або наадварот. І што з гэтага стала. Былі і іншыя цікавыя нумары. Усё гэта добра. Калі б не адбыўся гэты амаль цалкам рускамоўны «отходняк» на... філалагічным факультэце Белдзяржуніверсітэта, дзе павіна выхоўвацца будучая культурная інтэлігенцыя нашай незалежнай краіны. Ягор КОНЕУ.

Бліжэй да... класікі

Сваю чарговую сустрэчу крынічане правалі ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры. Прысвятчалася яна 100-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча. Пра справы літ-аб'яднання расказаў А. Масарэнка. Свае творы, прысвечаныя класіку нацыянальнай літаратуры,

прачыталі Мікола Глевіч, Валерый Пазнякевіч, Алесь Палынін, Алесь Пашкевіч, Уладзімір Пучынін-Пірог і іншыя. Узрэлі вершы шчырае, непасрэднасцю, а яшчэ, што немалаважна, добрым густам. Мо і сапраўды, калі бліжэй да класікі, дык і лепш пішацца?

Фота М. АМЕЛЬЧАНКІ.

Каляды, масленіца... Нацыянальнае жыццё!

Калі не набылі яшчэ календар «Родны край» на наступны, 1992 год (які і сёлетні, ён пабачыў свет у выдавецтве «Беларусь», а сіладзены Аленай Законнікавай і Валыцінай Балвановіч), парупцесь зрабіць гэта найхутчэй. Канечне, цяперашні нагляд куды большы — усе 100 тысяч, але, думаецца, ахвотнікаў прыдаць яго знойдзецца значна болей.

Адным словам, паўстае са старонак штодзённіка нацыянальнае жыццё. А нацыянальнае жыццё — гэта і юбілей, скажам, Льва Сапегі (нарадзіўся ён 4 красавіна 1557 года). Спадар У. Арлоў сцісла, але ённа гаворыць пра тое, што значыць гэты дзень для Беларусі. Дарэчы, для супрацоўніцтва, напісанія артыкулаў прыцягнуты многія вядомыя пісьменнікі, журналісты, мастацтвазнаўцы. Імёны іх наўрад ці варты згадваць — прыйдзе наступны год і мы дзень за днём прачытаем календар.

Планы, планы...

Планы работы на наступны год разгледзела бюро сенцы паззіі Саюза пісьменнікаў Беларусі. У гаворцы прынялі ўдзел І. Багдановіч, Л. Турбіна, К. Жук і іншыя. Мярнуецца абмеркаваць шэраг кніг, арганізаваць выязныя пасяджэнні. Адным словам, планы... Як яны выканаюцца, даведаемся праз год.

у тым ліку Збор твораў у трох тамах, засталася ўдзячная памяць чытачоў і людзей, якія працавалі разам з К. Кірзенкам, сустраліліся з ім. Цяпер жа аб К. Кірзенку напімае і мемуарыяльная дошка (скульптар Э. Астаф'еў, архітэктар М. Ткачун), якая ў дзень 73-годдзя з дня нараджэння пісьменніка з'явілася на сцяне дома № 29 па вуліцы Пуліхава ў Мінску, у якім К. Кірзенка жыў з 1977 па 1988 год. Гонар адкрыць дошку выпала намесніку старшынкі Саюза пісьменнікаў Беларусі А. Пісьмянкову.

З нагоды ўрачыстасці адбыўся мітынг, які вяла намеснік старшынкі Партызанскага гарвыканкома г. Мінска А. Галалоб. А. Пісьмянкоў, а таксама галоўны рэдактар часопіса «Маладосць» Г. Далідовіч, пісьменніцы В. Аюлава, Г. Васілеўская гаварылі пра К. Кірзенку не толькі як пра вядомага творцу, але і як пра чужоўнага чалавека, які са спагадай ставіўся да людзей, нявала зрабіў для падтрымкі маладых літаратараў.

Сёлета 21 снежня спаўняецца 100 гадоў з дня нараджэння выдатнага беларускага царкоўнага, палітычнага і грамадскага дзеяча, вучонага і педагога кс. Адама Станкевіча. Сёлета выдавецтва «Беларусь» пачало рыхтаваць да друку кнігу выбранных твораў а. Адама, у якую ўвойдуць дзве вядомыя яго працы — «Родная мова ў святых» і «Хрысціянства і Беларускі Народ». Складальнік і рэдактар зборніка Ларыса Этанка ўключыла ў яго таксама два лісты святара: да нямецкіх і савецкіх уладаў. Другі з гэтых лістоў друкуецца сёння ў «ЛіМе».

Той, хто знаёмы з жыццёвым, святарскім і творчым шляхам а. Адама Станкевіча, ведае: ён марыў пра Беларускі Католіцкі Касцёл. Кніга, якая, на жаль, выйдзе не да юбілею кс. Адама Станкевіча, а пазней, выможа сведчыць пра гэта.

Як аўтар прадмовы і каментарыяў да зборніка, хачу зазначыць: а. Адам Станкевіч найменш характарызаваўся вузкім канфесійным светапоглядам. Ён бараніў правы праслаўных хрысціян з трыбуны Сейма Польскай Рэспублікі, ён крытыкаваў большавікоў не толькі за тое, што яны зчынілі касцёлы... І тут няма нічога даўнага. За Праваслаўную Царкву ў Расіі ды ў СССР заступаліся Папы Рымскія і Бенедыкт XV, Пій XI і Пій XII. Рабіць гэта ім загадваў хрысціянскі абавязак, усведамленне таго, што католіцызм — праслаўце — дзве галіны Адзінай Царквы.

Тут не магу не ўстры-

мацца ад палемікі. «ЛІМ» надрукаваў нядаўна працу гісторыка Леаніда Лыча «Рэлігія і мова». Не буду запяняцца на фактычных памылках, якія з'яўляюцца ў ёй. Спынюся на іншым. Шаноўны гісторык кіла да стварэння Беларускай Праваслаўнай Царквы, незалежна ад Маскоўскай Патрыярхіі і Беларускай Католіцкай Царквы, якая не залежала б ад Варшавы ды Ватыкана, і, мабыць, не здагадваецца, што гаворыць пра немагчымае.

Сапраўды, Беларуская Праваслаўная Царква (а дакладней — Беларускі Экзархат Рускай Праваслаўнай Царквы) пасля 25 жніўня апынулася ў даволі далікатным становішчы. Справа ў тым, што РПЦ зарэгістравана ў Міністэрстве юстыцыі РСФСР. БПЦ з'яўляецца, такім чынам, філіяй замежнай Царквы. Значыць, трэба аб'яўляць аўтакефалію. Але на Захадзе ўжо ёсць Беларуская Аўтакефальная Праваслаўная Царква, падзеленая, праўда, на прыхільнікаў мітрапаліта Ізяслава і архіепіскапа Мікалая.

Апроч таго, некалькі беларускіх прыходаў знаходзяцца пад амафорам архіепіскапа Новага Рыма — Канстанцінопаля непасрэдна, Украінцам будзе прасцей. Замежная Украінская Аўтакефальная Праваслаўная Царква была адзінока. Калі ў былой УССР пачаўся рух за самастойнасць Праваслаў-

най Царквы, прадсталяльнік УАПЦ мітрапаліт Мсціслаў быў абраны Патрыярхам. Цяпер — пасля анта 24 жніўня — Украінскаму Экзархату РПЦ раней ці пазней прыйдзецца сесці за стол перагавораў з Аўтакефальнай Царквою. У насітуацыі больш складаная. Як памірыць тры плыні ў замежным беларускім праслаўці? Як звесці ўсіх праслаўцаў беларусаў у адну Царкву? Тут многае залежыць не толькі ад добрае волі экзарха Філарэта, мітрапаліта Ізяслава ды архіепіскапа Мікалая. Тут — зяртаю ўвагу Л. Лыча — многа залежыць і ад Сусветнага Патрыярха, архіепіскапа Новага Рыма — Канстанцінопаля, які з'яўляецца першым сярод прадсталянікаў Праваслаўных Царкваў. Якую пазіцыю зойме ён?

Ніякая Праваслаўная Царква не можа быць абсалютна незалежна — усе яны, нават РПЦ, прызнаюць першынства канстанцінопалянскага Патрыярха. Уявім, што Філарэт, Ізяслаў ды Мікалай перадаюць узамежны недавер і нават варожасць, прыйдуць да гэтак жадаанае згоды і пачнецца будаўніцтва агульнай для бацькаўшчыны і дыяспары Беларускае Аўтакефальнае Праваслаўнае Царквы... І тады шмат што будзе залежаць ад Патрыярха Канстанцінопалянскага, ад прадсталянікаў памесных Царкваў. Ці прызнаюць яны нана-

нічасць новай БАПЦ? І ўжо зусім некананічнаю была б Беларуская Католіцкая Царква, не падпарадкаваная Святому Пасаду. Я разумею антываршавскі настрой спадара Л. Лыча. Але Ватыкан? Спадар Л. Лыч, мусяць, не вывучыў усе крыніцы і літаратуру, а яны сведчаць: не Ватыкан вінаваты, што Католіцкі Касцёл на Беларусі быў спольшчаны. Ватыкан ратаваў Уніяцкую Царкву ад распаўсю, якую намыслилі польскія католіцкія біскупы ў 1717 годзе. Здамо такое пытанне: ці выказалася хоць раз Апостальская Сталіца супраць беларускае мовы ў святых? Пытанне рытарычнае. У Рыме пры Пале Пію XII выдавалася рэлігійная літаратура для беларусаў. Пры Яне XIII быў скліканы XXI Сусветны (II Ватыканскі) Сабор, на якім была ўхвалена пастанова аб нацыянальных мовах у набажэнстве. Наступнік Яна XIII — Павел VI, пад чым кіраўніцтвам завяршаўся Сабор, — прыняў а. Уладзіслава Чарняўскага і ў прысутнасці грэка-католіцкага (уніяцкага) архімандрита а. Льва Гарошкі ўхваліў яго душпапярстваўскую ды перакладчыцкую дзейнасць. Ян Павел II зяртаецца да нашых суродзічаў і — праз радыё — да ўсіх нас у нашай мове. І гэта не поза, а пазіцыя, бо найперш абавязак Святога Айца перад Богам — захаваць адзінаства Царквы. Ці ж

можа рымскі пантыфік нагосьці адпрэчыць дзеля яго мовы? Зноў — рытарычнае пытанне. Што датычыць залежнасці ад Варшавы, дык яна не юрыдычная, не кананічная, а — скажам так — традыцыйная. Перадольце яе можна, калі будзе пабудавана Беларуская Католіцкая Царква, пра што і рупіўся а. Адам Станкевіч у 40-я гады. Але савецкі атэістычны ўрад і слухаць яго не скажуць — кінуў у лагер.

Будаўніцтва Беларускай Католіцкай Царквы немагчымае без Беларускае Дзяржавы. У час польскай акупацыі заходнія беларускія землі былі падпарадкаваны віленскаму архібіскупству і пінскаму біскупству.

Зважаючы на новыя палітычныя рэаліі, Апостальская Сталіца аднавіла архідыяцэзію Магілёўскую пад новым назовам — архідыяцэзія Менская і Магілёўская. Створана новая дыяцэзія — Гарадзенская. Яе парафіі больш не падпарадкоўваюцца архібіскупству Віленскаму. Адноўлена дыяцэзія Пінская — на гэты раз толькі ў межах Рэспублікі Беларусь.

Здавалася б, усё Ідзе выдатна. Яно так, але і не так. Справа ў тым, што біскуп Гарадзенскі не

падпарадкаваны мітрапаліту і архібіскупству Менскаму і Магілёўскаму. Калі будзе прызначаны біскуп Пінскі (цяпер яго абавязкі выконвае мітрапаліт Казімір), дык і ён не будзе падпарадкавацца Менску. Няма таго, што характарызуе нацыянальна-нацыянальную Царкву, — строгай іерархіі, Канферэнцыі біскупаў.

Калі ўрад Беларусі блэрэцца будаваць самастойную дзяржаву, ён павінен устанавіць цесныя адносіны са Святым Пасадом, і тады, я ўпэўнены, мы будзем мець Беларускую Католіцкую Царкву, на чале якое стаць архібіскуп і мітрапаліт Беларускі і Менскі (дасць Бог — і ў сане кардынала) з падпарадкаванымі яму біскупамі Пінскім і Гарадзенскім (магчыма, што пазней катэдра з'явіцца ў іншых гарадах). Гэтак паўстане Канферэнцыя біскупаў.

Два пытанні турбуюць мяне: ці разумее ўрад Беларусі ўсю важнасць праблемы, ці здольны ён адмовіцца ад атэістычнага комплексу ды прымаць і пачаць канструктыўнае супрацоўніцтва з Ватыканам?

Іншая справа: мова Касцёла, яго інтэграванасць у справы беларускага народа, беларускай культуры. Тут шмат што залежыць ад адмовы ад біскупаў ды святароў — ад нашае інтэлігенцыі, ад Беларускае Католіцкае моладзі. Хто з інтэлігентаў — католікаў пойдзе ў семінарыі выкладаць «свецкія» дысцыпліны, хто з маладых людзей устане перад спікусамі ды аддасць сябе на служэнне Богу? Анатоль СІДАРЭВІЧ.

Я ЗАУСЕДЫ разумею анармальнасць становішча Католіцкай царквы на Беларусі і смуткаваў душой. Католіцызм тут замест быць сябрам і аплотам беларускага народа, увогуле заўсёды быў зброяй яго прыгнёту і каленізацыі. Заўсёды маёй заветнай марай было размяшчэнне Католіцкай царквы на Беларусі, вываленне яе ад чужых ёй палітычных і нацыянальных ніццяў і накіраванне яе на Беларускі народны шлях.

З гэтай мэтай я нямаю ў свой час інфармаваў Папскіх пасада, але рэалізацыі маіх жаданняў заўсёды праціўіўся рашучы законнікі польскай нацыяналізму, і я заставаўся адзінока і зусім безабаронны.

У апошнія гады лёс даў мне магчымасць прадставіць беларуска-католіцкія планы Савецкаму ўраду і ў яго шукаць дапамогі ў іх вырашэнні.

8 снежня 1945 г. Савецкаму ўраду напісаў досыць аб'ектыўны і вычарпальны мемарандум. Сказанае там тут не паўтараю, хіба толькі мянмагае, і рэкамендую прыхільнаму чытачу праглядзець яго. Пасля гэтага на працягу года, па дадзеным пытанні было прадстаўлена мною Савецкаму ўраду яшчэ некалькі кароткіх запісак, у якіх выкладаліся мае тэарэтычныя погляды і прапанаваліся некаторыя практычныя меры.

З прычыны таго, што становішча Католіцкай царквы ў БССР у сэнсе нацыянальным застаецца ўсё тым жа, ды, акрамя таго, да яго далучалася яшчэ анармальнасць кананічная, — я асмельваюся прадставіць нашаму ўраду яшчэ гэтыя свае заўвагі да станоўчага іх разгляду.

1. Сучасная праблема Католіцкай царквы ў БССР і неабходнасць яе вырашэння.

Пачынаючы выкладанне гэтага мемарандума, я папярэдне абследаваў — асабіста і праз іншых асоб — па магчымасці ўсю БССР у галіне католіцкага там жыцця. Такім чынам, вывучыў я заходнія ўскраіны Заходняй Беларусі (Гродна, Ваўкавыск, Слонім), паўднёвыя (Ліда, Навагрудак, Пінск), усходнія (Ашмяны, Маладзечна) і паўночна-ўсходнія (Браслаў, Глыбокае, Дзісна). Абследаваў я ў сэнсе католіцкім таксама і Усходнюю Беларусь.

На тэрыторыі ўсёй БССР існуюць наступныя католіцкія епархіі: Мінская (кананічна ніколі не скасаваная, у мінулым уваходзіла ў склад Католическай Магілёўскай мітраполіі), Пінская (частка адышла да Польшчы) і Віленская (частка адышла да Літвы і частка таксама да Польшчы).

У Мінскай епархіі, і увогуле ўсходняй БССР, з прычыны закрыцця ўрадам католіцкіх касцёлаў і недапушчэння туды католіцкіх святароў, католіцкае жыццё зусім ненармальнае, але яно ёсць і католікі адтуль па рэлігійнай трэбы зяртаюцца за шмат кіламетраў у касцёлы Заходняй Беларусі, як у Ма-

Католіцкае пытанне і праект яго вырашэння

(Да ведама Савецкага ўрада)

ладзечна, Ракаў, Краснае, Налібокі, Рубяжычы, Нясвіж, Смагонь, Ліда, Гродна, а таксама бываюць часта і ў Вільні. Прыбываюць у гэтыя мясціны па справах сваёй душы беларускія католікі з: Мінска, Барысава, Бабруйска, Магілёва, Гомеля, Віцебска, Полацка, а таксама з розных дробных мястэчак і вёсак.

Рэлігійнае жыццё католікаў усходняй БССР на працягу амаль 30 гадоў савецкай улады вонкава нібы перастала існаваць, але фактычна пайшло некуды ў нетры душы, яно заглыбілася і загартавалася. Доказам гэтаму служыць хоць бы іх перагрынацыя па трэбы ў аддаленыя пункты, а таксама даўнія, захаваныя ім абразы і малітоўнікі (вядома, на польскай мове).

У заходняй БССР, як вядома, актыўна існуюць дзве католіцкія епархіі: Пінская і Віленская. Кіруюць імі, з-за адсутнасці ў БССР біскупаў, дэканы.

Пінскі біскуп Няміра знаходзіцца ў той частцы Пінскай епархіі, якая адышла да Польшчы (здэцка, у Бельску).

З Пінскай епархіі паехала ў Польшчу досыць шмат ксяндзоў, народы ж паехала параўнаўча няшмат. Паехалі як з Пінскай епархіі, так і з Віленскай галоўным чынам былыя польскія чыноўнікі, вайскоўцы, паліцыянтны, настаўнікі, асаднікі, памешчыкі, польскія партызаны і ўсялякага роду палітыканы, а народ, з малымі выключэннямі, застаўся на сваёй роднай зямлі.

Усіх ксяндзоў у Пінскай епархіі ў цяперашні час усяго толькі 22 чалавекі, адзін звычайна абслугоўвае некалькі парафій. Дэкан Барыск, карэныя палляк, жыве ў Баранавічах. Пры гэтым трэба адзначыць, што Пінская епархія ў апошні час увайшла ў больш блізкую сувязь з Віленскім архібіскупствам Рэйнісам.

У Віленскай епархіі заслугоўваюць увагі тры дэканы: Зянкевіч у Глыбокім, Баневіч у Лідзе і Курыловіч у Гродне. Некалькі на іх уплывае Ялжыкоўскі — не ведаю, але ведаю, што ўсе яны тры знаходзяцца ў кананічнай сувязі з Рэйнісам, што гэтую сувязь Курья Рэйніса асабліва адчувае ў апошні час і што ўсе яны тры, з прычыны таго, што ў БССР застаецца мноства католікаў, у Польшчу ад'язджаць не збіраюцца.

Дэканы: Зянкевіч і Курыловіч — гэта людзі старэйшага веку, салідныя, заслужаныя ў епархіі, заўсёды былі вядомыя, як нешавіністы. Зянкевіч у свой

час нават называў сябе беларусам, ведае беларускую мову і ў некаторай ступені карыстаецца ёю. У часы Польшчы недзе ў 1923—1924 годзе за карыстанне беларускай мовай нейкі польскі капрал у м. Ляомпіле (Дзісенскі павет) дэкана Зянкевіча ўдарыў шабляй па галаву.

Курыловіч, жывучы доўгія гады ў Гродне, у згушчанай польскай атмасферы, практычна з бел. праблемай не сустракаўся, але ў гутарцы са мной падкрэсліваў у прыняцце неабходнасць у некаторых мерах у католіцкім царкоўным жыцці карыстацца беларускай мовай. Зрэшты, ён заўсёды быў вядомым такім.

Што датычыць колькасці паехаўшых католікаў з Віленскай епархіі ў Польшчу, то трэба паўтарыць сказанае пра такі ж выезд з Пінскай епархіі. З Віленскай епархіі, што знаходзіцца ў межах БССР, у Польшчу паехалі католікі такога ж роду, што і з Пінскай і галоўным чынам з гарадоў і мястэчак; а з вёсак паехала вельмі нязначная колькасць.

Выключэнне ў гэтых адносінах складаюць некаторыя прыходы Ашмянскага і часткова Лідскага дэканатаў, дзе сяляне польскай палітычнай прапагандай былі ўцягнуты ў польскі партызанскі рух і дзеля гэтага, баючыся праследвання з боку Савецкіх уладаў, павінны былі пакінуць сваю радзіму. Так, напрыклад, у Ашмянскай парафіі было 12 тысяч парафіянаў — засталася 8—9 тысяч, астатнія паехалі, у Гальшанскай парафіі (Ашмянскі дэканат) было парафіянаў 8 тысяч — засталася 5—6 тысяч, астатнія паехалі. На гэтым выездзе і скончыўся; з іншых мясцін таго ж Ашмянскага і суседняга Вішнеўскага дэканатаў масавага выезду ў Польшчу не было. Так, напрыклад, з Багданава, Крэва, Баруноў, Забрэззя, Вішнева і іншых мясцін у Польшчу католікаў паехала вельмі няшмат. Таксама прывяду для прыкладу парафію Суботніка, дэканата Вішнеўскага (мяжуюць з Лідскім і Ашмянскім): тут усе католікі ўсе зарэгістраваны на выезд, але ад'язджаць не хочуць і фактычна паехала вельмі мала.

Што тычыцца ксяндзоў, то з прычыны няхваткі католіцкага духавенства паедуць ужо нямногія з іх.

Апошнім часам дэканы ад Савецкіх уладаў (упаўнаважаныя па справах культуры) атрымалі штосьці накштат рэка-

мендацыі. Паведамляць ксяндзам паллякам, якія зарэгістраваны да выезду, каб яны ехалі ў Польшчу. Можна, гэта і падзейнічае на выезд некаторых, але большасці сумленне не дазволіць пакінуць парафіянаў-католікаў на волю лёсу.

На маё пытанне ксяндзам, навошта яны рэгістраваліся, адказвалі: «Мы гэта зрабілі на выпадак выезду нашых парафіянаў, але паколькі парафіяне не ад'язджаюць, мы іх пакінуць не можам».

Дэкан Лідскі Баневіч параўнальна малады і новага польскага выхавання, але з размовы відна, што ён таксам падзяляе погляды іншых дэканаў. У яго падпарадкаванні ёсць 18 ксяндзоў, якія кіруюць дзюма—трыма парафіямі.

Словам, як бы там ні было, але ў БССР застаецца колькасць католікаў настолькі значная, а колькасць духавенства настолькі малой, што ўсёй гэтай справы пакінуць без вырашэння немагчыма.

Вядома, колькі ўсіх католікаў у БССР — у цяперашні час дакладна ніхто і колькі іх будзе ў канчатковым выніку, — таксама тых, якія могуць выйсці паехаць, не ведаю, але па маіх меркаваннях і падліках іх усё ж застаецца прыблізна мільён. Такая колькасць католікаў чакае ад свайго ўрада дапамогі ва ўпарадкаванні свайго рэлігійнага жыцця. Гэтая ж дапамога і ўпарадкаванне павінны быць кананічнымі, бо толькі кананічны падыход да католіцкай праблемы змога ізяляваць польскія ў БССР уплывы ў гэтай праблеме і ўсё католіцкае жыццё накіруе ў роднае беларускае рэчышча.

Ды і сам Ватыкан, пакуль няма кіруючага Католіцкай царквой у БССР беларуса, кананічна ўстаноўленага, вымушаны карыстацца ў католіцкім тут жыцці паллякамі і глядзець на беларускіх католікаў праз польскую прызму.

Неарганізаваныя і некананічныя ўмовы жыцця беларускіх католікаў у БССР толькі замацоўваюць іх за паланізмам і ў выніку непазбежна вядуць іх да поўнай паланізацыі, нягледзячы на савецкую дзяржаўнасць і савецкія ўмовы жыцця.

Толькі кананічна пастаўлены адміністратар, з дакументам у руках ад Папы, беларус, ляльны да Савецкага ўрада, адведаўшы асабіста кожную католіцкую парафію і яе прабачка, асабіста з усімі пагутарыць, да ўсяго прыгле-

дзеўшыся і прыслушаўшыся, спазнаўшы ўсе настроі і патрэбы, — зможа ўзяць у рукі кіраванне і арганізацыю Католическай царквы ў БССР, накіроўваючы гэтую царкву на новы, гістарычны, беларускі народны шлях.

2. Праект стварэння часовай адзінкі кіравання каталіцкімі справамі ў БССР.

Для гэтай справы трэба абавязкова выкарыстаць архібіскупа Рэйніса. Ён, праз уплываважанага па справах культуры ў Вільні, звяртаецца ў Ватыкан, выкладае становішча Католическай царквы ў БССР, магчымасці яе рэарганізацыі і прапаноўвае яму прызначыць сюды Апостальскага адміністратара, падкрэсліваючы, што такім павінен быць беларус, які ведае беларускі народ, умее і жадае працаваць на каталіцкай царкоўнай ніве ў новых савецкіх умовах. Такі адміністратар быў бы часовым: яго задачай было б наладзіць каталіцкія справы ў БССР, узгадняючы іх з новымі ўмовамі, і стварыць тут епархію; епархію атрымаюць біскупам на чале з мітрапалітам, ствараецца бел. кат. кіраванне і адміністратара роля гэтым і закончылася б.

Кандыдата на пост Апостальскага адміністратара рэкамендуе ім Рэйніс сам ці прадстаўляе яго на меркаванне Папы. Небяспечна для ўрада ў такой пастаноўцы справы няма, бо без яго згоды справа гэта зусім немагчыма, ды і сам Папа, не даведаўшыся пра кандыдата ў Рэйніса, на гэтую пасаду нікога не прызначыць. Факт жа неадтрымання Савецкім урадам дыпламатычных адносін з Папскім Пасадам, па-мойму, у гэтай справе таксама ніколі не перашкаджае, бо зварот Рэйніса да Папы сведчыць бы толькі аб свабодзе веравызнання ў СССР.

Магчыма, што Папа, замест прызначэння для БССР самастойнага адміністратара, проста ўпавявае для беларускіх каталіцкіх спраў самога ж Рэйніса, які ад сабе прызначае для БССР ўвогуле, альбо толькі для якой-небудзь яе часткі, свайго генеральнага вікарыя. Канечне, і гэта было б выйсцем са становішча, якое склалася, але яно не дае поўнай кананічнай свабоды і аўтарытэту беларускаму адміністратару і цягне за сабой цэлы шэраг перашкод практычнага характару.

Па гэтым пытанні даводзілася мне (канечне, гіпатэтычна) неаднаразова гутарыць з віднымі прадстаўнікамі літоўскага духавенства. На гэтую тэму разважалі яны наступным чынам: — для архібіскупа Рэйніса такая пастаноўка справы была б нават пахвальнай, бо яна сведчыла б аб даверы да яго беларусаў, і ён на гэтую пасаду адшукаў бы адпаведнага беларуса, Папскі ж Пасад на ўсё гэта па ўсёй верагоднасці згадзіўся б, бо ён меў бы справу з біскупам, якому давярае, але невядома, ці ўзяўся б за гэтую справу сам Рэйніс, маючы на ўвазе падкопы палякаў, якія сумненна палічылі б такое рашэнне каталіцкай праблемы ў БССР за яўнае жаданне літоўцаў умяшвацца... у польскую справу (бо такім яны лічаць каталіцызм у БССР). Іншая справа — адміністратар беларус, надзелены дакументальным кананічным паўнамоцтвам на самастойнае кіраванне Католическай царквой у БССР, — яму і карты ў рукі, — казалі мае літоўскія суразмоўнікі.

Вядома, і беларус з боку польскага нацыяналізму меў бы вялікі пераход, але яго становішча было б калі з аднаго боку зусім новым у гісторыю, то тым не менш, з другога — зусім натуральным: для беларускага народа Папа прызначыў беларуса і з боку палякаў ніякім супрацьдзеяннем няма месца.

Значыць, адзіным правільным вырашэннем каталіцкай справы ў БССР — гэта стварэнне самастойнай кананічнай беларускай адзінкі кіравання, незалежнай ні ад палякаў, ні ад літоўцаў. Так арганізаваную Католическую царкву на Беларусі, якая кананічна залежыць толькі ад Папы, з поўным правам можна назваць беларускай каталіцкай народнай царквой.

Па маім меркаванні, ва ўсёй БССР ужо знайшлося б беларускіх ксяндзоў чалавек 20, ды столькі ж мясцовых палякаў, ненацыяналістаў, якія ведаюць беларускую мову, не маюць намеру выязджаць з БССР і гатовы працаваць для Католическай беларускай царквы на новых беларускіх пачатках.

Такім асобам можна было б даручыць больш адказныя царкоўныя месцы. Спадзяюся, што пры сур'ёзнай і саліднай пастаноўцы з мясцовых палякаў ксяндзоў яшчэ больш знайшлося б ахвотных і лаяльных работнікаў. Помню, як у гады 1919—1925 у Віленскай епархіі, у часы тут памерлага ўжо біскупа Матулевіча (літовец), які надаваў каталіцкаму жыццю сярэд беларусаў

беларускі характар, з'явілася ўсё больш і больш ксяндзоў, мясцовых палякаў, або, правільней, апалчаных беларусаў, якія ахвотна і, можна сказаць, масава запісаліся беларусамі і пачыналі карыстацца беларускай гаворкай у касцёлах. Да такіх належалі і цяперашні дэкан Данкевіч у м. Глыбокае. Палякі, аднак, гэты рух хутка спынілі.

Для перавыхавання існуючага духавенства і для стварэння новых беларускіх кадраў давалася б арганізаваць кароткатэрміновыя курсы і адкрыць пастаянную беларускую каталіцкую духоўную семінарыю.

Месцам знаходжання адміністратара Беларускай Католическай Царквы, па-мойму, павінен быць г. Мінск, які сталіца Беларускай Рэспублікі, а калі б чамусьці гэта было недапушчальным, то г. Ліда, як вылава чыгуначная станцыя і больш-менш цэнтральны гарадок заходняй Беларусі.

Заканчваючы гэты раздзел майго мемарандуму, я павінен яшчэ дадаць наступнае: зварот архібіскупа Рэйніса да Папы ў справах Беларускай Католическай Царквы неабходны; ён, калі б нават адрозу справы і не вырашыў, то ва ўсякім выпадку многае выясніў бы.

Зрэшты, мне здаецца, што адказ з Ватыкана ў гэтай нашай справе быў бы па крайняй меры да некаторага ступені пазітыўным, тым больш, што да маіх вушэй даходзілі чуткі, што Папа Пій XII, пры няўдзячнай згоды Савецкага Урада, схільны стварыць для БССР Беларускаю Католическую Царкву як самастойную адзінку.

Вырашэнне ж каталіцкай праблемы ў БССР без звароту да Папы толькі сваімі мясцовымі сродкамі, гэта значыць — толькі пры дапамозе архібіскупа Рэйніса, уяўляецца мне, што ясна будзе відаць з ніжэйсказанага, — небяспечным вялікімі цяжкасцямі, нечым палітычным, без перспектывы, а магчыма, нечым і зусім немагчымым.

Так мне здаецца. Наколькі ж я зразумеў, здалёку закранаючы гэтае пытанне ў размове з Рэйнісам, ён той жа думкі. Але калі Савецкія ўлады адкінуць мой план і Рэйнісу на зварот да Папы не дазваляць, тады засталася б толькі адно: грунтоўна і канчаткова выясніць усе кананічныя і фактычныя магчымасці Рэйніса, яго жаданні, намеры і на падставе высветленага вырашыць: ці брацца за каталіцкую справу ў БССР, ці лепш пакінуць яе на волю лёсу.

3. Практычныя абгрунтаванні майго праекта

Бліжэйшыя і практычныя прычыны прытрымлівання выкладзенага мною праекта стварэння самастойнай адзінкі кіравання Католическай царквой у БССР будуць наступныя:

Каталіцкія масы ў БССР ўвогуле, а на заходніх ускраінах асабліва, з'яўляюцца каталікамі глыбока свядомымі, часта фанатычнымі, бясконца любяць сваю Католическую царкву ў яе традыцыйна польскай форме. І таму вырашэнне гэтага пытання ў новых савецкіх умовах і кіраванне Католическай царквы ў БССР на новы, беларускі шлях, павінна быць строга кананічным, паслядоўным, цярплівым і тактоўным. Найменшая няўважлівасць у гэтай справе, нетактоўнасць ці нястрымны імпульс могуць праваліць усю справу і аскандаліць таго, хто за яе возьмецца.

Не трэба забываць, што сярод беларускіх каталікаў захоўваюцца традыцыйныя рыскі і часта варожай да каталіцтва рускай царскай палітыкі, а таксама традыцыйны барацьбы і пакут іх дзядоў за сваю веру. Да большавікоў у гэтай справе ў каталікаў зусім няма даверу, бо яны не толькі таксама рускія, а яшчэ і вялікія атэісты.

Дарэчы сказаць — забойства польскімі нацыяналістамі майго бацькі і брата толькі за тое, што яны адкрыта сябе называлі беларусамі, у праектаванай намі справе служыць красамойнай ілюстрацыяй.

Прыступаючы да рэалізацыі плана вырашэння каталіцкага пытання ў БССР, трэба таксама мець на ўвазе, што сур'ёзнай тут перашкодай будзе Ялбыжоўскі, які з'яўляецца кананічна ўстаноўленым кіраўніком Віленскай мітраполіі і, як мітрапаліт, ён мае падставы ўмяшвацца ў каталіцкія справы ўсёй заходняй Беларусі, яго мітраполіі. Ялбыжоўскі — гэта вялікая была б перашкода ў нашай справе і для Рэйніса ў сэнсе юрыдычным і фактычным. Тое ж самае, хоць далёка ў меншай меры, тычыцца і піскага біскупа Няміры. Рэалізацыя ж плана ў маім аспецце, як я яго разумею і ўяўляю, папярэдне і непазбежна вяла б да знішчэння ўсялякіх кананічных паўнамоцтваў Ялбыжоўскага і Няміры ў адносінах да Беларусі, што, зрэшты, у звароце Рэйніса да Папы і павінна быць ясна пастаўлена.

Нельга таксама забываць, што яшчэ сярод палякаў, які мірнаў, так і духоўных, ёсць асобы, якія лічаць, што ў БССР яшчэ абавязвае Канкардат Польшчы з Апостальскім Пасадам, падпісаны ў 1925 годзе, і што згодна яму, як абвясчае §23, увядзенне якой-небудзь іншай, не польскай мовы ў Касцельнае жыццё без дазволу канферэнцыі польскага епіскапата, не дапускаецца. Найменшая ж рэалізацыя майго плана і ў гэтых адносінах прачысціла б атмосферу і паклала б мяжу падобнага роду анахронізмам.

Далей, каталіцызм у сваёй польскай форме ў беларускі народ укараняўся на працягу 400—500 гадоў. Значыць, нельга ствараць становішча пераінтэграцыі адным толькі расчырненнем яра, механічна на працягу якога-небудзь года і без яўнага Папскага аўтарытэту. Стварэнне но-

вай Католическай царквы на Беларусі павінна праводзіцца шляхам строга зваляцыйным, паступовым, хоць тым не менш упэўнена і рашуча. Трэба перавыхаваць народныя масы і клер, каб яны зразумелі, што каталіцызм на Беларусі павінен быць беларускім і служыць інтарсам беларускага народа. Таму ўсялякія пачынанні ў гэтай справе павінны быць яўна кананічнымі, каб пазбегнуць усялякіх падарэнняў і новых перашкод. Без яснай у сэнсе кананічным пастаноўкі каталіцкага пытання ў БССР, вырашэнне яго ўвогуле немагчымае, бо тады нават і тое духавенства, на якое ўвогуле можна разлічваць, на супрацоўніцтва не пойдзе і нашага планавання не падтрымае. Усялякая ж лямка і дыверсія ў царкоўна-рэлігійных справах прывяла б толькі да большай дэмаралізацыі мас і, каб не сказаць больш, — поўнага ахалоджвання да Савецкага ўрада. Як вядома, Маркс і Ленін у сваіх творах, са свайго матэрыялістычнага пункту гледжання, у галіне рэлігіі рэкамендуецца асцярэжнасць і ганьць усялякія рэпрэсіі і гвалт.

Зрэшты, сама назва: Беларускае Католическае Царква — у каталіцкім свеце Беларусі, а таксама і за межамі яе выкліча падарэнне; многія снажучы, што Царква гэтая хутэй будзе рускай, чым беларускай, бо ў БССР беларуская мова ў дзяржаўным жыцці чамусьці зусім не ўжываецца, замест яе паўсюль пануе выключна руская мова, ды, акрамя таго, для многіх значэнне слова «беларускі» атаясамліваецца са словам «рускі».

Далей, цяжкія пастаўкі і частыя злоўжыванні пры ўзяцці іх, хабарніцтва, п'янства, хаос, галодныя і абарваныя полчышчы людзей з усходу БССР і ўвогуле СССР — усё гэта вельмі насцярожыла каталіцыя (ды не толькі каталіцыя) масы ў Беларусі да ўсяго Савецкага.

І таму, пачынаючы стварэнне такой сур'ёзнай і нават вялікай гістарычнай справы як незалежнай Беларускае Католическае Царква, усё гэта трэба ўлічыць і ўзброіцца самай надзейнай зброяй: зброяй жа такой у дадзеным выпадку несумненна з'яўляецца Папская юрысдыкцыя, выдазеная дакументальна асобе якой накіравана будзе гэтую справу рэалізаваць.

4. Агульнае абгрунтаванне майго праекту і яго значэнне

Акрамя прычын бліжэйшых, практычнага характару стварэння адзінкі кіравання Католическай Царквой на Беларусі, і пры тым выкладзеным мною парадкам, — існуючы прычыны агульныя, больш асноўныя і істотныя. Вось яны:

стварэнне такой справы бяспрэчна сведчыла б пра большую дзяржаўную самастойнасць і сталасць БССР і ўзвысіла б яе прэстыж на міжнароднай арэне.

Ды не толькі для БССР, а і для ўсяго СССР такі факт меў бы за мяжой нашай краіны велізарнае значэнне: — гэта зрабіла Масква — казалі б у свеце. Аўтарытэт Савецкага Урада ў вырашэнні і такіх пытанняў, як рэлігійна-царкоўныя, узрос бы, а ўвесь — каля 400 мільёнаў — каталіцкі свет на чале з Папам, біскупамі і кардыналамі ў меркаваннях сваіх пра СССР вымушаны быць больш мяккім і свае да нашай рэлігійнай настроі, поўныя насцярогі, падарэнняў і нетаварыскасці, безумоўна, змяніў бы на лепшае. Калі Папа і католікі ўсяго свету ўвогуле нетаварыскія да СССР, то прычына гэтага настрою — у перакананні, што ў нас Католическае Царква пазбаўлена свабоды наладжваць сваё жыццё па правілах сваіх канонаў.

Увогуле, кананічнае ўладжанне каталіцкіх спраў у БССР — гэта першы крок на шляху да ўпарадкавання адносін паміж СССР і Ватыканам; станючы ж адносін гэтых, па-мойму, вельмі важны фактар аўтарытэту СССР і яго ўплыву на жыццё ва ўсім свеце.

У выніку апошніх сусветных падзей ажыла славянская ідэя. Для яе развіцця і ўмацавання стварэнне ў БССР Беларускай Католическай Царквы, як самастойнай адзінкі, таксама мела б пазітыўнае значэнне. Вядучую ролю сярод славянскіх лёс уручыў Савецкаму Ураду. Сярод славянскіх нямаля каталікаў: беларусы, украінцы, палякі, чэхі, харваты. Свабодная, адроджаная, кананічна самастойная, Беларускае Католическае Царква, створаная пры прыхільным садзеянні Савецкага Урада, была б фактарам, які паслабляе сярод славянскіх каталікаў (і не толькі каталікаў!) нетаварыскія настроі да СССР і стварае ў іх пачуцці сімпатыі.

Адной з галоўных задач Беларускай Католическай Царквы было б, на глебе лаяльнасці да дзяржавы, узвысць свой народ духоўна. Мараль беларуская, або матэрыялістычная, і хрысціянская, як бы яны па сутнасці не розніліся паміж сабой, у практыцы яны зыходзяцца і кожная сваімі сродкамі і ў сваёй галіне, дружна могуць працаваць на працоўныя масы, на працоўную дзяржаву. А з мараллю ў нас вельмі кепска: вайна яе ў корані надарвала; глеба маральнасці ў нас патрабуе працяглай, упартай і сістэматычнай працы. Бо без маралі ніякае грамадства, а тым больш дзяржава, немагчымае. Галоўная мэта хрысціянскай маралі — выхаваць сумленнага чалавека, а сумленны чалавек гэта тое самае, што і добры грамадзянін. Правільна разважаў Тэртуліян, а за ім багаслаўны Аўгустын, які гаварылі: «Няхай тыя, якія жакуць, што вучэнне Хрыста варожое дзяржаве,

дадуць такіх салдат, такіх грамадзян, такіх мужа і жонку, такіх жанок, бацькоў і дзяцей, такіх суддзяў, такіх плацельшчыкаў і такіх урадоўцаў, якія павінны быць згодны з хрысціянскім вучэннем і якіх гэтае вучэнне выхоўвае».

Цікава ў нашым пытанні таксама меркаванні знакамітага рускага філосафа Уладзіміра Слаўёва (1900), сына вядомага рускага гісторыка Сяргея Салаўева, выказаныя паўстагоддзя назад, але ў многім яшчэ актуальныя і сёння. Вось некаторыя з іх:

У артыкуле «Пагадненне з Рымам і маскоўскія газеты (1883 г.)» ... (неразборліва. — Л. Э.) Л. Салаўёў піша: «Сказаць, што католікі могуць абыходзіцца без біскупаў, значыць сказаць, што яны могуць абыходзіцца без каталіцтва; несумненна могуць, як людзі ўвогуле, але як католікі — рашуча не могуць. Католік без пастаўленага Папам біскупа, — усё роўна, што пратэстанты без Бібліі ці старавер без старадрукаваных служэбнікаў». (Собр. соч., т. IV, стр. 118). Я б да гэтага дадаў: каталіцызм без кананічных біскупаў, што камунізм без «Капітала» Маркса.

У другім артыкуле «Аб царкоўным пытанні» У. Салаўёў так разважае: «У нас ёсць і асабліва прычына для ўстанавлення правільных адносін з Папскім Пасадам, менавіта неабходнасць аддзяліць інтарэс каталіцтва ад пананізму. Такое аддзяленне ёсць справа цяжкая і складаная, але першай умовай для яго ва ўсякім разе з'яўляецца прамое ўзаемае прадстаўніцтва Расіі і Рыма. Без гэтага адзінага прадстаўніка Рымскай царквы ў нас, адзінага прадстаўніка паміж намі і папствам аказваюцца польскія біскупы, і такім чынам атаясамліваюцца каталіцкай і польскай справы становіцца непазбежным» (Собр. соч., т. IV, стр. 131).

І нарэшце, у артыкуле «Польская нацыянальная царква» Л. С., падкрэсліваючы, што такога ж погляду і Каткоў, вядомы публіцыст славянафіл, гаворыць: «Католическая царква сама па сабе нейтралізаваная і неабяспечная Расіі, мы можам і павінны жыць у добрым міры з Папам; нам варожая толькі большасць польскага духавенства, паколькі ў ім элемент нацыянальна-палітычны пераважае над рэлігійна-царкоўным, г. зн. каталіцкім. Адсюль прамое заключэнне: у рускіх інтарэсах неабходна ўмацаваць сувязь польскага духавенства з вярхоўнай уладай Папы, як з пачаткам нейтральным, які стрымлівае і ўціхамірае нацыянальна-палітычныя захапленні палякаў. І на самай справе, ясна, што калі ксяндзы вінаватыя ў польскім, выклічна польскім, антырускім фанатызме, то ў Папы такога фанатызму быць не можа і пры мірных і таварыскіх адносінах урада да рэлігійна-царкоўных інтарэсаў нашых католікаў, рымскі ўплыў на іх можа быць толькі жаданай падмогай для дзяржаўнай улады ў яе мірных і справядлівых мэтах» (Собр. соч., т. IX, стр. 65). Да гэтага толькі варта было б дадаць, што ў цяперашні час ужо гаворка ідзе пра ўмацаванне з Папам не Польскай Католическай Царквы, а Беларускай Католическай.

Рымскі сенатар Катон заканчваў кожную сваю прамову наступнымі словамі: «Carthaginei defendam esse» («У астатнім, мяркую, што Карфаген павінен быць разбураным»). Так і я лічу, што Беларускае Католическае Царква павінна быць створана для дабрабыту беларускага народа і ўсяго СССР.

Акрамя таго, пераймаючы таго ж Катона, — няхай даруе мне Савецкі Урад! — я яшчэ раз прашу знайсці магчымасць перагледзець справу беларускага ксяндза Віктара Іванавіча Шутковіча, сасланага ў лагер (Сухабязводнае, Горкаўская вобл.) на 10 гадоў, і вызваліць яго, дазволішы яму паехаць у Вільню. Я не ўваходжу ў сутнасць яго справы, бо я гэтай справы не ведаю, але я чужою ведаю гэтага чалавека і я глыбока перакананы ў яго невінаватасці.

У заключэнне яшчэ прашу Савецкі Урад гэтак жа аб вызваленні беларускіх каталіцкіх ксяндзоў: Фабіяна Абрантовіча, які знаходзіцца, па маім звестках, з 1939 г. у адной з маскоўскіх турмаў, а таксама Андрэя Цікоты, Восіпа Германовіча і Падзявы, якія былі ў час вайны ў Харбіне, а цяпер, па ўсёй верагоднасці, знаходзяцца таксама ў распрадзэнні нашага ўрада. Усе яны свядомыя беларусы, таленавітыя і культурныя людзі.

Словам, усе сумленныя намаганні і ўсе сумленныя сродкі да стварэння ў БССР Беларускай каталіцкай самастойнай Царквы!

Маюць такую сваю Царкву католікі літоўцы і латышы, няхай жа яе маюць і католікі беларусы!

Няхай ажыццявіцца гэтая вялікая гістарычная справа ў азнаменаванне 30-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай Рэвалюцыі!

Вільнюс, 20.III. 1947 г.

Публікацыя Ларысы ЭТЭНКІ [з нязначнымі скарачэннямі].

«Да сустрачы ў Мінску!»

«Вялікі дзякуй, пан Фердынанд! Чакаем вас у Мінску», — з такімі словамі развіталіся ў канцы верасня ўдзельнікі фальклорна-этнографічнага ансамбля «Неруш» з Фердынандам Нойрайтэрам, аўстрыйскім перакладчыкам і даследчыкам беларускай літаратуры. Год таму сп. Фердынанд упершыню пачуў пра моладзь, якая шануе народнае мастацтва і з любоўю нясе яго людзям. Тады і ўзнікла ідэя культурнага абмену фальклорнымі калектывамі. І толькі знаходзячыся ў Аўстрыі, мы зразумелі, колькі трэба было прыкласці клопатаў і намаганняў, каб здзейсніць задуманае.

Спадзяёмся, што клопаты не былі дарэмнымі. Ансамбль «Неруш», якім ужо амаль дзесяць год кіруе Валянціна Гладкая (музычны кіраўнік Іосіф Рэут), — лаўрэат многіх міжнародных фальклорных фестываляў. У яго рэпертуары вялікая разнастайная праграма, куды ўваходзяць купальскія, жніўныя, зімовыя, веснавыя, рэкруцкія, любоўныя, жартоўныя песні і танцы. Увазе аўстрыйскага глядача была прапанавана толькі адна найбольш цікавая і багатая яе частка — «Беларускае вяселле». Звычайна кожны канцэрт ансамбля пачынаўся невялікім уступным словам, у якім аўтар гэтых радкоў разам са сп. Фердынандам (які перакладаў з беларускай на нямецкую мову) распавядаў прысутным аб Беларусі, аб ансамблі і той праграме, якую яны ўбачаць. Перад вачыма глядачоў прайшлі ўсе этапы традыцыйнага абраду вяселля: заручыны, зборная субота, пасад, каравай, ад'езд маладой да маладога...

Сказаць, што выступленні былі добра прыняты — гэта нічога не сказаць. Трэба было бачыць твары людзей — расчуленыя і ўсмешлівыя, сумныя і вясёлыя. Ціха, праніжнёна спяваюць дзяўчаты, мелодыя, поўная смутку, заварожвае. Некалькі жанчын прыкладваюць да вачэй хустачкі. Ды і як тут не расчуліцца, калі бачыш на сцэне маладую прыгожую дзяўчыну з непадробнымі слязамі ў вачах. Сапраўды, нявеста ў выкананні Вольгі Лажко расчуліла сэрцы аўстрыйскіх жанчын. Аднак, якое ж вяселле без жартаў, сяброўскіх кпінаў, без заліхвацкіх прыпевак і скокаў! І зусім ужо немагчыма ўявіць сабе беларускае вяселле без свата, такога зухаватага ды вясёлага, як Любечкі Віталь. Ён і пажартуе, і пачастуе, і вокам маргне, і песню зацягне.

І вось ужо моцныя мужчынскія галасы падахлілі, панеслі: «Ой, ішоў казак з Дону»...

Не шкадавалі сіл музыканцікі — пазаліхвацку молада і бадзёра гучала ў выкананні І. Руэта, У. Раманава, І. Лешчанкі, А. Шыла «Беларуская полька», «Крыжачок». Усіх зачараваў танец «Падшачка» — пяшчотнай мелодыяй, зграбнымі маладымі постацамі, улюбёнымі позірамі... А калі загучала плясавая «Там на лужку, на лужку», цяжка было ўсядзец і гасцям, і гаспадарам. З задавальненнем адгукаліся салідныя гэры і стрыманыя фрау на запрашэнні да танца нашых дзяўчат і хлопцаў.

Канцэртнае турне пачалося ў цэнтры горнай Аўстрыі — горадзе Лінцу. Там у палацы культуры і адбыўся першы канцэрт. Можа, таму ён і здаўся для многіх удзельнікаў ансамбля асабліва цяжкім. Па словах адной з салістак ансамбля, Пётрыкавай Наталлі, адчувалася нейкае напружанне, насцярога, якія, аднак, прыкметна раставалі ад канцэрта да канцэрта. А іх было нямала: у Нідэральме, Дзюрнбергу, Матэ, Зальцбургу, Штокерау. (Дарэчы, Штокерау з'яўляецца горадам-пабрацімам нашых Баранавічаў. Таму не дзіва, што тут, як нідзе, ведаюць пра Беларусь і беларусаў).

Людзі падыходзілі да маладых артыстаў, дзякавалі, цікавіліся нашым нацыянальным строём. Пасля аднаго з канцэртаў кіраўнік аўстрыйскага фальклорнага ансамбля сп. Новых падыяліўся сваімі ўражаннямі, зазначыўшы пры гэтым, што ён бачыў выступленні многіх фальклорных ансамбляў з Чэхіі, Польшчы, Вен-

Ансамбль «Неруш».

Фота Ул. КРУКА.

гры, Югаславіі, аднак ансамбль «Неруш» выгадна вылучаецца сярод іх. Перш за ўсё адсутнасцю залішняй тэатралізаванасці, сваёй натуральнасцю, адчуваннем сапраўднасці тых дзеянняў, што адбываюцца на сцэне. Яго думку працягнуў доктар Г. Відэр, які таксама прысутнічаў на некалькіх канцэртах ансамбля. Ён сказаў: «Часам ствараецца такое ўражанне, што мы знаходзімся дзе-небудзь у беларускай вёсцы і з'яўляемся непасрэднымі ўдзельнікамі вясельнага абраду».

Чатыры з сямі праведзеных у Аўстрыі дзён нашы хлопцы і дзяўчаты жылі ў сем'ях. Сем'і былі самыя розныя і па дабрабыце, і па ўмовах, і па складзе, аднак нязменнымі для ўсіх былі — гасціннасць, сардэчнасць, прыветлівасць. З удзячнасцю гаварылі нерушанцы аб сямействах Новых, Цыбінген, Штутгер, Хагенауэр, Лінднэр, Аўфшнайтэр, Візэр і інш. У вольную ад канцэртаў часіну вяліся шчырыя размовы (як бы мы казалі — на англійска-нямецкай трасянцы), спявалі песні, гучала музыка. А нашыя хлопцы нават частавалі гаспадароў уласна прыгатаванымі дранікамі.

Я разам з дачкой Наталляй, удзельніцай ансамбля, жыла ў гасціннай сям'і Фердынанда і Марджоры Нойрайтэраў.

Мы мелі мажлівасць пазнаёміцца з вядзённым хатняй гаспадаркі і па-добраму пазайздросціць Марджоры — столькі рознай тэхнікі! Але больш за ўсё мяне ашаламіла знаёмства з бібліятэкай сп. Ф. Нойрайтэра. Не хаваючы сваёй гордасці, гаспадар паказаў старыя фаліянты, кнігі беларускіх вучоных-даследчыкаў, паэтаў і празаікаў. Уявіце сабе: у Аўстрыі трымаць у руках працы Федароўскага, Насовіча, Чачота, Тарашкевіча, Ластоўскага, Гарэцкага, Гартнага — ёсць ад чаго прыйсці ў захваленне! Убачыла я на палцы і «Вянок» М. Багдановіча. Дарэчы, сп. Нойрайтэр паведаміў, што да 100-гадовага юбілею нашага славутага паэта пераклаў і адаслаў у адзін з аўстрыйскіх часопісаў некалькі яго вершаў, у тым ліку «Пагоня», «Зорка Венера» і «Слудкія ткачыкі». Пасля знаёмства з бібліятэкай сп. Ф. Нойрайтэра мне сталі зразумелымі словы, якія ён сказаў, паказваючы два нядаўна набытыя тамы «Матэрыялаў...» Шэйна 1887 года выдання: «Без новай мэблі магу пражыць, без Шэйна — не!» З бібліятэкі я выходзіла з падарункам — двума нумарамі літаратурна-гістарычнага часопіса «Пагоня», які выходзіў у 1946 годзе ў Зальцбургу на беларускай мове. У ім друкаваліся творы М. Сяднёва, Ю. Віцьбіча, А. Салаўя, М. Дварэцкага, В. Таполі, А. Грыцка, В. Ластоўскага, М. Гарэцкага і інш.

З вялікай цікавасцю пазнаёміліся нерушанцы з гісторыяй Зальцбурга, яго архітэктурай, наведаль музей Моцарта, пабывалі ў тым пакоі, дзе 27 студзеня 1756 года нарадзіўся вялікі кампазітар. З глы-

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Бывайце, таварыш Ульянаў, нябыт свой вы заслужылі. А што нам рабіць з істуканамі, якіх мы з вас наляпілі?

Санкрэтны супрацоўнік Апанас апоўдні накатаў данос на нас. Нашто нам брэх, учора ў абед мы самі накліпалі каму след. Ды спазніліся, нехта нам на гора ўсіх пазалажыў ішчэ заўчора.

Выхвалялася партыя: аднасць народа толькі мы, камуністы, маглі збераць, паслужыліна сядзелі ў нас на сходах ахвяры, ахуёнікі і стукачы. Не які-небудзь там задрыва зваў нас партыяй новага тыпу.

Рапарт з лятальнай талерні: «Іх бог адмаўляў рэлігію, аднак пакланенне ў модзе. Галоўная іх рэлігія — манумент пад назвай «Валодзя».

Сталін быў упэўнены, што Германія не распачне вайны, бо краіна не пашырыла нарыхтоўку аўчына-фурчавай сыравіны. Гітлер не даў пра рукавіцы і пімы, бо верыў, што ўправіцца да зімы... Чаго больш саромецца народам — славы сваіх дыктатараў ці іх дурноты?

Калі ў нас з'яўляліся Праграмы? Калі была патрэба ў «панараме». Няма харчоў, і вось у «панараме» багата Харчова праграма. Няма дзе жыць, не траціце, лк веры, усім дамо асобі кватэры. Праблемы, што даймалі вас здавён, мы ліквідуюм за плясцот якіхсьці дзён. А што там зіхаціць у «панараме» цяпер, калі мы ўсе сядзім у яме? Найноўшая Саюзная праграма.

Ленін і бальшавіцкая партыя ў выўленчым мастацтве... Колькі загубленых талентаў, прыставаўцаў, вар'яцтва. Дзілікі выбівалі рэгалі за нічога не вартэ. Можа, вы паздавалі б іх, пляюны партыя?

Не думаў рабочы Пуліхаў, калі бараніў прыгнечаных, што будзе ў назве вуліцы подзвіг увекавечаны. Свет, мабыць, перакуліцца, грывіне рабочай сходнаю — стала вуліца Пуліхава «Андрэява Слабодна». Іншае зараз веры партыйным функцыянерам.

Камуністы спешна апраўдваюцца, мяняюць кардынаты. Будуць у нас сапраўдныя «так званыя дэмакраты».

Анічога новага — пераказаў казку, але якая смеласць — перанёс дзею ў нашы дні.

Хай будзе поўная праўда аб народзе, яго ішчэ калі ўзяліся зводзіць. Скасіла колькі гэтай вайна, ды першы пай забрала не яна. Трыццатыя, народам тройчы клятыя... Адны чакаюць, а другія ўзлытыя. Майстры адлову дбаюць аб галовах: «Майстроў мастацтва — за майстрамі слова. На тых, свядомах, заражайце «пушкі», астатніх у цяплушкі». Заходзя граціца грывіне снора, а тут пакуль адстрэляваюць камораў... О Беларусь, адзіная на свеце, з тваіх сыноў загіне кожны трэці.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Зяір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕВ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18197 экз.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШНЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».